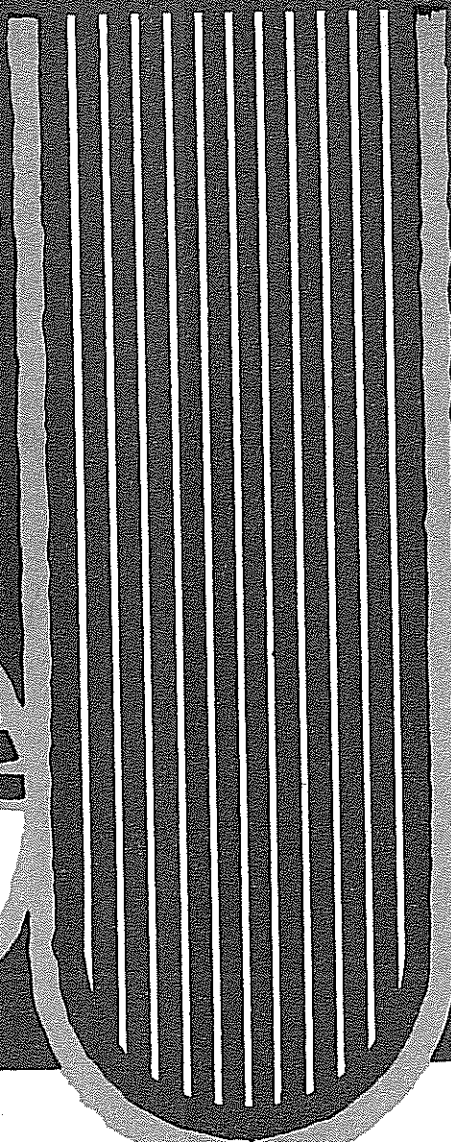
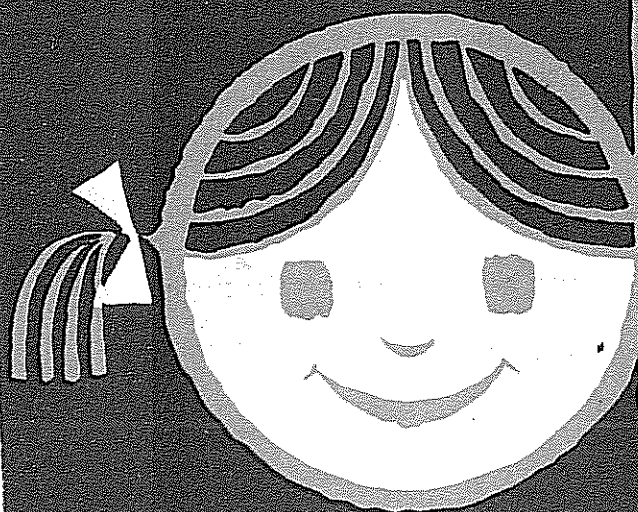

ספרות מדי אנחנו נח-נח

ת-עשרה
(מ"א) / א

קרן בית הנשיא משרד החינוך והתרבות עיריית ירושלים — המחלקה לחינוך
המרכז לספרות ילדים

המערכת: גרשון ברגסון (עורך), ד"ר אוריאל אופק (יועץ מדעי), חוה ויזל,
ד"ר אסתר טרסי, ענת בן-ישי

ק 17 /
87
תשנ"ז
תשנ"ח

כל הזכויות שמורות

בהוצאת משרד החינוך והתרבות, המדור לספרות ילדים, ירושלים, דוד המלך 18.

ISSN 0334 — 276 X

דפוס רפאל חיים הכהן בע"מ, ירושלים
מנצח: בן משה ז"ל

עיון ומחקר

מחקר קריאה נוהנה של תלמידים

בכיתות ד - ו - ח - תשנ"ג*

(מאמר שני)

מאת גרשון ברגסון ואריה לוי

בלוחות 2, 3 שבמאמרו הקודם הבאנו רשימה של ספרים פופולאריים בקרב חתל-מינים לפי דרגות כיתה. במחקרנו לא הסתפקנו בשאלה אחת בעניין זה, ושאלנו 4 שאלות ביקורת כדי לקבוע אם הפופולריות הכללית תואמת אספקטים נוספים של הערכת הספר. רצינו לקבוע את חשיבות הספר בעיני הקוראים על פי ארבעה מדדים נוספים והם נוסחו כדלהלן:

1. היש ספר (או ספרים) שקראת יותר מפעם?
2. רשום ספר אחד (או שני ספרים) שמצאו חן בעיניך במיוחד.
3. רשום ספר, או 2—3, שלא קראת ותרצה לקראם בקרוב.
4. איזה ספר השפיע עליך במיוחד?, רשום את שם הספר.
- התשובות לארבע השאלות מפורטות בלוח מספר 5.

* תודתנו החמה נתונה למר יעקב גוטוולד, ראש היחידה למדידה חינוכית, על עזרתו בתכנון המחקר ובביצועו.

1. בטורים כללנו ספרים שאזכרו לפחות על-ידי 10 תלמידים. שאלה מספר שלש אינה בודקת את הערכת הספר של המשיב במישרין. בידוע, ילדים הולכים אל ספרים בהשפעת חבריהם וספר שזוכה להערכה גבוהה אצל חברת הילדים, זוכה ממילא לפופולריות רחבה.

לוח 5. הספרים האהובים על התלמידים (במספרים)

מס' הספר במחקר	שם הספר	ד'	ו'	ה'	ס"ה	ד'	ו'	ה'	קראו יותר מפעם	ס"ה
5	בהינות בגרות	12	45	122	179	15	10	45	60	
15	פגיעה ישירה	8	27	41	76	—	11	9	20	
20	אוהל הדוד תום	47	6	3	56	—	—	—	—	
21	אליפים	5	32	46	83	1	12	16	19	
29	אורי	9	84	69	162	3	26	28	57	
53	טרון	49	54	18	126	10	10	3	23	
55	חסמבה	140	192	72	404	30	62	14	106	
65	אל עצמי	15	51	31	97	1	15	11	27	
72	השביעה	132	92	28	252	34	18	4	56	
78	דני דן	87	63	—	156	29	8	1	38	
86	קופיקו	151	43	5	199	31	6	—	37	
107	עזית הכלבה	14	10	1	25	10	3	1	14	
179	אני אתגבר	4	34	30	68	—	12	5	17	
236	דירה להשכיר	37	1	—	38	—	—	—	—	
376	החמישה	43	72	36	151	16	13	5	34	
579	לאהוב עד מות	3	17	62	112	1	10	29	40	
681	מעבר לכביש	3	8	30	41	1	3	11	15	
722	נסים ונפלאות	80	31	—	111	—	—	—	—	
794	על הגובה	1	12	39	43	1	3	15	19	
855	צוללים קדימה	13	64	34	115	2	19	9	30	
938	שמונה בעקבות אחד	40	56	8	104	8	11	—	19	
946	שרה גיבורת נילי	19	110	29	158	4	35	7	46	
26	על בנים ועל בנות	2	15	13	30	—	—	—	—	
27	יעל ואני	1	16	34	51	—	—	—	—	
44	ציון ובתיה	6	36	41	83	—	8	9	17	
93	אי טי	—	—	—	17	—	—	—	—	
145	בית קטן בערבה	18	29	12	59	—	—	—	—	
298	גייג'י	54	13	3	70	—	—	—	—	
363	03 לטובת בעלי הזקן	3	5	14	22	—	—	—	—	
511	יומנה של אנה פרנק	9	47	89	115	3	11	7	21	
268	הבכור לבית אבי	10	62	35	107	3	11	8	22	
סך הכל תלמידים										
					203	317	237	757		

ספרים שהשפיעו				ספרים שרובו לקראם				ספרים שמצאו חן			
כ"ה	ח'	ו'	ד'	כ"ה	ח'	ו'	ד'	כ"ה	ח'	ו'	ד'
26	19	6	1	53	19	29	5	70	52	16	2
				—	—	—	—	21	12	8	1
17	—	1	16	—	—	—	—	11	—	2	9
				22	15	7	—	32	22	9	1
17	7	8	2	50	22	25	3	50	26	23	1
13	2	7	4	34	2	8	24	27	3	10	14
				81	8	27	46	80	11	36	33
23	2	13	8					30	10	16	4
16	—	6	10	33	—	11	22	46	3	15	28
				21	—	9	12	32	1	8	23
				12	—	1	11	23	—	3	20
								10	—	1	9
12	3	9	—	17	1	15	1	19	7	12	—
								27	8	14	5
				22	2	11	9	24	6	6	12
37	18	19	—	37	11	26	—	34	18	15	1
								12	9	2	1
28	—	2	26					14	—	5	9
								15	13	1	1
14	7	4	3					25	6	18	1
15	—	9	6					26	—	17	9
26	7	16	3					33	7	24	2
				17	12	3	2	—	—	—	—
				17	12	5	—				
				33	16	14	3	10	5	4	1
				22	—	9	13				
				52	2	24	26	—	—	—	—
				14	—	—	14	—	—	—	—
				33	13	15	5				
12	2	9	1	15	7	6	2	13	5	6	2
15	2	13	3					27	8	14	5
278	69	123	86	530	132	235	163	699	232	275	192

מן הלוח עולה :

א. מתוך 65 הספרים שהובאו כפופולריים, 31 בלבד אוזכרו בארבעת המדדים הנוספים.

ב. 14 ספרים בלבד אוזכרו על-ידי הילדים כספרים שהשפיעו עליהם. גם בטור זה המספר הגדול ביותר של ספרים שהשפיעו מובא על ידי תלמידי הכיתות ו' — 123, ילדי ד' — מצביעים על 86 ספרים שהשפיעו, ותלמידי ח' — מאזכרים 69 ספרים בקטגוריה זאת.

ג. אין זהות בין הספרים שזכו לפופולריות גבוהה לבין עוצמת השפעתם. כך למשל הספר "חסמבה" שזכה לפופולריות גבוהה ביותר, אינו בטור "השפיע", הוא הדין ביחס לקופיקו, דני דין, החמישייה וכדו'.

בקטגוריה זאת אפשר לכלול גם את טרזן והשביעייה. כלומר : ספר שרבים קראוהו אינו דווקא זה שרבים אהבוהו או העריכוהו הערכה גבוהה, ודאי לא השאיר רישומו העז על קוראיו, על-פי שאלות הביקורת.

ד. מספר רב יותר של קוראים מתייחס לטורים 1—3 מאשר לטור 4.

בטור 1 — "קראו יותר מפעם", אוזכרו 22 ספרים 757 פעם.

בטור 2 — "ספר שמצא חן", אוזכרו 25 ספרים 699 פעם.

בטור 3 — "רוצה לקרוא", אוזכרו 19 ספרים 630 פעם.

בטור 4 — "ספר שהשפיע", אוזכרו 14 ספרים 278 פעם בלבד.

ה. בכל ארבעת הטורים בולט מספרם של תלמידי הכיתות ו' ביחס לתלמידי כיתות ד'—ח'.

ו. ראוי לציין שתלמידי ו' מושפעים מן הספרים יותר מתלמידי ד'—ח'.

מבין 385 תלמידי ד' 86 הצביעו על ספר שהשפיע (20%).

מבין 392 תלמידי ו' הצביעו 123 (31%).

מבין 313 תלמידי ח' הצביעו 69 (21%).

ז. רק 7 ספרים אוזכרו בכל ארבעת המדדים הנוספים, ואם נתבונן באיזכור לפי התפלגות הכיתות נמצא שמספר ניכר של תלמידי ח', מושפע מן הספרים : "בחינת בגרות", "לאהוב עד מות". תלמידי ו' מושפעים מ"אל עצמי", לאהוב עד מות", "שרה גיבורת נילי", הגיבור לבית אבי". תלמידי ד' מושפעים מ"אהל הדוד תום", ומ"נסים ונפלאות".

צפייה בטלויזיה וזיקתה לקריאה

במסגרת הסקר נשאלו התלמידים כמה שעות ליום, בדרך כלל, הם צופים בטלויזיה. מן התשובות עולה כי למעלה משליש התלמידים צופה 3—4 שעות ליום וחלק ניכר מהם 5—6 שעות. (חלק קטן של התלמידים ציין 7—9 שעות ליום. התעלמנו מתשובות אלה מחשש שתלמידים אלה לא הבינו היטב את השאלה). השאלה נשאלה כדי לבדוק אם קיים קשר כלשהו בין היקף הצפייה בטלויזיה לבין היקף הקריאה של התלמיד. לגבי היקף קריאה השתמשנו בשני מדדים : מספר השעות

שהקדיש לקריאה במשך השבוע על-פי הצהרתו. וכן מספר ספרים שאת שמם רשם התלמיד בגליון התשובה.
הלוחות 6—7 מציגים את הזיקה בין שני מדדים אלה לבין היקף הצפייה בטלויזיה.

לוח 6. שעות שבועיות מוקדשות לקריאה (אחוז התלמידים)

מספר גולמי	ס"ה	11	9—10	7—8	5—6	3—4	1—2	0	שעות צפייה בטלויזיה ליום
184	100.0	1.1	20.7	17.4	19.0	22.8	15.2	3.8	0
167	100.0	—	23.4	16.8	21.0	20.4	16.2	2.4	1—2
396	100.0	0.5	25.8	16.4	22.5	22.7	11.1	1.0	3—4
278	100.0	—	24.8	14.4	23.0	21.9	14.4	1.4	5—6
ס"ה 1091	100.0	0.4	25.2	16.0	21.3	21.8	13.5	1.8	—

מסתבר שלמעשה אין קשר בין משתנים אלה. התלמידים המרבים לצפות בטלויזיה אינם מוקדישים פחות שעות לקריאה מחבריהם שצפייתם מועטת. רוב התלמידים הנסקרים, 674 — כ-62%, צופים בטלויזיה מ-3 עד 6 שעות ליום ומספר השעות שמקדישים הם לקריאה שווה כמעט בכל הקטגוריות.

לוח 7. מספר ספרים שקראו במשך השנה וזכורים להם (אחוז התלמידים)

מ	ס"ה ספרים	13—15	10—12	7—9	4—6	1—3	0	שעות צפייה בטלויזיה ליום
185	100.0	8.7	21.6	29.7	28.1	9.7	2.2	0
168	100.0	15.4	24.4	28.5	16.7	13.7	1.2	1—2
396	100.0	16.1	21.2	26.7	24.5	11.1	0.3	3—4
278	100.0	14.5	23.1	23.0	25.9	11.2	2.5	5—6
ס"ה 1093	100.0	13.7	22.6	26.4	24.5	11.1	1.3	הכל

הוא הדין ביחס למספר הספרים שקראו (שזכרו) לפי הנתונים שבלוח 7. השאלה העקרונית שיכולה להתעורר לגבי התלמידים שצופים 5—6 ליום בטלויזיה ומקדישים 1—2 שעות לקריאה, והם הרי עסוקים 5—6 שעות ליום בביה"ס איך מתאזן לוח השעות היומי.

הרי לא יתכן שהם מועסקים 14 שעות ליום בשלושה תחומים אלה בלבד. אלא יש לשער שהתלמידים לא הבחינו היטב בין מספר השעות למספר התוכניות וערבבו זה בזה.

מה עולה בברור הוא, שהטלויזיה מרתקת את הילדים לרוב השעות הפנויות שלהם. העניין מחייב את ההורים, שלטונות החינוך ורשויות המפעילות את הטלויזיה לתת דעתם לנתון זה.

לוח 8. מספר שעות לשבוע שהתלמידים מקדישים לקריאה (באחוזים) לפי הכיתות.

שעות	ד'	ו'	ח'	בנים	בנות
0	1.8	1.5	1.9	1.7	1.5
1—2	17.5	12.0	10.6	16.8	11.0
3—4	21.7	18.1	26.6	21.7	22.0
5—6	17.2	24.2	22.4	21.3	21.2
7—8	11.5	26.6	19.9	17.7	14.4
9—10	30.0	26.0	18.3	20.4	29.5
11 +	0.3	0.6	0.3	0.4	0.4

יש הבדלים בין דרגות הכיתה במספר השעות שהתלמידים מקדישים לקריאה. הנתון הבולט הוא כי כ-30% מתלמידי כיתה ד' מקדישים את מספר השעות הרב ביותר — 9—10 לשבוע, ואילו מתלמידי כיתה ח' מקדישים זמן דומה רק 18%. גם בין הבנים והבנות יש שני הבדלים בולטים. כ-17% מן הבנים הקדישו לקריאה 1—2 שעות לשבוע. ואילו מבין הבנות רק 11% הקדישו זמן כה מועט. לעומת זאת 20% מן הבנים מקדישים 9—10 שעות לשבוע לקריאה ו-30% מן הבנות מקדישות זמן זה למטרה זאת. כללית אפשר לקבוע כי הבנות מקדישות לקריאה זמן רב יותר מן הבנים. בקטגוריה הנמוכה 1—2 שעות לשבוע מספרן פחות מן הבנים ובקטגוריה הגבוהה 7—10 שעות מספרן עולה על זה של הבנים. נתון זה כבר עלה מלוח 4 במאמרו הקודם.

התוכנית הפופולרית בטלויזיה

- (1) דעה מקובלת על חוקרים בתחום הסוציולוגיה ועל אנשי תקשורת ההמונים היא שהטלויזיה מעודדת את הקריאה.
- (2) שאלנו את התלמידים מה הן שלוש התוכניות בטלויזיה החביבות עליהם. לוח מס' 9 נותן תשובה חלקית לשאלתנו זאת.

לוח 9. התוכניות החביבות על התלמידים באחוזים

התוכנית	תלמידי ד'			תלמידי ו'			תלמידי ח'		
	ס"ה	ממלכתי	ממ"ד	ס"ה	ממלכתי	ממ"ד	ס"ה	ממלכתי	ממ"ד
1 דאלאס	31	31	31	50	51	47	49	46	63
2 מערבוניים	7	8	1	2	3	0	10	11	3
3 סרט קולנוע	9	9	5	8	9	5	9	8	11
4 על טעם ועל ריח	1	1	0	7	8	3	12	14	5
5 תצפית	14	15	9	9	10	6	4	4	5
6 קרובים קרובים	29	23	54	53	47	72	43	40	57
7 בית קטן בערבה	52	53	47	62	63	61	59	60	56
8 תהילה	4	4	7	7	8	2	5	6	0
9 ימים מאושרים	37	38	31	29	29	28	6	4	16
10 סטיב אוסטין	12	11	15	4	4	3	1	0	3
טרזן									

מן הלוח עולה :

- (א) כלל התלמידים הזכירו כ-60 תוכניות שבהן הם צופים. כללנו בלוח תוכניות שלפחות 5% מן התלמידים כללו אותן בקטגוריה זאת.
- (ב) מסתבר כי רק שלוש תוכניות אהודות על אחוז גבוה של התלמידים בכל שלוש דרגות הכיתה והן : דאלאס, בית קטן בערבה ותהילה.
- לגבי תוכניות אחרות יש הבדלים בדרגות הכיתה למשל : התוכנית "קרובים קרובים" אהודה יותר על תלמידי ד'—ו' ופחות על תלמידי ח'.
- סטיב אוסטין אהודה על קרוב לשליש של תלמידי ד'—ו' ואילו רק 6% מתלמידי ח' אוהבים אותה.
- טרזן — אהוד על תלמידי ד' בלבד ; תצפית אהודה על תלמידי ח' (12%), ואילו רק אחוז אחד של תלמידי ד' אוהדים אותה.
- (ג) האהדה של התלמידים נתונה לתוכניות המוקרנות בסדרות, ומכיוון שהסדרות ברובן מיובאות ואין הטלוויזיה מקרינה סדרה מקורית, בזמן ממושך, להוציא קרובים קרובים, מוצאים אנו כי אהדתם של התלמידים נתונה לתוכניות לועזיות.
- (ד) מפליא שהתלמידים לא כללו בתוכניות האהודות מבט ספורט, קבלת שבת, או עם צאת השבת. "מבט לחדשות" צוינה ס"ה ע"י 14 תלמידים בלבד. יתכן והתלמידים ראו בתוכניות אלה אינפורמציה "יבשה" בלבד, והשיבו על שאלותינו בהתייחסם לתוכניות "כבדות" אומנותיות-בידוריות-מדעיות.
- (ה) יש הבדלים בהרגלי הצפייה במגמות. 46% של תלמידים במגמה הממלכתית, בכיתה ח', אוהדים את דאלאס למשל ; 63% בממ"ד ; 14% תלמידי ח' במגמה ממלכתית אוהדים תצפית, ו-5%

בממ"ד. תלמידי בתי"ס הממ"ד, בכל דרגות הכיתה, אוחדים יותר את התוכניות בית קטן בערבה מאשר תלמידי בתי"ס הממ"ד.

(1) האהדה המאסיבית ל-10 תוכניות בלבד מפתיעה במידת מה, משום ששעות הצפייה בטלוויזיה מרובות מאד, האם התוכניות אינן מרשימות במידה מספקת ולכן צוינו כה מעט תוכניות אהודות, או אולי התדירות של התוכניות הטובות (להוציא הסדרות) דוחקת אלה את אלה והן נשכחות במהרה.

הקריאה המונחית

אחד האפיונים המקובלים "לקריאה מונחית", הוא, שספר זה נמסר לקריאה לכל תלמידי הכיתה לתקופת זמן קצובה.

לוח 10. הקריאה המונחית בכיתות

כיתה ד'	כיתה ו'	כיתה ח'
אהל הדוד תום	אליפס	ציבי
חיית החושך	אל עצמי	טוביה החולב
אשרי יתום אני	אנשי בראשית	אנה פרנק
הדייג ודג הזהב	בוז לספר הלבן	מוטל בן פייסי
ג'נט הילדה	חכמי חלם	
דן ויאן והתסידה	בצלו של עץ הארמון	
הביצה שהתחפשה	הבכור לבית	
נוריקו סן	מבצע 52	
המכונות של ירון	הילדים מרחוב מאפר	
אני זוכר את מצדה	פנימיית הניצולים	
בצל עץ השקמה	יחי האומץ	
ילדי הבית המזור	אנה פרנק (ח)	
נסים ונפלאות	לאהוב עד מוות	
סוד המלים הבודדות	מחניים	
צוללים קדימה	נסים ונפלאות	
שרה גיבורת נילי	סופה בן הדקלים	
	צוללים קדימה (ד)	
	שביל קליפות התפוזים	
	שמונה בעקבות אחד	
	שרה גיבורת נילי	
		* הספרים שסומנו ב+, נמ
		צאים גם בטור "מצא חן",
		בלוח 5.
	20	

ההנחה של היוזמים היא ש"הקריאה המונחית" הנה כליעזר חשוב לעידוד הקריאה העצמית ובעזרתה אפשר להגיע לקריאת ספרים ברמה גבוהה יותר ולהעמקת ההבנה של הספר הנקרא.

בסקירתנו ביקשנו מאת התלמידים לציין ספר (או ספרים) "שהמורה חילק להם וכל תלמיד היה צריך לקרוא אותו(ם)".
בלוח 10 מובאים הספרים שצוינו על-ידי התלמידים כספרים במסגרת הקריאה המונחית.

מן הלוח עולה :

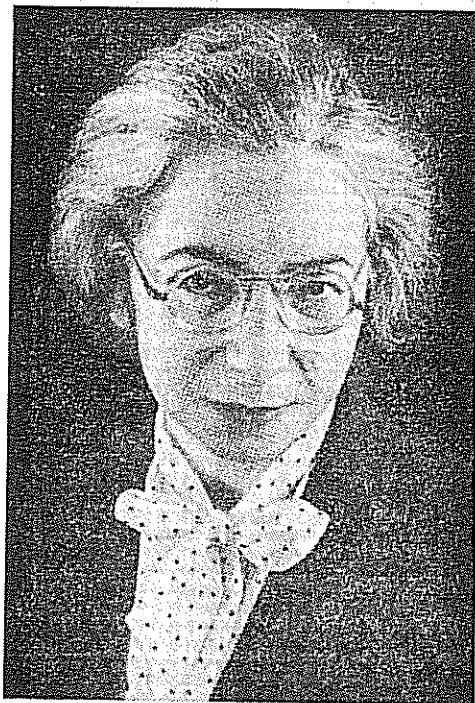
- (א) בכיתות ו' עסקו ב-20 ספרים במסגרת הקריאה המונחית, בכיתה ד' — ב-16, ואילו בכיתה ח' טיפלו במסגרת זאת ב-4 ספרים בלבד.
נתונים אלה מחזקים את המשתמע מנתונים אחרים, כי בכיתות ו' עוסקים באינטנסיביות רבה יותר בתחום הקריאה המהנה. כן בולטת העובדה על מיעוט העיסוק במסגרת זאת בכיתות ח'.
- (ב) עיון ברשימת הספרים מאשר, כי המורים בוחרים לקריאה מונחית בספרים המקובלים על ציבור המהנכים כספרים בעלי ערך חינוכי חיובי.
- (ג) בכיתה ד' קראו התלמידים, במסגרת הקריאה המונחית, 7 ספרים שהם גם ברשימת הספרים הפופולריים, ואילו 9 ספרים אחרים, שחולקו לקריאה מונחית, בדרגת כיתה זאת, אינם ברשימה של הספרים הפופולריים.
- (ד) הרבגוניות, מבחינת הרמה של הספרים, שבכיתה ד' מצביעה על רמות שונות של דרגת כיתה זו, והמורים בוחרים בספרים בהתאם לרמת כיתותיהם. ואולי הספרים "הקלים" נבחרו כדי "לפתות" את התלמידים לדרך זאת של העבודה.
- (ה) הספרים בכיתה ד' ברובם המכריע מקור, רבע מהם תרגום.
- (ו) בכיתה ו' עסקו בקריאה מונחית ב-20 ספרים, להוציא מחניים — כולם מקור.
- (ז) התכנים של הספרים ברובם המכריע לקוחים מן הריאליה שבחינו ובמרכזם בעיות לאומיות הסטוריות, שואה, גולה ובעיות חברה וקליטה.
- (ח) רמת הספרים מתאימה לכיתה ו', אם כי גם פה יש כנראה כיתה או שתיים שעסקו בספרים המיועדים לדרגת כיתה נמוכה יותר.
- (ט) בכיתה ח' הטיפול בקריאה מונחית מועט ביותר ואין בידינו חומר כדי לנסות ולהסביר תופעה זאת.
- (י) אין בידינו נתונים שיכולים להצביע על מידת המשקע ועוצמתו על הקורא של הספרים שנקראו במסגרת הקריאה המונחית. אפשר רק לציין כי 7 ספרים מתוך ה-20 שטיפלו במסגרת הקריאה המונחית נמצאים בטור "מצא חן"; וששה ספרים מתוך שנים עשר צוינו כ**ספרים שהשפיעו** (ספר שצויין ע"י 1—2 תלמידים לא הובא במניין) נראה כי יש במספרים אלה כדי לרמוז על כיוון ולחזק את ההנחה כי ספר שזכה לבירור ועיבוד בכיתה — משקעו רב יותר, עכ"פ זכור טוב יותר לקורא הצעיר*.

2. בלוח הבאנו ספרים שלפחות 10 תלמידים בדרגת כיתה אחת הזכירו אותם. 10 תלמידים מהווים לפעמים מחצית הכיתה, לכן אפשר להניח כי אכן הכיתה עסקה בספר במסגרת הקריאה המונחית.
- * בידינו נתונים על היקף הקריאה המונחית מ"קרן בית הנשיא": בתשמ"ד סיפקה הקרן 394 סדרות, 11.800 ספרים ל-73 בתי"ס אם נצא מן ההנחה שמוסד המקבל סדרה בהשאלה מנצל אותה לשתית כיתות לפחות, נמצאנו למדים שמסגרת זאת מאפשרת קריאה עצמית לעשרות אלפי תלמידים.

כּון החלום כּון הדמיון כּון השמחה

על מרים ילן-טשקליס
(תר"ס—תשמ"ד)
ויצירתה לילדים

מאת אוריאל אופק

כשהוענק למרים ילן-טשקליס בשנת תשט"ז פרס-ישראל הראשון לספרות-ילדים, כתבו השופטים בפתח דבריהם:

...היא המשוררת האחת והיחידה, שראתה את עיקר תפקידה בשיר ובסיפור השירי לילדים, ולהם הקדישה את כל כשרונה המבורך. לא שברירים מיצירתה תרמה להם, אלא את כל חייה, על ששונם ויגונם, על דמיונם ועל אמינתם. כל מה שכתבה — בשביל הילדים כתבה, ובכל מה שכתבה אין טעם-לחזאי של התילדות מדעת, אלא טעם של ילדות ממש, מציאותית ואמיתית, שיש בה שמחה ותמימות, אבל גם צער ודמעות, חכמת-החיים ופגעי החיים, אכזבה ונחמה.

דברים אלה, שכתבו השופטים, מבטאים בתמציתיות קולעת את ייחודה של משוררת זו, הנחשבת בעיני רבים לגדולה במשוררות לילדים בדורה. "כל הסממנים העיקריים שבהם מבושמת שירה טובה למבוגרים", הוסיפו השופטים וכתבו, "בישמה היא בהם את שירה לילדים, על כן טועמים בהם טעם שירה לא רק הקוראים הקטנים, אלא גם הגדולים".

מרים ילן-טשקליס, נולדה במעון-הקיץ פוטקי (ליד קרמנצ'וג, אוקראינה) ב־כ"ו באב תר"ס (1900), ילדותה ונעוריה עברו עליה בנדודים ובעקירות ממקום למקום, שנגרמו בשל פעילותו הציונית של אביה. בגיל 5 עברה עם משפחתה מגיקולאייב לברלין; אחר-כך חיתה לסירוגין

1. ר' הערה בסוף המאמר.

במינסק, פטרוגראד וחארקוב. מילדותה למדה עברית מפני מורים פרטיים. "כל מורי זכורים לי לטובה", סיפרה המשוררת, "ביניהם אף מורי הראשון; אותו בחור מבחורי המהפכה, שהתהלך בתוצות ברלין וכותנתו הלבנה יורדת לו על מכנסיו, ואשר הרביץ בי בחגורתו על שסירבתי להעתיק חמישים פעם מלה אחת ששיבשתי — ואני עוד לא בת שש..." ('דבר לילדים', 25.4.1956). בעודה תלמידת הגימנסיה במינסק כתבה את שיריה הראשונים; תחילה כתבה רוסית, ואחר־כך גם יידיש, גרמנית ועברית. בתום לימודיה התיכוניים בפטרוגראד נסעה ללמוד מדעי־החברה ופסיכולוגיה באוניברסיטת חארקוב. ב־1920 עלתה — אחרי תלאות וגדודים ארוכים, שבאו בעטיה של מלחמת־האזרחים — לארץ־ישראל. תחילה עבדה ב'הדסה' בירושלים, ולאחר שסיימה את בית־הספר לספרנות בפאריס נכנסה לעבוד במדור הסלאבי של בית־הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, אותו ניהלה שלושים שנה, עד פרישתה לגימלאות.

בת כ"ב היתה מרים ילן־שטקליס, כשנדפס שירה הראשון, 'שירת החיים', בשבועון 'החיים' שבעריכת פסח גינזבורג; ואף שהיה זה שיר לירי למבוגרים, אפשר למצוא בו את ניצניה המבשרים של משוררת־הילדים לעתיד:

פרחים ראיתי אמש,	ובנשיקה יצר אותם.
איני זוכרת — בחלום ?	בגיא הפרחים
ומה איכפת ? ... אדום, אדום	כדם אדומים,
צחק להם השמש	שרים לי שירה,
ובנשיקה יצר אותם	שירת החיים.

בארבע־עשרה השנים הבאות הוסיפה לפרסם שירים ליריים בעלי הלך־רוח אלגי, ורק בחורף תרצ"ח (1938) הופיע בדפוס שירה הראשון לילדים, הלא הוא "רוח, רוח" הפופולארי:

רוח, רוח ! רוח, רוח !	למה אץ אתה בלי הרף ?
למה לא תשב לנו ?	והנה כבר בא הערב [...] ²

('דבר לילדים', ה טבת תרצ"ח)

כעבור שנים הסבירה המשוררת לשואליה מדוע התחילה לפרסם שירי ילדים בגיל מאוחר יחסית: "לשם כתיבת ספרות־ילדים דרושה בגרות גילית", אמרה, "וזה כנראה הסיבה שבגיל צעיר לא כתבתי לילדים". עם זאת יצויין, כי ביפורי שיריה לילדים של ילן־שטקליס לא חרגו עדיין מן הז'אנר המשחקי הקל, שרווח אז בשירה העברית לילדים: "הבובה", "שיר חורף", "הספון בכה", "הדוב חולה" (כולם 'דבר לילדים', תרצ"ח). אך לא עבר זמן רב עד שהתחילה מפרסמת את שיריה הליריים הוודידיים לילדים; אותם שירים שגולדו אצלה, כלשונה, "מבפנים, לא מפני שהיוצר הציב לעצמו מטרה להביא את דברו בצורה מובנת לילד, כי אם מתוך הפורה התת־הכרת, המכניע, המכתיב את תנאיו להכרה — להביע את דברו דווקא כך ולא אחרת". ('אורים', תשט"ו, עמ' 312).

פעמים אחדות הטעימה מרים ילן־שטקליס כי מעודה לא כתבה בשביל מישהו, יהיו אלה ילדים

2. היום מוכר יותר הנוסח המאוחר של שיר זה, כפי שהוא מופיע בספרה 'שיר הגדי':

רוח, רוח ! רוח, רוח ! / למה לא תשכב לנו ? / מן הבוקר תשתולל / והנה כבר בא הליל. [...]

או מבוגרים ; אלא אירע, שהדברים שכתבה נמצאו מתאימים על-פי נושאייהם ושפתם גם לילדים. כך, למשל, כתבה באחד מפרקי זכרונותיה :

בשנת 1934 [צ"ל : 1937] לערך התחלתי משום-מה, לפתע, לכתוב בשביל ילדים. לא, לא כך בדיוק — מעולם לא כתבתי בשביל מישהו, ואגב מעולם לא כתבתי מפני שזה היה נחוץ מסיבה כלשהי. וכדי לשמור על אי-תלות מוחלטת התפרנסתי תמיד מעבודה לא ספרותית. ובכן, התחלתי לכתוב שירים. ואחרי-כך גם סיפורים, אשר לפי תכונות השפה ותפיסת הנושא נמצאו מתאימים לילדים. לא אכנס לפרטים, אבל איכשהו יצא כך, שדווקא בצורות אלו 'מצאתי את עצמי' — צורות שמבחינה חיצונית הן כאילו פשוטות, ברורות, ספונטניות ו'ראשוניות', אך מבחינה פנימית אינן נבדלות בעצם מליריקה טהורה ונותנות אפשרות להביע את האנ' במהותו. [...] כשמדובר בעולם הרגש איני רואה הבדל בין בן השלוש לבין שלושים ושלוש, או בין ששים ושלוש. ההבדל הוא בידע, בנסיון-חיים, אבל לא ברגש. (מתוך 'זיטוי' ["ענפים"], 1968, עמ' 18, תרגום מרוסית).

אבל גם כשהתחילה מבטאת את עצמה ואת תחושותיה ה'בוגרות' דרך שירי ילדים, לא מיהרה לפרסמם. כעבור שנים סיפרה למראיינה על אותו יום, שבו ירשה בחדר-המתנה של רופא וכתבה שיר לירי על אהבה נכזבת, בהעבירה את כאבה האישי שלה אל הילד דני, שנתן לרותי פרח ותפוח — הכל ; אבל —

נורית אכלה התפוח / הפרח זרקא בחצר / הלכה לשחק עם ילד / עם ילד אחר, [—] ועל כך, אף שהוא גיבור ואיננו בוכה אף פעם — "הדמעות... הדמעות... הן בוכות בעצמן". ('דני גיבור'). רק לאחר היסוסים שלחה המשוררת את השיר למערכת 'דבר לילדים' שם הוא נדפס ב-כ"ג שבט תש"א. למחרת ההדפסה — הוסיפה המשוררת וסיפרה — באה אל חדר-עבודתה בהר-הצופים ילדה, שנשלחה על-ידי כיתתה לומר לה תודה על שירה זו: "אנשים רבים כתבו על אהבה והרבה כתבו", אמרה הילדה, "ואילו את כתבת על האהבה כל מה שאפשר — ובשורות ספורות". (א"ח אלחנני: "משוררת הילדים", בתוך 'הפועל הצעיר', 6.8.1963, עמ' 27). יחד עם שיר זה, ואחריו, נדפסו ב'דבר לילדים' (בחתימת מרים וילנסקי [שטקליס]), שיריה הליריים-הוויזיים 'האניה', 'גינג'י', 'תפילה', 'מכתב', וכן שירי המשחק והזמר 'דני פרש', 'זאת הגברת שגנפנית', 'רוג'ו' וכו' — ואלה כונסו בקבצי שיריה הראשונים: 'אצו רצו גמדים' (תרצ"ט), 'דני' (תש"ג), 'מעשה בילדה' (תש"ו). הקוראים הצעירים — ובכללם כותב שורות אלה בילדותו — קראו בהתפעמות את שיריה עם הדפסתם הראשונה, ובמהרה הופרה על-ידי הכל כאחת מבחירות היוצרים בספרות-הילדים שלנו.

רבים וטובים תהו על סוד יצירתה, והיו גם שביקשו כי תסביר "איך עושים שירים". תשובתה היתה: "אינני יודעת איך עושים שירים. השירים עושים את עצמם..." ואחרי-כך הוסיפה:

תשובתי לא היתה תשובה לתפארת המליצה, תשובה אשר מאחוריה מסתתר חיוך מלא יוהרה. תשובתי תשובת-אמת היתה, האמת שלי, ובה כל הפליאה הגדולה, וחוסר האונים, כל הסבל והמאבק, ושומחת ההתגברות. אינני יודעת איך כותבים בני-אדם שירים ; ואם חושבת אני על עצמי — גם על עצמי יודעת אני מעט מזעיר. ('אורים', תשט"ו, עמ' 310).

דברים דומים על "השירים העושים את עצמם" שילבה מרים ילן-שטקליס גם בסיפורה האלגורי

איך באים השירים אל לב האדם; ואף שהסיפור מכוון לכאורה לקוראים קטנים, ניתן למצוא בו לא מעט מכבשונה של המשוררת הלירית. השירים, כתבה, "יושבים בעולם של מעלה, לרגלי כסא מלכות, ולומדים שירה"; עד שבאה בת-השיר ושולחת אחד השירים לעולם של מטה; והשיר יורד ובא אל לב המשורר ומתחמם בו; עד שלבסוף "דופק השיר, דופק ודוחף ומתפרץ והולך, ושובר את דלתי הלב; ויוצא השיר מן הלב השבור לכוש לבושים יפים ומקושט קישוטים יפים, יוצא ובא אל לבות האנשים".

לאחר זכייתה בפרס ישראל כינסה ילן-שטקלים את שיריה וסיפוריה לילדים, הישנים עם החדשים, וערכה אותם בשלושה כרכים, מותאמים לשלוש קבוצות-הגיל השונות: 'שיר הגדי', 'יש לי סוד', 'בחלומי' (תשי"ח—תשכ"ג). אבל למרות חלוקה זו לקבוצות-גיל, הטעימה המשוררת בהקדמתה, "שמסגרת הגיל אינה קבועה במסמרות והיא גמישה מאד", שהרי תחומי הבנתו של הילד, "כל התפתחותו הרגשית והשכלית, כל ידיעותיו ונסיבותיו, נקבעים על ידי גורמים רבים מאד ושונים מאד. הגיל הנו רק גורם אחד בין הרבים". אמרה והוסיפה:

מבשרי חזיתי במגעי עם ילדים ועם מבוגרים, עד מה רופף אותו סולם, מה מלאכותיים ובטלים נראים לפעמים כל ההגדרות והסייגים בשטח זה, החסר גבולות והגבלות, אשר נקרא לבו ושכלו של אדם, כקטן כגדול.

צדקה המשוררת; שכן כמעט בכל שיריה — מחרוזי המשחק והשעשוע לפעוטרות ועד לפואמות הליריות ה'בוגרות' — הפליאה לתת אותו ביטוי אמין ואמנותי לרגשותיו של הילד, לעולמו ולמאוייו המודעים והבלתי-מודעים. הכרך 'שיר הגדי' פותח במחרוזת של שירי שעשוע, משחקי אצבעות וחרוזי ערש, בהם הפליאה המשוררת לעשות שימוש אמנותי בכל הכלים המדברים אל בן השנתיים והשלוש, שהוא "הכל יודע ומבין הכל": חריזה ומיקצב, חזרות וצלילים אונומאטופיאיים, פעילויות ודימויים הקוחרים מעולמו שלו:

הלך ביקש,	גישש-גישש,	מצא!	גדולה, גדולה,
ביקש-ביקש,	מישש-מישש —	עוגה!	מתוקה, מתוקה!

(יש לי קן מגבעולים')

ב. בדידות

אבל כבר בתחילת הספר, מיד אחרי 'סיפור לגור' ('יש לגורי חתלתול, / תוליתול, תוליתול'), בא השיר הלירי-הוידווי 'הענן', בו מבטא הילד את בדידותו באזני הענן הלבן: יש לו, לילד, כדור, יש לו גם דשא ירקרק — אין לי רק — אין לי רק חבר... וכיון שהוא כה בודד וחסר חברים, פונה הילד אל הענן בלשון שיש בה תחינה והפצרה:

בוא אלי, ענן לבן,	רד מהר, / רד מהר —
בוא אלי, לגן,	לי היה חבר!

מוטיב הבדידות וההתמודדות עם מועקת ה"לבד" חוזר ומופיע בצורות דומות ושונות ברבים משיריה של מרים ילן-שטקלים. הילד הבודד והילדה הבודדה חשים עצמם נעזבים, לעתים אפילו נבגדים:

[...] כי אמא איננה / ואבא הלך. / וריק הבית, ריק כל כך — / כל כך לא שלנו הבית...
(מעשה בילדה בודדה')

אין תימה, כי תחושת הבדידות מולידה שאלת מחאה ספוגה בדמעות :
[...] אבל למה אמא שלי הולכת / ואני לבדי ?

('לבדי', הפועל 'לבדיתי' הוא חידושה של המשוררת [ראה להלן])

הילד הבודד, החייב להתמודד בכוחות עצמו עם תחושת הבדידות, מנסה להתגבר עליה, או לפחות להקטין, על-ידי העתקת תחושותיו אל העצמים הסובבים אותו; הוא מייצג לדבון ולעצמו.

דוב גדול אף פעם לא יבכה, / דוב גדול ישב בשקט ויחכה...

הילדה הבודדה מבקשת מן הירח "סיפור שמח"; ולאחר שהיא מספרת לו, לירח, על עצמה ועל ההרפתקה הדמיונית שעברה ביער, היא שבה ומבקשת: ספר לי סיפור על ילדה בודדה. הבדידות היא איפוא מוטיב מרכזי בשירתה הלירית-הוויזית של מרים ילן-שטקליס, שדמות-הדובר בה הוא הילד המקופח — הדחוי, הנזוף, הבלתי-מובן, הבא לעימות עם הסביבה המתנכרת, שאינה מבינה אותו. כזה הוא 'גינגי' — אחד השירים הידועים, השלמים וספוגי העדנה ביותר בשירת-הילדים שלנו.

ג. הילד המקופח

הילד הנלעג, שהכל קוראים לו "גינגי", פונה במצוקתו אל בורא העולם בשאלת-התרסה: "למה בראת לך ילדים צהובים, אדני, צהובים?" רוב אומללותו הוא מוצא מפלט וניחומים בחלום, שם מזומנת לו פגישה עם גינגי נערץ וכל-יכול, הלא הוא דוד המלך, אשר "צהובים תלחיו וכולו אדמוני". בדומה לאם שבמציאות, מתייחס אליו גם המלך שבחלום כחיבה ובחמלה:
[הוא] הביט אל עיני, / וילחש: אפרוחי, אפרוחי, / גינגי שלי!

משאלתו של הילד המקופח, להיות גיבור ואהוב ונערץ כמו מלך, מתגשמת בחלום; אבל החלום בשיר זה אינו רק בריחה מן המציאות, אלא גם מקור לעידוד ולניחומים. כך מתקשר שיר אלגי זה לסיפור האפי 'שערי הארץ', שבו מחולל דני הגינגי מעשי גבורה ואומר: "אני גינגי, ולא איכפת לי כלל וכלל".

עיונות מכאיב אחר בין דמיון הילד לבין המציאות האטומה והנוקשה זומן לדני, גיבור השיר 'האניה' (במאמר מוסגר יצוין, כי דני הוא גיבור קבוע כמעט בשיריה ובסיפוריה של ילן-שטקליס, ילד-גיבור ההולך וגדל, החל ב"בן שנתיים דני" ['שיר הגדי'] ועד "מחר בן שמונה אני" ['תפילה']): דני בנה על הגזוזטרה אניית-שולחן ששטה על מחצלת-ים ופקד עליו בגבורה; אך לפתע הפך להיות תוקפני: "אז כעסתי מאד" [...], והרבצתי והייתי מוכרח", וכו'.

בשיר סיפורי זה אין הילד הנפגע מוצא ניחומים אלא רק בעובדה, שהוא יודע כי איננו ילד רע. בשיר 'ידידי טנטן', לעומת זאת, מעביר דני, שהכל רוגזים עליו על שהוא "רע אין גבול", את האשם אל ידידו הסודי טנטן. בשיר 'חברות' מוצאת הילדה הדחוייה ניחומים אצל אמא שלה, המבינה ללבה. ואילו הילדה, שלאמה יש "שמלות בודאי מיליון", מוצאת עידוד בחלוק המרופט של האם, שהוא ידידה הטוב, שכן "כאשר על כתפה מונח ידידי / ודאי כל הערב [אמא] תשב

3. חשווה שיר זה אל שירה של לאה גולדברג 'הילד הרע', שבו מעביר הילד-הדובר את האשמה להתנהגותו הפרועה אל "הילד הרע", שנכנס לי בפנים.

לצד"י" (השמלות של אמא' תרגום מרוסית). הילדה המכונה "חורגת" מוצאת ניהומים בהזיות סודיות-חלומיות ("יש לי סוד"); ואילו הילדה הנבגדת, שאינה מוצאת ניהומים, מחפשת פורקן בבכי ודמעות:

מחר אלך השכם בבוקר אל הגן / ואשב לי, ואבכה לי כל הזמן. / מיכאל. ('מיכאל').

ד. ממצוקת היחיד — אל מצוקת הכלל והאומה

גיבוריה הקטנים של מרים ילן-שטקליס, שגדלו בימי מאבק ומלחמה, היו — כמשוררת עצמה — חוזרים תודעה אנושית-לאומית עזה. דני, ה'קברניט' שהשיט את ספינתו על ים-המחצלת שבגוזזוטר, הבטיח לנוסעיו הדמיוניים: "אל חוף ארץ-ישראל אוביל אתכם לבטח!" ('האניה'); ובערב יום-הולדתו השמיני עלה דני אל גג ביתו, ונשא תפילה לאלוהים; משאלה אחת היתה לו אל בורא עולם:

עשני אדני, עשני בן-חיל / עשני גבור-חיל!

ומטרה יחידה מדריכה את משאלת הגבורה שלו: הצורך לבנות "אווירון, מאה ושבעים אלף טון", עם סולם ארוך-ארוך, ואז —

בכל מקום בו שם יהודי נשמע / יעלו בסולם / כולם,

ואביאם אלינו, / אל ארץ ישראל [...]. ('תפילה').

ואמנם, בסיפור 'שערי הארץ' מתגשמת המשאלה: דני מצליח תודות לאומץ לבו להשיג מטוסים ולהסיע בהם מאה-אלף יהודים לארץ-ישראל.

הפניה האינטימית אל אלהים הכל-יכול חוזרת ומופיעה פעמים אחדות בשיריה ובסיפוריה של מרים ילן-שטקליס, אם בדרך של תפילת-משאלה, ואם בתפילה שיש עמה התרסה: לצד דני הג'ינג'י הקובל "למה בראת לך ילדים צהובים, אדוני?" מטיפה הילדה הדסה מוסר באיגרתה לאלהים למראה האיש חסר-הזרוע: "זה לא נכון; / וזה אסור שאיש יהיה בלי זרוע." ('מכתב'). בסיפוריה האוטוביוגרפיים תיארה את דמויותיהם הקורנות של סבה וסבתה, הדבקים באמונתם ומברכים את היושב במרומים; ובסיפור הסמלי 'השם הבשום' הביאה מעשה במלאך, שגשלח על-ידי אלהים לבוא ולרקוד לפני ילדה חולה. אהבת האל קשורה בכל יצירותיה באהבת ארץ-ישראל "וארץ-ישראל מלכת כל הארצות, וארץ-ישראל היפה בכל הארצות [...] ואין עוד בעולם פרחים יפים כפרחי ארץ-ישראל" ('הפרחים שבארץ-ישראל'). והערגה לארץ-ישראל היא מוטיב חוזר ונשנה בשיריה ובסיפוריה: היא מבקשת מן היונה המהירה: "שאיני עמך אל ארצי-בחירה." ('גם לי יש כנפים'); והיא חולמת על 'גשר של נייר', אשר "יהודים על פני המים / בו ילכו לירושלים"; והיא מתפללת על גאולתם של ילדי ישראל שרידי השואה: "אלוהי ישראל,

4. מחברת השיר במקורו הרוסי היא גאלינה דמיקינה.

5. דרך-פניה זו אל אלהים בשיריה גרם פעם לכך, שמוכרי-ספרים חרדי בירושלים סירב למכור את ספרי השירים שלה, שכן ראה בהם כפירה. "כשהגיעה השמועה לאוני המשוררת חרה לה הדבר מאד, והיתה מוכנה להגיע עד לבית-דין רבני, שיקרא וישפוט את 'כשרות השירים'". לבסוף פנתה אל הרב אריה לוינ; "קרא הרב את השיר, חזר וקרא ואחר אמר למשוררת בחיוך רחב וטוב: 'זהו שיר של כפירה? זהו שיר כשר למהדרין, מלא יראת שמים'." ('מעריב', 3.6.1973).

השיבים!" (ילידי ישראל). ובאגדה הפיוטית 'מעשה בפרוכת' (פאריס תשי"ב) סיפרה על רחל אמנו היושבה ושזורת פרוכת, המסמלת את גאולת ישראל; וגם אם שלם המעשה — עוד לא שלמה הפרוכת: הוי, רב עוד הדרך, אין קץ לסיפור... / הבא גאולה לעמך, אלי צור! [...]

ה. מעשי נסים

האמונה באל הכל-יכול מביאה בהכרח לאמונה בנס, או אולי מוטב לומר — לערגה לנס, לפלא שיופיע פתאום ויביא ישועה, או תרופה, או ביטול המצוקה. מוטיב הערגה לנס, או לישועה, כבר נזכר לעיל, והוא חוזר בצורות שונות בשירים ובסיפורים נוספים של מרים ילן-שטקליס לפעמים מופיע המוטיב בדמותו של שוטר בעל "רגלים מן הים עד ירושלים" (מעשה בחתול ובשוטר), או "בעל שפם ארוך, מתנועע ומחייך" (מעשה במשרוקית); ופעם אחרת המוטיב היא הדודה פיליק הטובה, שהלכה עד "שער שביעי של ריקע" כדי להביא תרופה למיליק החולה, ולאחר שהבריאה מיליק "והחתולי נבהל וברח" — הולכים אל הכותל, אומרים הלל ומברכים את שם אלהים. (מעשה בילדה מיליק ובדודה פיליק, תש"ה), על כן אהובים על המשוררת החגים היפים, בהם היא שומעת "על הנס בשושן הבירה" (פורים), ובהם היא רואה את "סבא דומה לאלהיו" מבשר הגאולה (פסח). ועל כן מצאה לעצמה שביל סודי בקמה, בו תהלך לבדה ותספר מעשייה ובו "אלוהי בשורה יבשרני — / לא אמות כי אחיה" (בקמה).

אותה אמונה בכוח עליון המחולל נסים, אותה "ערגה קיומית" הגעה בין שני קטבים, שאכזבה וניחומים משמשים בהם בערבוביה, מצויות כאמור גם ברוב סיפוריה: דני ובני לווייתו הצעצועים יוצאים למסע-פלאים רבי-הרפתקאות, בו פגשו את הרופא הגדול, שהפך את הבובה אלישבע הקירחת והמרופטת (גיבורת השירים 'אלישבע מה נחמדת', 'אלישבע מסכנה' ועוד) לבובה חדשה ויפהפיה; אבל בתום הפלאים ושאר המעשים החשובים אומר הדובון לדני שאל לו להתפלא: "כל הדברים החשובים פשוטים הם מאד". (המסע אל האי אולי, תש"ד). גם את מסע-ההצלה האחר של דני, שבו הילץ את המלך ומשפחתו מן הארמון הבווער, ואחר-כך גייס אלף מטוסים, בהם הושיב מאה-אלף פליטים יהודים "ונסענו מהר מהר אל ארץ-ישראל" — גם את מעשהו זה הגדיר הילד במלים "פשוט מאד" (שערי הארץ). בסיפורים אחרים מציל האח הגיבור מוליק את הילדה-המספרת מירה מידי הצוענים (מעשה במשרוקית), והכלב הנכון שתורי מציל אותה בעת נפילתה מן הגג (בית המקדש) אבל מעשה הצלה זה איננו "פשוט" בעיני המספרת, שכן בדמיונה ראתה בו נס מן השמים:

באו שני אריות, האריות שבתמונה. באו ציפרים, הציפרים שבמטפחת, באו, תפשו אותי, אחוז בי בזהירות רבה, בזהירות רבה הניחוני על... על מה? על גבו של שחורי!

6. הפואמה 'מעשה בפרוכת' נכתבה בירושלים בתש"ו והוקדשה לתנה סנש. מהדורת פאריס הביבליופילית נכתבה ביד ע"י יעקב אגם (חתום: יעקב גיפשטיין). ואלף עותקים ממנה נשלחו לבני נוער בגולה. היא נדפסה שוב בספר 'שתי אגדות' (תשל"ב). יחד עם הפואמה על שליחות המלאך אחיאל להביא את האותיות לבני האדם.

אם בסיפור 'בית המקדש' הציל כלב נכון ממוות את הילדה המספרת, הגה בסיפורה 'בימי' (תשי"ג) הצילה המספרת ממוות כלב נכון אחר; ואף-על-פי שלפנינו סיפור ריאליסטי המעוגן במעשה שהיה, מתואר מעשה ההצלה כמעט כנס מעורר השתאות, שעליו מגיבה אמא-של-אלישבע במלים: "נו, מה תגיד! נו, מה תגיד!".

תפיסה זו היא שהדריכה, ככל הנראה, את מרים ילן-שטקליס גם בבחירת היצירות שתירגמה, אשר בכולן שולבו הדמיון והפלא עם הערגה לטוב וליפה: 'פרח השני' (תשי"ב). מהדורה מחודשת בשם 'תפוחי העלומים' (תשל"ב) — הכרך שבו "תוגדנה אגדות גם תוגדנה, בבוקר-השכם-אחר-הצהריים, עת שמש עם סהר עם צבא כוכבים מאירים במרום השמים הבהירים" "עצרת החיות" (תשי"ח) — סיפורו האלגורי של אריך קסטנר על החיות שנחלצו להביא שלום לעולם שבע המלחמות; סיפורי האגדה של אנה פרנק, המביעים את "געגועיה על דרור ויפי הטבע" (כדברי המתרגמת בפרק-המבוא. תשכ"ב); "מרי פופינס" (תשכ"ח) — סיפורה של פאמלה ל' טרברס (בעיבוד וולט דיסני) ועל האומנת הפלאית, שגילתה לילדים את צדם הקסום של החיים הסובבים אותם.

ו. הומור

מכל שנאמר עד כה עשוי, אולי, להתקבל הרושם כי ההומור הוא מרכיב שולי ביצירתה של מרים ילן-שטקליס; ואין זה כך. ההומור מצוי הרבה בשיריה וסיפוריה, אלא שאין הוא מופיע כמטרה בפני עצמה, אלא רק כאמצעי, שהמשוררת געורת בו לצורך הבעת רגשות, תחושות וחוויות. וההומור פנים רבות לו. יש שהוא הומור מילולי — אם בחריוה ("ולא אכל ולא שתה, / ולא טטי, ולא טטה. — 'ברוגז'"), או בשימוש של שפת ילדים מבדחת: השעון "אמר לי: כבר ורבע" ("שיר ערש לאלישבע"), או בפירוט שמותיהן של המחלות: אינפולאנצה, אנגינה, גריפה ("שפעת"). פעמים זהו הומור של מצבים אבסורדי כגון תיאור הדג השואף לצאת מן המים נעול ("שפעת"). פעמים אחרות נוצר ההומור על-ידי האנשת מושגים מופשטים, המוכרים לילד, בילדה בודדה). פעמים אחרות נוצר ההומור על-ידי האנשת מושגים מופשטים, המוכרים לילד, כגון: "למה לגרש החושך? והריהו ילד טוב..." ("עייפה בובה זהבה"), או תיאור השיעמום, היושב בפינה רזה ו"ארוד-ארוד עד התקרה" ("שיעמום"), או פניה אל מלה כאל יצור חי ומקשיב: "אל, ואל, ואל ואל! מי המציא אותך בכלל?" ("אל"). לעתים משתמשת המשוררת בהומור למטרות דידאקטיות כביכול, על-ידי העברת רגשות ו'מחללים' מן הילד אל החפץ, כגון בתיאור בכיים של הסבון ומברשת-השיניים על "ש"דני לא רוצה בי עוד" ("הסבון ככה מאד"), או הצגת המדחום כתרופה המסוגלת לגרש מיד את המחלה ("הדב חולה"). הומור אבסורדי-הבלות, שנועד לחזק את בטחונו של הילד ואת תחושת המציאות שלו מצוי בשיר-הגוזמה "לא פילים ולא עץ" ובסיפורה המעובד "אבא מצחיקון" (על-פי קורני צ'קובסקי [שם המחבר אינו נזכר בכרך "שיר הגדי"]). הומור של אי-הבנה וקצר בתקשורת ניתן למצוא בדו-שיח שמנהלים הילדה והשוטר:

אמר: מי?

[...] — ואולי הלכה לשם?

אמרתי: התול. (מעשה בחתול ובשוטר).

אמרתי: אפרפר כזה, עם שפם.

הומור-של-סיטואציה מלבב מצוי, בין השאר, בפואמה הדראמאטית 'כרטיס גיוס' (נכתב בתש"ח בה מספרת המשוררת כיצד נעצרה ברחוב על-ידי זאטוטים כבני שש-שבע, שתבעו ממנה צו-

גיוס ואחד אף "שלף אקדח, כיוונו אל לבי וסח: — קדימה אחרי!"... רק לאחר שהשתכנעו השניים שהיא זקנה וכי "בת מאה מכל גיוס פטורה ומפטרת", נסתיים המעמד הדראמאטי-המבדח בעמידת 'דום' ובהצדעה הדדית.

רסיסים של הומור מצויים גם בשיריה הליריים, המבטאים תחושות של מצוקה. רמזי הומור מעודן זה באים בעיקר בסיומי השירים, שם הם משמשים פורקן לתחושת המועקה, שליוותה את הקורא לאורך כל השיר. כך, למשל, מסתיים מכתבה העצוב של הדסה לאלהים, הכולל בקשה להעניק זרוע חדשה לאיש הגידם, בשורות-פרידה 'אינטימיות' המעוררות חיוך בגלל היותן כה בלתי-צפויות: "ליל מנוחה. תודה רבה לך. ומה שלומך?" ('מכתב'); ובדומה לכך מסיים דני את תפילתו לה' באיזכור "מענו" ובבקשה נוגעת ללב, המעלה חיוך אצל הקורא: "[...] אני דני, בירושלים על הגג, / בבקשה, אל תשכח..." אפילו השיר ה"מדמיע" 'גינגי' מעורר בסיומו צחוק משחרר, למקרא מילותיו הבלתי-צפויות של דוד המלך: "ראה — גם אני גינגי!" — שהרי כינוי זה לא היה קיים עדיין בתקופת החג"ך, כידוע לכל ילד...

ז. חידושי לשון

כל הקורא את שיריה וסיפוריה של מרים ילך-שטקלים נוכח לדעת שוב ושוב עד כמה הפליאה המשוררת לעשות שימוש במלים ובציוריותהן, לברור אותם בקפידה ולשבצם ביצירותיה בשילוב נדיר של צלילות ונוי. המלים המופרות לכל קורא מצטרפות אצלה לתמונה מרהיבה — נחש גדול של אור / ברקיע השחור / צץ פתאום... ונעלם... ('חורף').

או למטאפורה ציורית מפתיעה:

גם הכעס העקשן / יעלה עם העשן. ('הצפור של הצלחת').

היא לא נרתעה מלשבץ ביצירותיה לקטנים מלים בלתי מוכרות, ואפילו נדירות, אם מצאה שצלולן מוסיף לאווירת השיר ומעשיר אותו; למשל: במגבעת תכלילית ('הדוד של בובתי'), בדהמתי ונפעמתי ('כרטיס גיוס'), וכן בין גלי הפרווג [= צבע טורקוז] ('יש לי אי').

חוושה זה ורגישותה לצלילי המלים ולנגינתן באו למיצויים השלם בתרגומה הווירטואוזי לפואמה של יוליאן טובים 'הקטר', שבו יוצרת כמעט כל שורת שיר אסוציאציה של נשיפת הקטר: אוף, כמה חם פה! / פוף, כמה חם פה!; סאון הקיטור: אבל המסיק לא יפסיק להסיק ושקשוק הגלגלים:

וידפוק, וידפוק, וידפוק הגלגל —

כל-יכך קל, כל-יכך קל, כל-יכך קל, כל-יכך קל...

בדרך כלל הקפידה המשוררת בכתיבתה להיות נאמנה לכללי השפה ולחוקיה; אבל לעתים הרשתה לעצמה ליצור צורות לשוניות בלתי-מקובלות, שהעניקו גוון חדש לחרוזיה. כך למשל יצרה צורת נקבה בלתי-מקובלת בעלת נגינה רכה — בא שושן עם שושנית ('יש לי אי'), או משעשעת: מאומה — לא כלומה ('מפני ש—'); והיא "המצאיה" צורת רבים לקו-המשווה היחיד: שמתחת לכל הקוים המשווניים ('מפני ש—'); וגם יצרה צורת הקטנה בלתי שגרתית: יש-לי פת ועוד פתית ('החלבון לבן לבן'); ואפילו העזה להטות את תואר-הפועל לכד כאילו היה שורש ויצרה חידוש חינוכי שנקלט בפי רבים: לבדיתי, לבדיתי — ובכיתי. ('לבדי').

משוררת בעלת רגישות אשר כזאת לשפה ולצלילי המלים, אין תימה ששיקעה גם במשפטי

(המשך בעמוד 24)

הן כושתיים הרגליים חסרה את רק אחת

על כמה מאפיינים סגנוניים של יצירות מרים ילן

מאת מירי ברוך

נות משמעות אמוציונאלית (פיסחת, מס' כנה, עיוור — אין עיניים). כל אלה כשהם מתחברים לנושאים המרגשים — בונים יצירות אמוציונאליות מאד, שאין דומה להן, כמדומה לי, בין יוצרי ספרות הילדים בני דורה.

השימוש בסגנון הריגושי מופיע בשרי רת מרים ילן גם בנושאים שאינם אמוציונאליים מטבעם. כך למשל, דני, שאינו רוצה להתרחץ, גורם **לבכיו** של הסבון, **להתייפחותה** של מברשת השיניים **ולכעסו הרב** של הברז. דני שמרוב ריצה נקב חור בגרב, גורם למבע אמוציונאלי חזק של כל הנוגעים בדבר:

ויוצאות הבהונות / ורוגזות וטוענות דני דו,

ילד רע / את ביתנו הוא קרע.

והגרם המסכן / ליל תמים הוא מתאונן

מתאונן ומתאונן / זה הגרב המסכן...

סגנון אמוציונאלי כזה טומן בחובו סכ' נות ל"קייטש" ולעודף סנטימנטליות ואף אם לילד הקטן, הנמנע של שירי מרים

יצירתה של מרים ילן היא אמוציונאלית מאד. וזהו, דומה, הקו המאפיין ביותר את יצירתה: נושאי היצירות הם פאת' טיים מאד: ילדים נחטפים ע"י צוענים, אדם גידם, חסר זרוע, בובה פיסחת וקר' חת, ילד שאביו נהרג בקרב ובדומה להם — ולצידם נושאים סנטימנטליים: ילדה המחכה לחבר שאינו מגיע, ילד נבגד ע"י חברתו שהלכה לשחק עם ילד אחר, ילד שאמו אינה מבינה אותו במשחקיו ונוזפת בו על שהיכה את הדוד, ילדה גוססת הניצלת ברגע האחרון ע"י סם מרפא שמביאה לה הדודה, חייל המסב לסדר-פסח עם משפחה זרה לו וכדו'.

הנושאים הפאתטיים והסנטימנטליים האלה מקבלים עוצמה נוספת באמצעות הסגנון הריגושי, שבו בחרה מרים ילן לעצבם. סגנון המכנה את הרגשות בשמם ("האיש היה עצוב, מאד מאד עצוב"). הסגנון הריגושי המאופיין גם על-ידי חזרות מרובות, משפטים קטועים וקצ' רים, פניות ישירות, שימוש במלים הטער-

1. דברים שהושמעו ב"קול ישראל", במלאת שבעה למותה של מרים ילן.

השוטר, ושגם החתול אבד לה, יכלה לבכות ולבכות ולבכות כפי שהיא "באמת עושה" בשיר, אלא שגם הסיטואציה המרגשת וגם העיצוב הרגשי נראו, כנר-אה למרים ילן, עודפים מדי, וכדי למתן את הפאתוס היא נזקקת לשלושה אמצעי-קומיים :

(1) **דושיה של חרשים**, כשהאחד (השר-טר) מדבר על אמא (היא) ואילו הילדה מדברת על החתול : אולי הלכה לשם / אמרתי אפרפר כזה עם שפם...

(2) **שימוש בדימוי מוגזם בכיוון הקומי** : והיו לשוטר רגליים / מן הים עד ירושלים.

(3) **בניית אנלוגיה קומית**, המשווה בין השוטר לבין החתול :

היא מחפשת חתול עם שפם

היא מוצאת שוטר בלי שפם...

ב. **השלמה עם החסר** :

מוטיב השלמה עם החסר אינו אופייני לספרות ילדים. בדרך כלל, אופייני לספרות הילדים "הסוף הטוב", פיה או "גמד סיפורון" הבאים ומתקנים את כל הפגמים והשלם שהופר ונחבל — חוזר לקדמותו.

מרים ילן נמנעת, כמעט תמיד, משימוש ב"סוף הטוב" הקונבנציונאלי, ומביאה את הנמען שלה ל"סוף טוב" מסוג אחר, להשלמה עם החסר. הטוב, אצלה, אינו המושלם אלא זה האוהב אותך והנאהב על ידיך, ואין זה חשוב אם הוא גם פגום. בסיפור ה"דב" (שיר הגדי 80—75) מחב-לת רותי, שלא במתכוון בדוב שלה, היא רוחצת אותו באמבטיה ומשכיבה אותו להתייבש בשמש, וכך, נושרות שערותיו ואלה שנשארו — דהו, עינו האחת כבר

ילן, אין עדיין מושגים של "כמויות מתאימות", ולכאורה, משום שהדברים מעוצבים בשפה רגשית המובנת לילד, יכלה מרים ילן להשאירם עם "העודף האמוציונאלי". אולם כמשוררת של ממש, השכיחה מרים ילן "ללכת על החוט הדק" ולא ליפול אל הרגשנות העודפת.

האמצעים למיתון הרגשנות העודפת היו מוכרים לה היטב, ובדיקת מדגם גדול מיצירותיה עשוי היה להראות הן את הדרך לבניית פאתוס והן את הדרך כים למיתונו. בסקירה זו ברצוננו להת-עכב על שני אמצעים בהם נקטה מרים ילן במיתון האמוציונאלי העודפת.

א. **ההומור** : ביצירות סנטימנטליות (שבהן הסיטואציה הטראגית היא אר-עית) ממתנת מרים ילן את הרגשנות העודפת ע"י אמירות הומוריסטיות לסר-גיהן. כך למשל, בשיר "מעשה בחתול ובשוטר" (יש לי סוד" עמ' 16), מוטיילת ילדה עם אמא ברחוב ורואה חתול. היל-דה רצה אחר החתול ותוך כדי כך נעלמת אמא מעיניה.

ופתאום — שוטר. / עומד ואומר / לאן זה הגברת / כל כך ממהרת? / ואיפוא אמא? / אמרתי : חתול... / — אולי הלכה קדימה / אמרתי : חתול... / ואולי הלכה לשם?

אמרתי : אפרפר כזה, עם שפם.

אמר : מי? / אמרתי : חתול.

יותר השוטר / דבר לא דיבר.

הושיב אותי על הזרוע / גבוה גבוה, והלך. היו לשוטר רגליים / מן הים עד ירושלים / ואני בכיתי, ושפם לא היה לו.

בכיתי, בכיתי, בכיתי, / ופתאום מה ראיתי? אמא!

הילדה, שאמא אבדה לה, הנבהלת מן

עם זאת, מרכז הכובד של הסיפור הוא לא בתיקונו של הדוב דווקא אלא, וב"עיקר, ביחס שלה לדוב, וברגשותיהם ההדדיים. רותי אוהבת אותו והוא אוהב אותה למרות הפגמים, למרות החסר. האהוב או הנאהב אינם צריכים להיות מושלמים על מנת להיות כאלה וטועים אלה החושבים שהצורה החיצונית תקבע אם לאהוב או להיות נאהב, הרגשות נעלים מן הצורה החיצונית ומי שחושב אחרת — טועה, שהרי היופי אינו רק צורה חיצונית:

אין אני יודעת למה
הם אומרים פיסחת את?
הן משתים הרגליים
חסרה את רק אחת?
ואומרים לי את קרחת
ואומרים שבור אפך...
אין אני יודעת למה
הם אינם רואים יופייד?
אל תשימי לב לאלה,
האמיני לי בתי —
אלישבע את נחמדת
את יפה אהובתי...

לסיכום:

מרים ילן שמה בפי גיבורי יצירותיה תיאורים מפורשים של רגשות: הם כור עסים, רוטנים, מתאוננים, בוכים, מתייפחים וכן שמחים ואוהבים. רגשות זו מאופקת, לעיתים, על-ידי הומור עצמי, או שהיא "מרגיעה עצמה" על-ידי השלמה עם החסר. יש גם דרכי מיתון ואיפוק נוספים, אולם ראוי לציין כי לא תמיד מתקיים מיתון בטכסט; בחלק מן המקרים, כשאין אפשרות להשלים עם החסר והפאתוס חזק מאוד כדוגמת ילד, שאביו נהרג; איש שידו נקטעה ואחרים

נשרה ואוזנו מרוטה. הדוב מאיים על רותי (באמצעות הדודה מירה) שאם רותי לא תיטיב את דרכיה עמו הוא יברח ממנה ויחזור אל ארץ הבובות, ארץ ממנה באים כל הצעצועים לשמח את הילדים. רותי, שלא נתכוונה לחבל בדוב נבהלת מן הדברים:

— דודה מירה, הוא לא יתעורר! וקולה רעד.
— אני מקווה, אמרתי, אני אשתדל ואחפש בחנויות אולי אמצא עין חדשה בשבילו. — והאוזן? — וקולה כבר לא רעד כל כך.
— האוזן — אני אתפזר אל ראשו בחוט טוב וחזק וזה יחזיק יפה.
— והשערות? — שאלה רותי והביטה אל תוך עיני. [...]
— לבסוף אמרתי: השערות אבודות ואי אפשר להחזירן ורותי שתקה ונאנחה, ואני נאנחתי...
אחרי הרחיצה שאלה רותי בסוד: דודה מירה, הדוב לא יחזור אל ארץ הבובות?
— לא — אמרתי, לא רותי, הוא אוהב אותך והוא לא יחזור אל ארץ הבובות.

אין ספק שזוהי יצירה העשויה לשמש היטב את אנשי ה"ספרות הטיפולית". דברים אבודים לא ניתנים תמיד לתיקון כפי שמקובל לראות בדרך כלל, בספרות הילדים.

מרים ילן מראה כאן שלוש התיחסויות לחפצים שחובלו:

- 1) כאלה שאי אפשר לתקנם כלל (השערות שנשרו).
- 2) כאלה שניתן לתקנם חלקית (אולי אמצא עין דומה).
- 3) כאלה שניתן לתקנם כמעט מבלי שיורגש שנפגמו.

— או אז נוקטת מרים ילן בפאתוס סמוי, שעוצמתו לגבי הנמען, חזקה ביר תר, משום שכאן אין הדברים נאמרים במפורש אלא משתמעים מן הטכסט. דומה שכוחה של מרים ילן דווקא בהתמודדות עם נושאים אמוציונאליים, היא לא נרתעה משום נושאים פאתטיים,

בעלי פוטנציות של הרבה כאב, שכול, פחדים ומצוקות, אך השכילה גם בעיצוב נושאים אלה, על-ידי סגנון מעודן ומ-אופק, לסוגו. ובזכות שני אלה, בין היתר, רכשה לה את מקומה המיוחד בספרות הילדים העברית.

(המשך מעמוד 20)

הפרוזה של סיפוריה מיקצב פנימי, המעניק להם ניגון וגוי פיוטי בלתי רגילים:

התחיך הכוכב: ומה תספר, וסיפורים איך יודע?

ענה הקטן: מן החלומות שלי אעשה סיפורים בשבילה.

נתן לו הכוכב מן החלום שלו. ונתן לו מן הדממה שלו. ומן השמחה שלו. הלך הקטן וחזר

אל אחיו. ('מעשה בשלושה חתלתולים ובאחת קטנה').

לאור האמור לעיל, דומה שאין משום הפלגה בדבריהם של שופטי פרס ישראל, שסיימו את הנימוקים להמלצתם בקביעה, "שעם כל תינוק הנולד בארצנו נוסף לה, למרים ילן-שטקליס, קורא חדש ודאי". אין ספק בעיני, שקביעה זו תוסיף להיות נכונה גם לאחר שעובדה המשוררת את עולם-החיים למחרת יום-העצמאות תשמ"ד ועברה "לאדוני בגן-עץ בשמיים...".

אוריאל אופק

7. השווה בהקשר לכך את דבריו של משה בן-שאול: "מכיר אני ילדונת קטנה, שזה עתה התחילה ללכת לגן, ואף-על-פי כן יודעת היא לדקלם בעליפה את כל השירים מתוך 'אצו רצו גמדים' " (דבר לילדים', 20.6.1956, עמ' 4). והרצליה רז סיפרה על ילדה ששמעה את מרים ילן-שטקליס קוראת משיריה והגיבה: "איזו מין משוררת היא — כותבת שירים שכולם מכירים אותם...".

1. יהודה לייב ניסן וילנסקי (1870—1935), אביה של מרים ילן-שטקליס, היה מראשוני אגודת-הסתרים הציונית 'בני משה' וציר בקונגרס הראשון ובקונגרסים הציוניים הבאים, היה מראשי קהילות ניקולאיב וחארקוב וממארגני 'ההגנה העצמית' נגד הפורעים. בתו המשוררת ערכה את ספר זכרונותיו 'פרקים מחיי הציוניים' (1968), והקדימה לו מונוגראפיה רבת-עניין: מראשייהתיבות של שמותיו הפרטיים — יל"ן — הרכיבה את שם-משפחתה העברי.

ה"תפילה" בעברית ובאידיש, השוואה

- שְׁלוֹם עָלֶיךָ אֲדֹנִי.
אֲנִי דָנִי.
אַתָּה זֹכֵר אוֹתִי בְּיָדֶיךָ ?
הֲלֹא אַתָּה זֹכֵר
5. כָּל כְּלָבָלֵב עוֹר,
וְכָל יָחוּשׁ עַל תְּקִיר
הַקֵּץ מִפִּיר.
וְאֲנִי דָנִי -
מִחֵר בֶּן שְׁמוֹנֶה אָנִי.
10. אֵינִי רוֹצֶה עֵט גּוֹבֵעַ.
אֵינִי רוֹצֶה בְּדוּרְגֵל.
וְאֵף לֹא אוֹפְנִים
אֲדֹנִי בְּשָׁמַיִם
רוֹצֶה אֲנִי דָבָר אֶחָד,
15. וְרַק הַדָּבָר הַזֶּה בְּלִבִּי :
עֲשֵׂנִי, אֲדֹנִי עֲשֵׂנִי בֶן-לֵיֶל -
עֲשֵׂנִי גְבוּר-חַיִּיל !
גְּבוּר לְבָלִי חַת, לְבָלִי פֶחַד,
חֶרֶבִי בְיָמֵי מִנְצָחַת !
20. כְּמוֹ מִתְתַּיְהוּ עֲשֵׂנִי,
כִּיהִדָּה הַמִּכְבִּי עֲשֵׂנִי,
לְמִדְּנִי, אֲדֹנִי לְמִדְּנִי
הַיּוֹת גְּבוּר.
כִּי אֲנִי צָרִיךְ לִבְנוֹת אוֹרִי -
25. מֵאָה וְשִׁבְעִים אֶלֶף טוֹן -
וּכְנָפָיו -
כַּעֲנַן פּוֹרֵשׁ עַל שָׁמַיִם בִּסְתוּ,
עִם תּוֹתָחִים -
בְּכָל צֵד שְׁאֻפְתָּה -
30. מוֹתָח !
עִם סֵלִם -
לֹא הָלַךְ חַיִּיל
כִּי אִם אֶרֶץ-אֶרֶץ-אֶרֶץ
מִן הַשָּׁמַיִם שְׂרוּף -
35. מִתְפַּתֵּל וּמִתְפַּתֵּל -
וּכְשֶׁתִּרְצֶה הַסֵּלֶם מִתְקַפֵּל.
וְעָלִיו כְּתוּב לֵאמֹר -
בְּזָהָב, לֹא בְשַׁחֲוֹר -
פֶּה עוֹלָיִם יְהוּדִים אֶל אֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל !
40. כָּל אוֹת וְאוֹת גְּדוּלָּה וְגִבּוֹדָה,
לְמַעַן תִּקְרָא כָּל יִלְדָּה וְכָל יֵלֵד,
וּבְסֵלֶם
יַעֲלוּ כָּלֶם :
יִלְדִים וְיִלְדוֹת וְאֲנָשִׁים
45. וְגַם תְּזַקְנִים-תְּזַקְנִים, הַיְשִׁישִׁים -
בְּגִרְמָנִיָּה,
בְּפּוֹלִינְיָה,
בְּרוֹמָנִיָּה,
וּבְצָרְפֶּת,
50. בְּאַפְרִיקָה וּבְאַמְרִיקָה,
וּבְעוֹד אֶרֶץ אַחַת -
שְׂכַחְתִּי מֶה שְׂמָה -
בְּכָל מְקוֹם בּוֹ שֵׁם יְהוּדִי נִשְׁמָע -
יַעֲלוּ בְּסֵלֶם
55. כָּלֶם
וְאֵבִיָּאִם אֲלֵינוּ
אֶל אֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל אֶל אֶרְצֵנוּ.
עֲשֵׂה הַדָּבָר הַזֶּה בְּלִבִּי.
מֶה לָּךְ ? לָךְ לֹא אִכְפַּת !
60. הֲלֹא אַתָּה כָּל-כֶּךָ גְּדוּלָּה,
הֲלֹא אַתָּה יָכוֹל הַכֹּל -
וְאֲנִי מִבְּקֵשׁ כָּל-כֶּךָ,
אֲנִי דָנִי
בִּירוּשָׁלַיִם, עַל הַגֵּן
65. הַרְבֵּשָׁה, אֶל מִשְׁכַּת ...

די תפילה

א שטאט!

- און א לייטער —
ניט פשוט און קליין,
יעדער שטאפל א געזיילטער,
45. ניין —
לאנג, לאנג, לאנג,
פונעם היכל אראפ א שלאנג
און געשריבן וועט שטיין איפן לייטער,
גאט, יין זאך אליין,
מיט אותיות פון גאלדערנע שטערן געדרייטע!
50. דא פארן יידן קיין ארץ-ישראל!
יעדער אות, יעדער אות
וועט זיין קלאר און גרויס,
וועט לויכטן, וועט שיינען —
יעדער קינד זאל עס קענען ליינען,
55. און ס'וועלן קומען פון נאענט און ווייט
יינגלעך און מיידלעך און יידן,
און אויך די אלטע, די אלטשינקע לייט —
אין דייטשלאנד,
אין פוילן,
60. אין ליטע,
און אויך אין דער באבעס שטאט —
וואו ס'איז געווען די גרויסע שחיטה —
אין אמעריקע און אין אפריקע אויך —
אומגעטום —
65. ארום און ארום —
וואו ס'איז דא נאר א יידיש קינד
וועל איך קומען צו פליען ווי א פריילעכער ווינט,
און ארויף אויפן לייטער,
און געפירט, און געפירט, און געפירט —
70. מיט א גרויסער האנט —
קיין ארץ-ישראל,
אין אונזער לאנד.
גאט, אט א די זאך, די זאך אליין.
וואס הארט דיר, דו ביסט אזוי גרויס,
75. דו קענסט אלץ באשטיין,
פאר דיר איז דאס גאר א קליינע זאך —
און איך בעט אזוי שטארק, אזוי שטארק —
איך, דני, אין ירושלים, אויפן דאך —
גאט, פארגעס דאס ניט,
מאך!
ירושלים

1. גוטן אוונט דיר, גאט.
איך בין דני.
דו געדענקסט מיך מסתמא.
דו ווייסט דאך אלץ, זאגט די מאמע.
5. און אלעמען קענסט דו,
די הינטלעך די קליינע,
יעדער פליג אויפן וואנט,
יעדער איינע.
און איך בין דני.
10. אצונד איז באלד נאכט,
און מארגן גאנץ פרי וועל איך ווערן אכט.
איך וויל ניט קיין פען,
ניט קיין בייטש,
ניט קיין זייגער,
15. אפילו ניט דאס וואס אין אלמער,
דאס וואס מען טאר ניט —
גאט, איין זאך אליין,
איין זאך —
און מער גאר ניט.
20. מאך —
מיט אמאל איבער נאכט,
מאך איך זאל ווערן א גבור.
א גבור אן פחד, אן מורא,
א שווערד א גרויסע אין האנט,
25. א גבור ווי אין דער תורה,
מאך איך זאל זיין ווי יהודה מכבי,
מאך איך זאל זיין ווי מתתיהו הכהן,
מאך איך זאל זיין א גבור.
ווייל איך מוז בויען און בויען און בויען, —
30. אן עראפלאן
א גרויסן, א ווייטן, א בלויען,
אזוי ווי דער ים,
ווי א וואלקן א פרייער איבער אלע הימלען,
און אויף די פליגלען —
35. פון אלע זיבן זייטן —
וועלן רייטן,
וועלן רייטן.
הארמאטן —
ווי די יאטן.
40. און ווי נאר וואס וואס —

ה"תפילה"

מאת שרה אל קין

יחיד אל אלוהים, קריאות תגר על מנת להכריחו לבצע מעשי ישועה, כך חוני המעגל וכך לוי יצחק מברדיצ'ב. והפנייה היתה תמיד — הושיע! הפנייה ב"תפילה" שונה מהמוזכרות למעלה, זו קריאה של דור חדש, של יהודי חדש, עם עקרונות ודרישות אחרים.

הדובר בשיר זה הוא דובר פנימי, דובר ילד המייצג בתחושותיו את הדור החדש. בשיר שלפנינו שתי נקודות מוצא: (א) ילד אינטליגנטי המצוי בנעשה סביבו.

(ב) ילד שחי באווירה של אמונה, לאו דווקא אמונה דתית, אבל אמונה בחינוך לערכים של כוח פיזי ורוחני. הילד הוא ילד משוחרר ומלא ביטחון.

הילד הדובר, בבית הראשון, מכיר בגדולת אדוני אך יודע עם זאת, אינו חש בשום מחיצות, והפנייה היא חברית וישרה. הדובר מציג עצמו בפשטות וביושר "אני דני". שתי מלים אלה פשוטות ולכן אמינות.

הבית השני של השיר נפתח בדיבור על דרך השלילה. מה לא רוצה הילד: עט נובע, כדורגל ואופניים.

השיר תפילה פורסם בעברית בעתון "דבר לילדים" ב-19.12.40, תורגם לאידיש, לפי בקשתו של יעקב צור, בעת שרותו בשליחות דיפלומטית ברוסיה, בשנות ה-50 הראשונות.

השיר נכתב בשנה שבה נעו אוניות עמוסות פליטים יהודיים שניסו למצוא מקלט באמריקה ובישראל. שערי המדינות היו סגורים בפניהם. אוניות עמוסות גברים, נשים וטף טבעו במצולות ים או הוחזרו לאירופה.

נושא השיר משקף את רחשי לבם של יהודים רבים בארץ ובגולה ודאגתם לאחייהם באירופה.

השיר נכתב לילדים מעל גיל 8 כשהתמטיקה והדימויים אמורים להיות מוכרים להם כתוצאה מהשפעת הדיחיוקופה.

כותרת השיר "תפילה" היא כותרת סמנטית חלקית. שכן במצוקתו אדם מתפלל ומבקש עזרה, בשמחתו — הוא מהלל. בשיר זה, התפילה היא תפילת מצוקה. לפי אמונת ישראל אין המתפלל זקוק למתווך בינו לבין אלוהיו. ולכן הספרות וההווי היהודי מלאים פניות

פינות נדדו בימים חסרות מגן. ואוירון
מהיר יותר מאוניה.

הילד מדגיש שיבנה לא סתם אוירון,
אלא כזה שיש בו כוח התקפה והגנה
"שבכל צד שאפתח — תותח!"

כאן יש דגש צלילי למלים; תח, תח.

"בכל צד שאפתח / תותח!"

הצליל — של יריה תח, תח.

שורה 31, לאוירון יהיה סולם. ולא
סולם סתם כי אם ארוך. (להדגשת האור
רך מופיעה המלה **ארוך** שלוש פעמים).
והוא מדומה לשרוך שמתפתל (x 2).
והסולם המדומה הוא סולם פלאים,
המתקפל ברגע שיהודים עלו בו ומותנתק
מן המקום שממנו בא. על הסולם כתובת
בצבע זהב. "לא בשחור". זהב המסמל
עושר ומלכות לעומת השחור המסמל
שכול ועצב. ויש סיבה לצורה, לגודל
האותיות; **שכולם** יוכלו לקרוא את הכ
תוב. אפילו ילד וילדה קטנים שלא רכשו
מיומנות הקריאה.

הילד מפרט מי יעלה בסולם, ולפי
סדר שלו, של עולם הילדים: ילדים,
אנשים, זקנים, ישישים. המלה זקנים
מופיעה פעמיים ונוספת עליה המלה
הנרדפת ישישים, למען הדגשת יתר.

סדר שמות הארצות אינו מקרי. גר-
מניה ראשונה ופולניה שניה בגלל מצב
היהודים שם, האחרונה אמריקה —
ששם מלחמה לא היתה. ובכל זאת יש
להביא יהודים משם. בכל מקום בעולם,
בו יש יהודי שם אבוא ובסולם יעלו
כולם. והוא, הילד, יביא את כולם "לא-
רץ-ישראל, אל ארצנו".

הבית האחרון נפתח שוב בפועל **עשה**.
לקראת סוף השיר מדבר הילד אל האלור-
הים כאל חבר, (שורה 59). **"מה לך?**
לך לא אכפת!"

עט-נובע היה פעם חלומו של כל ילד
שהרי רוב הילדים כתבו בעפרון, כדורגל
ואופניים היו, ונשארו עד היום, חלומם
של ילדים רבים.

והנה דני, הדובר לא רוצה באף אחד
מכל אלה.

בשורה 14, **"רוצה אני דבר אחד / ורק
הדבר הזה בלבד"**.

מבחינת המצלול ההדגשה היא על
אחד. הוא מדגיש כי איננו מתכוון לבקש
הרבה דברים, רק הדבר שהוא מעבר
להשגתו של הילד.

בשורות 16—21, משפט פנייה תוך
הדגשה על הפועל עשני. פנייה ישירה
שיש בה **מהצווי**, הפועל עשני מופיע 5
פעמים.

בשורות 18—28, הוא "גיבור לבלי
חת, לבלי **פחד**", (מלים נרדפות). (היל-
דים מבינים את המלה הקשה 'חת' כי
באה בצמידות לקלה, השגורה יותר).
ובחמש ניצחון בחרב, דימוי למתתיהו
וליהודה, ששניהם דמויות ידועות לילדים
ומקור להזדהות.

יש כאן אלוזיה. התכונה המשותפת
של הנושא היא הגבורה, הילד רוצה
להיות גבור כמו יהודה ומתתיהו.

שורות 22—23, דני אינו מסתפק בפר
על **עשה**. הוא רוצה **ללמוד** להיות גבור
(x 2).

שורות 24—30, "עשני" כתוב בסימן
קריאה, למדני מסתיים בנקודה. וזה יכול
להיראות, אולי, כבקשה.

לשם מה לו לילד כל זאת? להילחם?
— כן! איזו מלחמה? מלחמת הצלת
יהודים.

איך? — "כי אני צריך לבנות אוירון".
אוירון [לא מטוס] ולא ספינה, כי הס-

ומצד שני מחמיא לו ואולי אף מתחנף
מעט :

"הלוא אתה כליכך גדול,

הלוא אתה יכול הכל" —

ואילו הוא מבקש כל כך (2 x) ומי
הוא האני? "אני דני / בירושלים, על
הגג".

ועל מנת שלא ישכח, ועל מנת להיות
בטוח הוא חוזר על דבריו "בבקשה, אל
תשכח"...

התפילה באידיש

בעברית נפתח השיר "בשלוש עליך, אדור-
ני" בצורה ישירה, גם באידיש הפנייה
ישירה אך יש כאן תוספת — ציון זמן.
"גוט גענט דיר, גאט" (ערב טוב לך
אלוהים).

אפשר היה לפתוח גם את השיר באי-
דיש בשלוש עליכם "דיר גאט" אך פנייה
זו היא ישירה מדי וחברמנית. לכן
הפנייה היא מנומסת יותר ומזכירה את
פנייתו של תלמיד אל מורה ושל צעיר
אל מבוגר. "שלוש עליכם" היא פנייה
של שווה אל שווה, כאשר הפנייה הכי
קוטה בשיר היא פנייה של כבוד ומרחק.

**שורה 4 — "דו וויסט דאך אלץ, זאגסט
די מאמע"** בעברית — "הלוא אתה זור-
כר"... באידיש — "אתה יודע הכל אומרת
אמא". ואם אמא אמרה הרי זה מוסמך.
גם זה לקוח מההווי הגלותי. מאד מקובל
בספרות האידית, דימוי האם הוא דימוי
חזק מאד. בייחוד כשמדובר על הווי
ילדים. דימוי סוכך המרכז סביב האם,
המפרנסת והאב לומד. או שהאב בדר-
כים.

בעברית הכלב הוא עיוור (שורה 5)
ואילו באידיש קטן. עיוור וקטן — דימוי
של חלש.

באידיש יש יותר הדגשים על הזמן.
הערב צויין בשתי צורות — "אָוונט (ערב),
"באַלד נאַכט" (עוד מעט ליל) ;

בית 2. גם באידיש מונה הילד מה
אינו רוצה ליום ההולדת. בעוד שבמקור
הוא אינו רוצה עט, כדורגל ואופניים.
הרי בתרגום הוא אינו רוצה בעט, שוט
ובשעון. הדבר נובע מהשוני, ברצונות
ובשאיפות של ילדים בארץ ובגולה. יית-
כן כי בתרגום לאידיש פונה ילן — לאני
שים מבוגרים שזכרונות ילדותם מעלים
את השוט, השעון והעט. או שהיא זוכרת
את עולם הילדות שלה ברוסיה.

אך השוני העיקרי הוא בהמשכו של
הבית ה-2.

בתרגום ישנה תוספת שאינה קיימת
במקור. הילד מוותר על דברים שבארון
והם אסורים עליו. (בשורות 15, 18).
"אפילו ניט דאס וואָס אין אלמער
דאָס וואָס מען טאָר ניט".

ועוד שוני בהמשך. הוא רוצה להיות
גיבור כמו בתורה, כיהודה ומתתיהו. יש
כאן תוספת: "כמו בתורה". השאלה
מדוע הכניסה את המלה תורה, יהודה
ומתתיהו אינם מהתורה. ויתכן כי הכי-
ניסה מלה זו למען החרוזה, מורא —
תורה (שורות 23—25).

בעברית מבקש הילד, "למדני היות
גיבור". באידיש — עשני (3 x).
באידיש, פרט לשתי המלים "מורא
תורה". אין חריזה, והקטע כאילו כתוב
בפרוזה. (17—28).

בעברית שלוש השורות האחרונות —
עשני, עשני, למדני, חרוזות ורכות יותר
והשורה האחרונה שונה לגמרי ונותנת
תחושה של עוצמה, "היות גבור". (17—
25).

בקצב של הבית בעברית מרגישים את

ובתרגום — סולם לא פשוט ולא קטן שאין אפשרות לספור את כמות השלבים. הן במקור (33—34) והן בתרגום 46—47 היא נותנת תחושה של אורך הסולם.

בתרגום נוספו בקטע השורות (36—39) ומביעות תנועה רבה וחדה. יש בהן צליליות רבה וחריזה.

האותיות: במקור בזהב לא בשחור (48—49), בתרגום השחור אינו מוזכר, אלא מובלט הזהב. וההמשך מעניין יותר. בשורה 49: "עם אותיות של כוכבי זהב מסולסלות".

שורה 50. במקור: "פה עולים"... בתרגום: — פה **נוסעים** כשהמלה **ישראל** באה בהדגשה מיוחדת ושונה. באידיש נוסעים לכל מקום שהוא, בעברית — אומרים **תמיד עולים** לארץ-ישראל. באידיש אפשר לומר עולים כאשר משתמשים בבטוי "עולה זיין" שזאת מלה עברית. בגלל מבנה המשפט פה הביטוי לא היה מתקבל. במקור מדובר על "כל אות ואות גדולה ונבדלת".

בתרגום ההדגשה על אותיות גדולות, ברורות, מאירות ויפות. (הרבה תוארים). גם בעניין הארצות יש שנוי (58—67) במקור הארצות הן: "**בגרמניה / בפרוניה / ברומניה / ובצרפת / באפריקה ובאמריקה / ובעוד ארץ אחת / שכחתי מה שמה**".

ואילו בתרגום — גרמניה, פולין, ליטא, עיירה של סבתא [מהי?] ששם היתה שחיטה גדולה.

העיר של סבתא שבה נעשתה השחיטה. יש כאן מהאיום והאזכור מה עלול שוב לקרות חלילה.

ילן מזכירה את הפרעות משום שהן מדברות אל לב יהודי בגולה. ואם אמרתי קודם שיתכן והיא פונה לבוגרים הרי

הדחיפות של המעשה. הצורך המיידי להביא עולים וזה מבוסס "עשני בן-ליל". גם באידיש כתוב "איבער נאכט" אבל בכל הקטע אין הרגשה של דחיפות מיידי. (יש לזכור את זמן התרגום).

בהמשך, במקור, מנמק הילד בהחלטיות "כי אני צריך לבנות אוירון". ובאידיש: **אני מוכרח "לבנות, לבנות ולבנות"** — כלומר הוא מודע לכך שהבנייה תימשך זמן רב. בעברית הוא מציין משקל, מאה ושבעים אלף טון.

באידיש שלושה תארים: (1) גדול; (2) שיגיע רחוק; (3) כחול כמו הים. את הגודל הוא מבטא הן בתואר "גרויסן" והן בחזרה בפועל לבנות "בויען" (X 3). כחול כים. ילן מדברת על הים, כי בשורה אחרי זה מדברת על שמים. שמים וים הם דימויים למרחב ולמרחק. בעברית: "כמו ענן פרוש על שמיים בסתו".

באידיש: כענן חופשי אשר בכל השמיים (צלע הימלען).

בעברית אין יחיד לשמים. באידיש יש לשמים יחיד ורבים = הימל, הימלען. "אלע הימלען" — מאד מקובל באידיש.

מרים ילן משתמשת בלשון רבים כדי לתת תחושה של גודל ומרחב. כך גם שבעה צדדים (למטוס). שבע — מושג של שפע.

בעברית: "עם תותחים / בכל צד שאפתח / תותח!" באידיש: און ווי נר וואָס וואָס — אַ שאַס!

בשני המקרים משתמשת בצליל של מלים המזכיר יריה.

"עם סולם". במקור לא סולם סתם;

חלק מהם זוכרים את הפרעות שחו. היא מקימה מצבה לעיירה היהודית (צרפת ורומניה אינן נזכרות בתרגום). **וסביב סביב** — בכל מקום בו ילד יהודי נמצא יבוא, לטוס לישראל. **ילד יהודי** — זהו דימוי יהודי מובהק בשכבה האידית. ובמיוחד בספרות השואה. הצורך של האם היהודית (שמוזכר קודם) והילד היהודי שגורים מאד.

הבית האחרון של השיר זהה, פרט למלה האחרונה "מאָד" ! בעברית הסיום של השיר פתוח "בבקשה אל תשכח..." (62—65). בתרגום הסיום בצווי עשה ! **התפילה**. תחילה תפילה רגילה, של אדם לבורא, כמו שהתפללו היהודים בכל הדורות. בהמשך, כאשר דני מבקש להיות גיבור, חל מהפך בדימוי של היהודי החדש לעומת היהודי הגלותי.

אני — הילד (עם ישראל) מירושלים, אני צריך כוח כדי לעשות את הדברים **בעצמי**, למעני, למען עם-ישראל. זאת בעצם קריאה לעם ישראל בארץ לקום ולעשות למען הצלתו.

התרגום שונה מהמקור בצורה החיצונית, במבנה הבתים, באורך השיר ואורך השורות.

בעברית אורך השיר 65 שורות :

בית א בן 9 שורות, בית שני — 14 שורות, בית שלישי — 34 שורות, בית רביעי — 8 שורות.

באידיש אורך השיר 80 שורות :

בית א — 11 שורות, בית ב — 11 שורות, בית ג — 19 שורות, בית ד — 21 שורות, בית ה — 8 שורות.

בתרגום השיר הרבה יותר ארוך. המשפטים ארוכים. לעתים מכניסה המשוררת

שורות חדשות לצורך חריזה והדגשה. מרים ילן, מנסה לתרגם לפעמים מילית — משפטים שלמים מהמקור העברי הנראים לה חשובים מבחינת המסר החינוכי והיהודי והם מפריעים לשטף הלשוני והקצב של השיר. (3 השורות 26, 27, 28). אלה ערכים הסטוריים יהודיים, הסטוריה של הגבורה.

מרים ילן מוסיפה **משפטים והדגשים רגשיים**. כגון: האם היהודיה, (41) ילד יהודי, (66) עיירה יהודית וכל מה שהיא מייצגת וסופה (61—62).

המשוררת שוברת את הלחץ הרגשי הנוגה כאשר מדברת על השמחה של העליה לארץ-ישראל. "אני אטוס כרוח שמחה". (67).

הדימויים

בתרגום האידי הדימויים דומים בדרך כלל לדימויים שבמקור: כלבלב עיוור, יתוש, עט נובע וכדומה, אך גם בתרגום, אם יש שינוי אינו מהותי, כי המשוררת משתמשת בדברים חשובים לכל ילד.

פה ושם יש שוני בדימוי. בעברית הדימוי מחיי יום-יום — כובד (טון) ; כענן — מהנוף הישראלי ; באידיש הדימוי מוי לים הרחב (באופן כללי) ; כענן חופי שי בכל השמים (באופן כללי) נותן הרגשה של גודל ומרחב.

באידיש — "מכלל הצדדים ידהרו, יד-הרו תותחנים". זה דימוי של התקפת חיל פרשים (לא קיים בעברית).

נראה לי שהתרגום לא נכתב לילדים בני 8—9 (כמו במקור). השיר תורגם לאידיש עבור יהודי רוסיה. השפה האידית איננה שגורה בפי הילדים בתקופה זו.

(המשך בעמוד 59)

"נני מכיר את האיש שבשיר" ?

מאת דלית אורמיאן

ב־9 ביוני שודרה ברדיו תכנית לזכרה של מרים ילן-שטקליס, בשם: "מני מכיר את האיש שבשיר?". עורכת התכנית, דלית אורמיאן, חיפשה ומצאה אנשים המסתתרים מאחורי שירים וסיפורים של המשוררת.

"נורית אכלה התפוח..."

על נורית מהשיר "דני גיבור" נאמר: "נורית אכלה התפוח / הפרח זרקו בחצר / הלכה לשחק עם ילד אחר". — גיבורת השיר — נורית רוזן, היא אחת מארבע האחייניות של מרים. "השיר — מספרת נורית — נכתב כשהייתי בת 7—6. מירה (כך כינו אותה קרוביה וידידיה) השתמשה כאן למעשה רק בשמי, אבל העלילה דמיונית. ויותר מזה, ההתנהגות הלא יפה של נורית בשיר, גרמה לי כל חיי להיות בעמדת התגוננות ומדי פעם הייתי באה אל מירה ומתלוננת מדוע היא גרמה לי עוול וכתבה עלי דבר לא יפה. למרות זה היה לי נעים במהלך השנים לשמוע את השיר: שרו אותו בבריגדה, בצבא, ובעצם בכל מקום, והיה לי נעים שנורית מהשיר ידועה כל כך".

ומיהו דני, הגיבור הראשי שבשיר? דני הוא אחד הגיבורים היותר שכיחים ומפורסמים של מרים, ומופיע בכמה וכמה שירים וסיפורים (בהם "הסבון בכה מאד" שבו גם מופיעה אחיינית אחרת של מרים — הדסה, ועוד ועוד). נורית חושבת שזהו ילד דמיוני ושהשם דני נבחר מכיוון שזה היה אחד השמות הנפוצים באותה תקופה. יעל, אחותה של נורית, חושבת שדני היה בן של ידידים או ילד מהשכונה ושהוא נהרג מאוחר יותר במלחמת השחרור. מכל מקום, זהותו של דני זה נשארה בגדר תעלומה.

עוד נורית, מ"בובה זהבה"

"עייפה בובה זהבה / ועייף מאד הדב / הצללים לחדר באו / לוחשים לי: לילה טוב. במיטה שוכבת נורית / על ידה יושב דובון / וכדור וגם ארנבת / וכולם רוצים לישון".

"בתחילת שנות ה-40 — מספרת נורית רייכמן, גיבורת השיר — אמא שלי עבדה עם מרים בספריה הלאומית בירושלים. אמא נהגה לספר למרים את עלילות אחר הצהריים והלילה שלנו והשיר "בובה זהבה" מתאר מה שקרה באחד הלילות, כשהייתי בת 3—4 ופחדתי מהחושך. בובה זהבה זו בובה, שבאמת היתה לי ונשארה שמורה אתי הרבה שנים. גם העובדה שקראתי לאבא בלילה היתה טיפוסית, כי הוא זה שהיה קופץ תמיד לכל רחש מחדר הילדים.

השיר הודפס ב"דבר לילדים", והמורה שלי למוסיקה — צבי קפלן, כתב לו לחן. לחן זה קודם ללחן המוכר של שמוליק קראוס. הייתי מאד גאה שכתבו עלי שיר. כל מי שהכיר ומכיר אותי — מאז ועד היום — ידע על השיר!"

"אלישבע מה נחמדת..."

אלישבע גיא — שאגב, מתברר שלמדה עם נורית רייכמן באותה כיתה — מופיעה אצל מירה בתפקיד כפול: בתור **בובה** אלישבע, בכמה שירים שחלקם הולחנו (אלישבע מה נחמדת, שיר ערש לאלישבע) וגם בספר "המסע אל האי אולי". נוסף לכך היא מופיעה בתור **הילדה** אלישבע בספר "בימי".

"מירה היתה ידידת משפחה שלנו, מספרת אלישבע. אינני יודעת למה היא בחרה דווקא בי להיות בובה קרחת, פיסחת ועם אף שבור... אולי מכיוון שהייתי ילדה חולנית? כך או כך, די התביישתי להיות בובה עם כל כך הרבה חסרונות וליקויים ומאד לא אהבתי את השירים. אפילו מחיתי על כך בפני מירה באמצעות הורי. הספר "המסע אל האי אולי" הוא מסע אל אי בובות, שנועד לתקן את הפגמים של בובה אלישבע — והיא חוזרת משם יפהפיה. זה אולי פיצה אותי קצת, אבל למרות זה היתה לי במשך שנים הסתייגות מהשירים ואפילו הילדים שלי הכירו אותם פחות מילדים אחרים.

לעומת זה, היחס שלי לספר "בימי" שונה לגמרי. כאן מדובר בדמויות אמיתיות, שלי ושל הורי, ובעלילה אמיתית: המשפחה שלנו נוסעת לחופשה, מירה מופקדת על הכלב שלנו — בימי, ומסתבכת בהרבה צרות. בימי היה כלב גדול ומירה היתה נמוכה וקטנה — והיה לה קשה להסתדר אתו. רוב הפרטים בספר נכונים, אולי מלבד הציוור שלי — שצויר בידי יוסי שטרן — שבו אני ילדה רזונה, מה שבהחלט לא הייתי..."

מיליק, הילדה החולה, מ"מעשה בילדה מיליק ובדודה פיליק"

מירי מוס, המתגוררת היום בקיבוץ כברי, גרה בילדותה בשכונת מוסררה בירושלים, באותה דירה שבה גרו גם דודתה פיליק ומירה.

"לפני 44 שנים — מספרת מיליק — חליתי בדלקת קרום המוח. בתקופה זו עדיין לא היה פניצילין והמחלה נחשבה כמחלה ללא מרפא. ככתוב בסיפור, הטיפול העיקרי בי היה באמצעות בכי ותפילות... והנה, אחרי חצי שנה קרה לי מה שהוגדר אז כ"נס רפואי" — והבראתי, אם כי המום בלב נשאר".

הסיפור מתאר את מחלתה של הילדה מיליק ואת תלואתה של הדודה פיליק בחיפוש אחרי "סם המרפא": פיליק רוכבת על זוג ארנבות דרך יער מפחיד, מגיעה להר רם ונישא שראשו מגיע לשער השביעי של הרקיע, ושם נמצא "סם המרפא". פיליק מביאה למיליק את הסם — והילדה ניצלת. "דודה פיליק — מספרת מיליק — היתה אחת האחיות הראשונות בארץ ובעלת אישיות מיוחדת. אני משערת שהיא נבחרה לתפקיד ה"מצילה" שלי גם בגלל אישיותה המיוחדת, גם בגלל הקרבה שלה אלי ואולי גם בגלל הקשר שלה לרפואה".

בימים אלה — מוסיפה מיליק — אני מחלימה מניתוח לב פתוח, ניתוח שתיקן את הפגם בלב שהיה לי לפני 44 שנים ושתואר בסיפור. וזה מעלה בי את ההרגשה שאני "סוגרת מעגל".

מי חיכתה לילד מיכאל ?

"חכיתי, חכיתי, בביתי, בביתי, ומי לא בא ? מיכאל".

מתברר שהילדה שחיכתה למיכאל היא אותה נורית שמאחורי השיר "בובה זהבה". והיא מספרת: "מיכאל היה ילד שלמד אתי בגן חובה. היו לו עיניים כחולות ולחיים אדומות, הוא היה עושה הצגות כאילו הוא זקן והיה הולך עם מקל — וזה עשה עלי רושם גדול. פעם הזמנתי אליו הביתה, אבל לא ידעתי את הכתובת. לא היו אז טלפונים והצעתי לאמא שנקח מצפן... בשלב השני הזמנתי אני אותו אלי והשיר מתאר בדיוק מה קרה: איך השכבתי את הבובות לישון, יצאתי לגזוז-טרא, חכיתי, חכיתי — והוא לא בא. השיר מבטא בצורה מאוד נאמנה את העוצמה החזקה של הרגשות שלי. גם בתקופת הבגרות קרה שחכיתי ולא באו... אבל אני לא חושבת שאי-פעם היו לי רגשות חזקים כ"כ ואכזבה קשה כל כך".

ומיכאל ? מיכאל נמצא עכשו בחו"ל ולא יכולנו לשמוע ממנו מה ידע ומה הרגיש — גם כלפי נורית וגם כלפי השיר.

ומיהי גיבורת הסיפור "מעשה במשרוקית" ?

מספרת יעל, אחייניתה של מרים: "גיבורי השירים של מירה לא תמיד מייצגים אדם אמיתי, אבל הסיפורים הם כמעט תמיד חלק מהביוגרפיה שלה. כך גם הסיפור "מעשה במשרוקית", הכתוב בגוף ראשון, אך ללא ציון שמה של הגיבורה. הסיפור מתאר מאורע שקרה בילדותה של מירה, כנראה בקרצ'ה שברוסיה. מירה שיחקה ברחוב ולפניה עצרה כרכרה מפחידה עם צוענים. הם הכניסו אותה פנימה והתחילו לנסוע, ובדיוק כפי שמתואר בסיפור — אחיה מוליק, שראה את העגלה המתרחקת, שרק במשרוקית שקיבל במתנה משוטר המקוק, הזעיק שוטרים והם חילצו אותה מידי הצוענים, שכמעט הצליחו לחטוף אותה. גם לאחר שחולצה, לא היתה בטוחה שהילדה שהוחזרה הביתה זו היא — או אולי החליפו אותה בילדה אחרת ?... הסיפור, אומרת יעל, גרם לי בילדותי פחד איום וכשהיו מספרים לי אותו הייתי דורשת לטלפן אל מירה כדי לוודא שהיא אכן חזרה..."

הנה, גם מירה עצמה היא גיבורה המסתתרת מאחורי סיפור שלה.

מירה ידידותי

מאת הרצליה רז

סיפור הידידות שלי עם מירה הוא בן שלושים שנה בקירוב. לראשונה הגעתי לביתה בערב קר וגשום. בירושלים היתה הפסקת-חשמל וכש-נקשתי על דלת דירת-המרתף שלה שברחביה, פתחה לי את הדלת דמות קטנה ועל ראשה כובע גדול.

לאור תנור הנפט שדלק בחדר, לא יכולתי להבחין בדיוק מי היא זו שבאה לקראתי ; האם זו זקנה שהתחפשה לילדה או ילדה שהתחפשה לזקנה. משנדלק החשמל היה כבר ברור בתכלית מי היא זו היושבת מולי ; אבל הוורוד של הבגדים והכובע וצבעי הוורוד-זהוב ששלטו בדירה, העצימו בי את החוויה הראשונה של ילדה-זקנה בדמותה של המשוררת.

במשך השנים למדתי להכיר את מירה כחברה וכאדם חכם ורחב-אופקים ביותר. השכלתה הרחבה, הביטוי הנמרץ והמדויק שלה והסקרנות האינטלקטואלית הפכו כל שיחה אתה לחווייה.

בדרך כלל היתה היא המדברת ואני המקשיבה. היה לה צורך דומיננטי לבטא את עצמה והיה לה כושר שיכנוע עצום.

במשך שנות "לבדיות" רבות הלכה והתעצמה בה התכונה של וכחנות עם המימסד וחוסר סובלנות כלפיו. המאבק שלה להישרדות היה עיקש ותוקפני.

מירה היתה חולנית ורק בשל אופיה הנמרץ (שבא לה כנראה בירושה ממשפחת וילנסקי) גברה על המשבירים הגופניים והנפשיים שעברו עליה.

הדירה, שהיתה לה כ"מקדש-מעט" טופחה על-ידיה בטוב-טעם ובדקדקנות. לרוב עשתה הכל בעצמה, על אף תחלואיה הרבים.

מרים-ילן-שטקליס היתה נשואה לפרופסור שטקליס כעשר שנים ולדאבונה הגדול הם היו חשוכי ילדים.

משעזב אותה מיכאל שטקליס היא נסגרה אל תוך לבדיותה ולא היתה מוכנה להודות בבדידות.

היא פתחה את ליבה, את ביתה ואת צרור כספה המעט, לידידים ולנוקקים.

הסיפור על קשריה עם שמוליק קראוס ידוע, אבל אני יודעת על זקנה אחת מעולי תימן, שהיתה פעם עוזרת בביתה ומירה נקשרה אליה; מירה סידרה אותה בבית-אבות ודאגה לה שם במשך כל השנים. היא פתחה ביתה לאשה ניצולת-השואה ועזרה במתן-בסתר לאנשים רבים.

לעומת הקשר העמוק, החם והרצוף שהיה לה עם ידידי-אמת וקרובי-משפחה, היתה איש ריב ומדון עם המו"לים שהוציאו לאור את כתביה. במשך כל חייה נאבקה על זכויות יוצרים שלה.

באחת השיחות הטלפוניות האחרונות שהיו לי אתה התלוננה "הם מחכים למותי, העייטים הטורפים. אז רק אז יפרסמו את יצירותי".

בשיחה אחרת בכתה ואמרה "לא רוצים לפרסם את הספר שלי, את ספרי החדש אין מי שמוכן לפרסם".

בערוב ימיה כתבה ספר זכרונות והגיגים ולא היה לה יותר כוח להיאבק על הוצאתו לאור.

מירה, שהיתה נצר למשפחת רבנים (משני הצדדים) ובתו של פעיל ציוני (ד"ר וילנסקי היה מן הפעילים בחבורתו של הרצל) ראתה את חייה בארץ כגולת כותרת להגשמה אישית. כל חייה ליוותה את המתרחש בארץ מקרוב מאד ובאופן פעיל היא היתה חברת ההגנה והתגאית בכך תמיד, את ההכנסות מסיפורה האחרון "חיים ומלים", תרמה ללב"י.

בשנים האחרונות כאבה ביותר את ההתמסדות המתחסדת ואת ההתקרנפות שחלה במדינה.

שני קטעים ממכתביה מגלים את יסורי לבה ולבטיה באשר למתרחש במדינה. ב-25.5.80 היא כותבת: "גם במערכת המדיניות הכלכלית והצבאית אין יותר משמעות ליושר ולצדק. אנו חיים בתקופה מטורפת. היות שדעתי טרם נטרפה עלי, אני מיואשת לחלוטין, לי מותר להיות מיואשת כי השנה אהיה בת שמונים (אוי ואבוי לי).

פעם האמנתי ש"נצח ישראל לא ישקר", האמנתי בצה"ל. היום, כשאני חושבת על הנעשה בכנסת, אני מתחילה לפקפק ב"נילוי", אך אמונתי בצה"ל שרירה וקיימת. מדוע? מפני שבצה"ל אסורה כל פוליטיזציה.

יודעת את שאינני חברה במפלגה פוליטית כל שהיא, מפני שנולדתי במשפחה ציונית לוחמת ולגבי ידי הגשמת הציונות היא הערך המרכזי והחשוב ביותר לעם ישראל על כל דורותיו. ונדמה לי שזה פשוט ומובן מאליי, אבל למדתי לדעת שההיפך הוא הנכון, עם-ישראל אוהב להרוס את עצמו ע"י שנאת-אחים, שנאת-חינם, זהו זה".

ובמכתב מחיפה מיום 17.7.82 היא כותבת: "באשר למתרחש בעם, בארץ, בממ"ש שלה ובמלחמה, אני מבובלבת לחלוטין..."

בשנים האחרונות לחייה חלה הידרדרות במצבה הגופני, הרוחני והנפשי. בכל שיחה אתה חזרה לימי ילדותה הראשונים, אל השחייה בבית המשפחה עם אמה

(שמותה עליה כשהיתה רק בת ארבע-עשרה) ואל הזכרונות על בתי הסב והסבתא. הבלבול הפוליטי וההקצנה בעמדות של המפלגות, גרמו לה להתבטא בעל-פה ובכתב. התבטאויותיה היו קיצוניות ולא מדויקות, לעתים גם אמרה דבר והיפוכו. ההקצנה לכיוון "ארץ-ישראל השלמה" באה בעקבות הקשר שלה עם קרן לב"י תוך המפגש שלה עם רפאל איתן. עמדה זו של ימיה האחרונים היתה שונה לחלוטין מכל ההשקפות שדגלה בהן במשך רוב ימיה. נדמה לי שהיה זה ביטוי בוטה לכל מצב ה"אנטי", שנדחקה לתוכו בשל יחסו המנותק והעוין של המימסד כלפיה.

זה שנים על שנים אני עוסקת בכתביה, חוקרת אותם, כותבת אודותיהם ומלמדת אותם ברחבי הארץ. כידידתה, נסעתי להלווייתה שהיתה בחיפה. בבוקרו של יום הששי התאסף קומץ אנשים מזער בבית הקברות הישן שבחיפה. לא באו ילדי בתי-הספר, אלה המשננים את יצירותיה; לא היו ילדים להניח זרים על קברה.

לא נשלח זר מעירית-ירושלים והיא היתה "יקירת-ירושלים". לא הגיע נציג מהוצאת "דביר", שהוציאה את שלושת כרכיה המפורסמים, לא הגיע נציג מאגודת הסופרים או מאקי"ם. זו היתה לוויה אכזרית לאשה קטנטונת וגדולה. נדמה לי שהעם חטא למשוררת מופלאה שלו. חטא לה בחייה ועוד יותר במותה. זכורני, כשהגיעה לביתנו לפני שנים רבות, ילדי היו קטנים עדיין והיא הביאה להם ספר שלה במתנה.

עסקתי במטבח ושמעתי את בני בן השבע צוחק "מתגלגל מצחוק" בחדרו, כשספרה בידו.

"ימה מצחיק כל כך בספר" ? שאלתי.
"משוררת מצחיקה" ענה לי הבן "כותבת שירים שכולם יודעים".
כשסיפרתי למירה מה אמר בן השבע על שיריה ענתה לי "זהו הקומפלמנט הגדול ביותר שזכיתי לו".

הנה כך הלכה מאתנו חברתי מירה והיא המשוררת מרים-ילן שטקליס, משוררת הכותבת שירים שכולם יודעים.

הנה כך הלכה מאתנו חברתי מירה והיא המשוררת מרים-ילן שטקליס, משוררת הכותבת שירים שכולם יודעים.

פועלו של ביאליק בספרות הילדים

על "גומות ח"נ" לאוריאל אופק

מאת לאה חובב

א

יצירה שולית בעלת ערך משני ופחות מזו של אחותה הבכירה — היצירה למבוגרים.

ספרו של אוריאל אופק, "גומות ח"נ", בא לתקן את המעוות ולמלא את החסר בחקר ביאליק. מעתה שלמה יותר התמונה של יצירתו המגוונת של משורר גדול כביאליק, שעה שלפנינו ספר מונוגרפי ראפי הסוקר את פועלו הרב־גוני בתחום ספרות הילדים, בצורה מקיפה ומרוכזת. ספר זה משלים את התמונה של "יודעי ח"ן", המכירים את תולדות חייו של המשורר. עתה רואים הקוראים כיצד בכל תקופה בחייו, שבה יצר את יצירותיו הנודעות למבוגרים, תרם ביאליק גם לספרות הילדים ברב־גוניות מרובה: בתור גוסס יצירות לעברית, בכתובת שירים וסיפורים, בכינוס דברי האגדה, בעריכת "סיפורי המקרא" לילדים, בייסוד הוצאות ספרים לילדים, בתרומה לעיתוני ילדים ואף בדאגה לעיצוב האמנותי של הספרים ולמראה החיצוני שלהם. אין בספר שלפנינו ניתוח טקסטולוגי של היצירות, אלא מחקר ביבליוגרפי מקיף ומדוקדק, הסוקר בדרך כרונולוגית את מפעלו של המשורר הדגול, מצעדיו הראשונים בספרות הילדים ועד סוף ימיו. נראה, שאופק

זכה ביאליק לספרות מחקרית רבת היקף כזאת על יצירותיו הרבות, שלא זכו לה רבים ממשוררי ישראל. מרביתם של הכותבים התרכזו ביצירותיו למבוגרים ובמיוחד בשירתו. המונוגרפיה — הבלתי שלמה — שכתב לחובר על ביאליק, מדקדקת בכל פרט ביוגרפי של המשורר, ומאירה עד היום את עיני החוקרים להבין ולראות תחנות שונות בחיי ביאליק והשפעתן על יצירותיו לסוגיהן. במונוגרפיה זו אכן באים שני פרקים על חלקו של ביאליק במולדת לילדים, ב"עבודת 'מוריה', 'סיפורי המקרא' ודברי נביאים" (כרך ב' עמ' 520—534), אך מועט זה בא להדגיש את החסר: אין כלל התייחסות שיטתית כרונולוגית ליצירותיו של ביאליק לילדים. ומה שהחסר לחובר, לא מילאו אחריו גם אותם שכתבו על יצירת ביאליק לילדים, כגון פייכמן, אברונין ורבים אחרים, שדנו בדרך כתיבתו לילדים או נגעו ביצירה זו ואחרת, או אף כתבו על ספר שלם כגון ספרו "ויהי היום" ומקורותיו. מה שאירע לספרות הילדים העברית בכלל, חל גם לגבי יצירתו של ביאליק לילדים: התייחסו אליה כאל "בת חורגת", כאל

כדי להעמידנו על הקשר שבין משורר הזוכר את ילדותו כל ימיו, ובין כתיבתו לילדים.

כאן מבקשת אני לדייק בשני דברים: בעמ' 10 מביא אופק מובאה מן הסיפור "ספיח", ובה נשמטה מלה אחת המשנה את כל המשמעות: "יש אשר שמעתי את הדממה ואת הקולות". ואילו ביא-ליק כתב: "יש אשר שמעתי את הדממה ואת הקולות ראיתי", על פי הכתוב (שמות, כ, יח): "וכל העם רואים את הקולות". צירוף זה יוצר סינסתזיה, עירוב החושים, תופעה שביאליק עומד עליה בהמשך דבריו: "כי לא ידעו חושי גבולות ומצרים".

במקום אחר בפרק זה נכתב בטעות כאילו השיר "על השחיטה" נכתב לאחר ביקורו של ביאליק בקישינב (עמ' 12: "כאשר ביקר בקישינב אז כתב על נקמת דם ילד קטן (אשר) לא ברא השטן"). ולא היא. "על השחיטה" נכתב מיד עם הגיע הידיעות על הפרעות, ואילו "בעיר ההרגה" נכתב במקום דו"ח אחרי ביקורו של ביאליק בקישינב. וראה על כך דברי לחובר.

בפרקים השני והשלישי, הסוקרים את שנות ה-90 של המאה הקודמת, מתאר אופק את צעדיו הראשונים של ביאליק בספרות הילדים. התמונה המתקבלת היא, שמלבד תרגום זכרונות של בן-עמי ("חנוכה"), שתרגם ביאליק בשביל "עולם קטן" מיסודו של י"ח רבניצקי ואגודת "בני משה", היו נסיונותיו של ביאליק בשירה לילדים רק גישושים ראשוניים, שלא תמיד נתקבלו. בשירו הראשון, "אל הצפור" (אביב תרנ"ב), ראה אופק "מב-שר ברור של שירת הילדים", והוא מוצא

לא הניח מקור שלא בדקו: כלי עזר ראשון במעלה הן אגרות ביאליק ויציר-רותיו — הקאנוניות והגנוזות כאחד; מקורות אחרים — הקדמות לספרים בהוצאת "מוריה" ובהוצאת "אופיר", כתבי חוקרים וסופרים בני זמנו של ביא-ליק ואלו שלאחריו ומהם האחרונים ביותר, עיתוני התקופה, חילופי איגרות, ספרות הילדים של ראשית המאה ועוד. מכולם שאב אופק מידע, הן לתקופה שבה נכתבה היצירה, והן למקום הדפס-תה, ואף סיכם את הפואטיקה של ביא-ליק בספרות הילדים (פרק יג, עמ' 104—109).

בכתיבתו הקולחת שוזר אופק תארי-כים ופרטים ביבליוגרפיים המתמזגים יחד לסיפור קריא ושוטף על חייו של המשורר, שכל עיסוקו ומחשבתו הם ער-לם הילד העברי, חינוכו ועיצובו הרוחני, מתוך אהבה ויחס אישי אל תלמידיו וקוראיו. עיתים נדמה, שביאליק לא עסק בדברים אחרים מלבד ביצירתו לילדים. רושם זה עשוי להתקבל מתוך שפע הפר-טים המתמקדים רק בביאליק ועולם הילדים. על כן חשוב לחזור ולהדגיש: זהו ספר המשלים את ידיעותינו על חי-ביאליק ויצירותיו, והוא מאיר פן מיוחד שלא הודגש ולא סוכם עד היום.

ב

בספר "גומות ח"נ" י"ח פרקים, נספח, הערות, מפתח וביבליוגרפיה. הפרק הראשון הוא מעין הקדמה על יחסו של ביאליק לילדים ולילדות בכללה, בעיקר על פי היצירות האוטוביוגרפיות של המשורר למבוגרים. על נושא זה כבר כתבו רבים אחרים, ואופק נוגע בו רק

פועלו של ביאליק בספרות הילדים

על "גומות ח"נ" לאוריאל אופק

מאת לאה חובב

א

יצירה שולית בעלת ערך משני ופחות מזו של אחותה הבכירה — היצירה למבוגרים.

ספרו של אוריאל אופק, "גומות ח"נ", בא לתקן את המעוות ולמלא את החסר בחקר ביאליק. מעתה שלמה יותר התמונה של יצירתו המגוונת של משורר גדול כביאליק, שעה שלפנינו ספר מונוגרפי ראפי הסוקר את פועלו הרב-גוני בתחום ספרות הילדים, בצורה מקיפה ומרוכזת. ספר זה משלים את התמונה של "יוזעי ח"ן", המכירים את תולדות חייו של המשורר. עתה רואים הקוראים כיצד בכל תקופה בחייו, שבה יצר את יצירותיו הנודעות למבוגרים, תרם ביאליק גם לספרות הילדים ברב-גוניות מרובה: בתרגום יצירות לעברית, בכתיבת שירים וסיפורים, בכינוס דברי האגדה, בעריכת "סיפורי המקרא" לילדים, בייסוד הוצאות ספרים לילדים, בתרומה לעיתוני ילדים ואף בדאגה לעיצוב האמנותי של הספרים ולמראה החיצוני שלהם. אין בספר שלפנינו ניתוח טקסטולוגי של היצירות, אלא מחקר ביבליוגרפי מקיף ומדוקדק, הסוקר בדרך כרונולוגית את מפעלו של המשורר הדגול, מצעדיו הראשונים בספרות הילדים ועד סוף ימיו. נראה, שאופק

זכה ביאליק לספרות מחקרית רבת היקף כזאת על יצירותיו הרבות, שלא זכו לה רבים ממשוררי ישראל. מרביתם של הכותבים התרכזו ביצירותיו למבוגרים ובמיוחד בשירתו. המונוגרפיה — הבלתי שלמה — שכתב לחובר על ביאליק, מדקדקת בכל פרט ביוגרפי של המשורר, ומאירה עד היום את עיני החוקרים להבין ולראות תחנות שונות בחיי ביאליק והשפעתן על יצירותיו לסוגיהן. במונוגרפיה זו אכן באים שני פרקים על חלקו של ביאליק במולדת לילדים, ב"עבודת 'מוריה', 'סיפורי המקרא' ודברי נביאים" (כרך ב' עמ' 520—534), אך מועט זה בא להדגיש את החסר: אין כלל התייחסות שיטתית כרונולוגית ליצירותיו של ביאליק לילדים. ומה שהחסר לחובר, לא מילאו אחריו גם אותם שכתבו על יצירת ביאליק לילדים, כגון פייכמן, אברונין ורבים אחרים, שדנו בדרך כתיבתו לילדים או נגעו ביצירה זו ואחרת, או אף כתבו על ספר שלם כגון ספרו "ויהי היום" ומקורותיו. מה שאירע לספרות הילדים העברית בכלל, חל גם לגבי יצירתו של ביאליק לילדים: התייחסו אליה כאל "בת חורגת", כאל

כדי להעמידנו על הקשר שבין משורר הזוכר את ילדותו כל ימיו, ובין כתיבתו לילדים.

כאן מבקשת אני לדייק בשני דברים: בעמ' 10 מביא אופק מובאה מן הסיפור "ספיח", ובה נשמטה מלה אחת המשנה את כל המשמעות: "יש אשר שמעתי את הדממה ואת הקולות". ואילו ביא-ליק כתב: "יש אשר שמעתי את הדממה ואת הקולות ראיתי", על פי הכתוב (שמות, כ, יח): "וכל העם רואים את הקולות". צירוף זה יוצר סינסטזיה, עירוב החושים, תופעה שביאליק עומד עליה בהמשך דבריו: "כי לא ידעו חושי גבולות ומצרים".

במקום אחר בפרק זה נכתב בטעות כאילו השיר "על השחיטה" נכתב לאחר ביקורו של ביאליק בקישינב (עמ' 12: "כאשר ביקר בקישינב אז כתב על נקמת דם ילד קטן (אשר) לא ברא השטן"). ולא היא. "על השחיטה" נכתב מיד עם הגיע הידיעות על הפרעות, ואילו "בעיר ההרחה" נכתב במקום דו"ח אחרי ביקורו של ביאליק בקישינב. וראה על כך דברי לחובר.

בפרקים השני והשלישי, הסוקרים את שנות ה-90 של המאה הקודמת, מתאר אופק את צעדיו הראשונים של ביאליק בספרות הילדים. התמונה המתקבלת היא, שמלבד תרגום זכרונות של בן-עמי ("חנוכה"), שתרגם ביאליק בשביל "עולם קטן" מיסודו של י"ח רבניצקי ואגודת "בני משה", היו נסיונותיו של ביאליק בשירה לילדים רק גישושים ראשונים, שלא תמיד נתקבלו. בשירו הראשון, "אל הצפור" (אביב תרנ"ב), רואה אופק "מב-שר ברור של שירת הילדים", והוא מוצא

לא הניח מקור שלא בדקו: כלי עזר ראשון במעלה הן אגרות ביאליק ויציר-רותיו — הקאנוניות והגנוזות כאחד; מקורות אחרים — הקדמות לספרים בהוצאת "מוריה" ובהוצאת "אופיר", כתבי חוקרים וסופרים בני זמנו של ביא-ליק ואלו שלאחריו ומהם האחרונים ביותר, עיתוני התקופה, חילופי איגרות, ספרות הילדים של ראשית המאה ועוד. מכולם שאב אופק מידע, הן לתקופה שבה נכתבה היצירה, והן למקום הדפס-תה, ואף סיכם את הפואטיקה של ביא-ליק בספרות הילדים (פרק יג, עמ' 104—109).

בכתיבתו הקולחת שוזר אופק תארי-כים ופרטים ביבליוגרפיים המתמזגים יחד לסיפור קריא ושוטף על חייו של המשורר, שכל עיסוקו ומחשבתו הם ער-לם הילד העברי, חינוכו ועיצובו הרוחני, מתוך אהבה ויחס אישי אל תלמידיו וקוראיו. עיתים נדמה, שביאליק לא עסק בדברים אחרים מלבד ביצירתו לילדים. רושם זה עשוי להתקבל מתוך שפע הפר-טים המתמקדים רק בביאליק ועולם הילדים. על כן חשוב לחזור ולהדגיש: זהו ספר המשלים את ידיעותינו על חי-ביאליק ויצירותיו, והוא מאיר פן מיוחד שלא הודגש ולא סוכם עד היום.

ב

בספר "גומות ח"נ" י"ח פרקים, נספח, הערות, מפתח וביבליוגרפיה. הפרק הראשון הוא מעין הקדמה על יחסו של ביאליק לילדים ולילדות בכללה, בעיקר על פי היצירות האוטוביוגרפיות של המשורר למבוגרים. על נושא זה כבר כתבו רבים אחרים, ואופק נוגע בו רק

גוטמן בספרו "בין חולות וכחול שמים"¹², לגבי הוויכוח הלשוני שבין ביאליק ובן יהודה במסיבה שנערכה לכבוד ביאליק בבית אביו ש' בן-ציון (שם, עמ' 59—60).

מן הסקירה הכרונולוגית מסתבר, ש" את השירים הראשונים המכוונים לילדים כתב ביאליק ביידיש ("אונטער די גריינינקע בוימעלעך", אלול, תרס"א), ואילו במשך העשור השני לכתיבתו נדפסו רק שמונה שירים לילדים (בין השנים 1903—1906), מהם ידועים ביותר, כגון: "גדוד בעיר", "מעשה ילדות", "שבת המלכה" ועוד. עיקר פעילותו של המשורר בתחום ספרות הילדים מתרכזת בתחומים אחרים.

ג

מקובל לראות בסופר לילדים אדם המורחב תיר אחריו יבול ספרותי, שירה ופרוזה. אולם תרומתו החשובה של אופק בספרו זה היא בהראותו את פועלו של ביאליק למען ספרות הילדים גם בתחום **הוצאת ספרי לימוד וקריאה** למענם, הן מן המ"קורות והן מתחום הספרות היפה. עיסוקו של ביאליק ב"מלמדות" בעיר סוסנר ביץ, ולאחר מכן בהוראה ב"חדר המ"תוקן" באודיסה, המחיש לו את הצורך הדחוף בספרים לתלמידיו שלו ולילדי ישראל בכלל.

אחד המפעלים הנסקרים כאן בפרטות הוא "**סיפורי המקרא לילדים**", מפעל שעסקו בו שלושה כאחד: י"ח רבניצקי, ביאליק וש' בן-ציון. אופק משווה את העיבודים החופשיים לתנ"ך שקדמו למפ"על זה, הן "אבטליון" של אהרן וולף-סוף-האלה (ברלין 1790), והן "ראש אמנה" של משה שמואל ניימאן (וינה 1820), ומדגיש את היחס הרציני לכל

בו את "מרבית הסגולות של שיר קלאסי לילדים". ניתן לחלוק על קביעה זו. בשיר שולט אמנם יסוד ההאנשה (הציפור כנמען לדברי המשורר), שהוא יסוד מרכזי בספרות הילדים, אך הוא מצוי בכל שירה, ואין הוא הופכו בכך לשיר ילדים. אף ביאליק, כשמסרו לנח פינס להדפיסו ב"הזמיר", הסכים **לקיצור ולעיבוד** מיוחד לילדים. ואכן ידע ביאליק כאן את ההבדל חנה, וכלל את השיר בין כל שיריו למ"בוגרים. אף אופק מציין זאת באמרו ש"אל הצפור" נתשב "לשיר למבוגרים בעיני ביאליק" (עמ' 14).

אולם ביאליק בראשית דרכו לא תמיד שם גבול בין יצירה לילדים ובין שיריו למבוגרים. מעניינת מאד הסקירה על משלוח השירים אל רבניצקי, למאסף לנו"ע ר "האביב", והחזרתם למשורר כבלתי מתאימים: השיר "ביום קץ יום חום", המחזור "משירי הקיץ" ואף השיר "בשדה"¹³ — הומלצו לילדים. לבסוף התקבל השיר "גמדי ליל" למאסף "האביב", שיר שמילותיו קשות אך הוא מושגת על חוויית ילדות קדומה, ולימים נכלל אף הוא על-ידי ביאליק עצמו בקרב שיריו למבוגרים¹⁴. עשור ראשון זה לכתיבתו מורה על אפס-בהירות ואי-הבחנות ברורות מצד ביאליק. אך עם זאת, מצביע אופק על כך, שביאליק כבר גיבש פואטיקה של ספרות ילדים, שבאה לידי ביטוי הן בדבריו על סיפורי אנדרסן בתרגום גרזובסקי (עמ' 16), והן הערות יסוד בדבר **הלשון** ההולמת את הילדים, באיגרתו לרבניצקי המלווה את "גמדי ליל" (עמ' 22). על הסתייגותו של ביאליק מחידושי בן-יהודה (עמ' 16) ראוי להזכיר סוף את תיאורו ההומוריסטי של נחום

אגדות מארמית לעברית, ועוד (עמ' 42—43). להשלמת "דברי-אגדה" הוציאו ביאליק ורבינצקי ארבעה ספרי לימוד שבהם פתגמים, דברי משל ומדרשים קטנים, המלוקטים הן מן המקרא והן מן התלמוד והמדרשים. בכך הגשים ביאליק הלכה למעשה את רעיון ה"כינוס" — איסוף קנייני הרוח של האומה, הן לקטנים והן לגדולים.

הוצאת הספרים שהוציאה לאור את "סיפור המקרא" וספרים נוספים לילדים היא **"מוריה"**, שביאליק היה ממייסדיה באודיסה ב-1902, ולה הקדיש את מלוא מרצו. בפרק מיוחד (ז') סוקר אופק את **ספרי הלימוד**, ובמיוחד **המקראות** השרות, שביאליק שקד להוציא ב"מוריה". מקראות כגון "שפת ילדים", "שבילים", "ספרנו" ואחרים, עברו את עריכתו הלשונית ועינו הפקוחה של ביאליק. כן הופיעו ספרים כגון "תולדות הספרות העברית לבני הנעורים" (תרס"ו), ו"שירת ישראל" — מבחר משירת ימי הביניים ועד היום, שמטרתם לתת בידי התלמיד העברי אפשרות להכיר את מיטב השירה העברית שלאחר התנ"ך לתקופותיה.

בהוצאת "מוריה" יצאו **ספרי קריאה לנוער**, "ביבליותיקה לבני הנעורים", סוג ספרותי שחסר מאד באותה תקופה. כאן יצאו סיפורים מאת טובי הסופרים בארץ תם ימים, מנדלי, שלום עליכם, פיארברג ואחרים. אופק מציין שהסיפורים שתורגמו מידיש או מרוסית, לא צויין עליהם שם המתרגם, ועל חוקר הספרות ליהפך ל"בלש" כדי לגלות את זהותו. ואמנם, רבים מן הסיפורים שתרגם ביאליק ולא חתם את שמו עליהם, כינס אופק בספר "בתוך הגן"¹⁹, תוך פעילות "בלשית"

השמטה והשמטה מצד שלושת העורכים האחרונים. גישתו של ביאליק היתה גישה ספרותית: "הסיפורים הם העיקר והשאר טפל" (עמ' 33). על מטרה אחרת של ביאליק יימצאו כיום חולקים רבים: "יומטרתנו לתת לסיפורים צורה של אמינות מדומה בעיני הילד... ולפיכך עלינו לערבב אמת ואגדה זו בזו". עירבוב זה אינו מקובל כיום על מחנכים רבים. כן הוסיפו העורכים פרטים היסטוריים וגיאוגרפיים כדי להמחיש לילדים את הכתוב. כל זה מצביע על גישה חינוכית-ספרותית לילד ועל יחס של חשיבות מרובה למקורות ישראל.

המשך המפעל כלל סידרת ספרי לימוד "דברי תורה", "דברי נביאים" ו"דברי כתובים", שבהם ליקטו מתוך המקרא והוסיפו לקט ממאמרי חז"ל בהלכה ובאגדה בלשון המשנה. בכך גישרו על הפער שנבע בין תורה שבכתב לתורה שבעל-פה עלידי ראשוני המשכילים (עמ' 37).

המפעל השני הגדול שביאליק נתן לו מחילו הוא **כינוס האגדה**, מלאכה שהיתה קרובה ללבו וחשובה בעיניו, והוא שקד עליה כשלושים שנה. מלכתחילה כוון מפעל זה, שנעשה בשיתוף עם רבינצקי, להתקין אנתולוגיה לילדים ולנוער של מבחר אגדות ישראל, אשר כונס בספר "דברי אגדה" ובו חמש מאות ועשרים אגדות. אולם המפעל הלך והתרחב ותוצאותיו הם "ספר האגדה" על ששת חלקיו. אופק סוקר את היחס הדו-ערכי לאגדה מצד אנשי החינוך בישראל בעבר, ואת הביקורת החיובית והשלילית לה זכה "ספר האגדה" עם הופיעו, כגון ביקורתו של אחד-העם נגד הקיצור והתרגום של

לילדים" (1933). אך אופק העלה גלריה שלמה של ציירים שעבדו עם ביאליק, רובם אינם זכורים היום: שאול רסקין, ארנולד לאחובסקי, ש' גולדמן, יעקב אפרון, חיים שקלבר, פרנציסקה ברוך ועוד. מובן שנזכרת גם הציירת אירה יאן שהיתה מקורבת לביאליק. יש בפרק זה מעין היסטוריה של איורים לספרי ילדים. נוסף לכך פירט אופק את יחסו של ביאליק לציירי-מפרשיו, שכן ראה באיור פירוש ואינטרפרטציה לכתוב.

ד

בארבעה פרקים מתייחס א' אופק למהות ספרות הילדים: הפרק הדרגון במשנת ספרות הילדים של ביאליק, שני הפרקים העוסקים בשיריו לילדים, ובפרק האחרון הדרגון בסגנונו של ביאליק. מעניינים מאוד הם נוסחי השירים הראשונים של ביאליק שמביא אופק בפרק על השירה (יז). הם מעידים על עריכה עצמית וחשיבה בלתי פוסקת של המשורר על דרך הביטוי ההדרגוני למת את הילדים. כשם שהירבה לכתוב ולמחוק ולערוך את עצמו בכתביתו למבוגרים, כך נהג גם לגבי יצירותיו לילדים. הוא ליטש את דבריו ליטוש אחר ליטוש.

אולם, דומה שאופק הגזים מעט בהשגות וואות בין קטעים מן השירים הגנוזים של ביאליק ודמיונם לשירי הילדים. "שיר רת הצפרים ביער"¹⁴ הוא שיר-עם יידי שתורגם ועובד לילדים בידי ביאליק, ובסוף כל בית מצוי צליל חוזר המשתלב בחריזה. אך מכאן ועד "לגלגול בשינוי צורה" מן השיר "עסק בנסתרות"¹⁵ (עמ' 146), המסתיים אמנם בהשמעת קול הקוקיה — רב המרחק. הוא הדרגוני בשיר הילדים הידוע "מעבר לים"¹⁶, אותו

מובהקת, ומסר בידי ילדינו פנינים ביאליקאיות שהעלה מתחום הנשייה. פעילותו הרבה של ביאליק בסיפוק ספרי קריאה לנוער ולטף, נסקרת באריכות ונקראת בריתוק. "תורגמן", "אחרי-נוער" ו"ספרי", שהיו שלוחות של "מוריה" ולאחר מכן של "דביר" — סיפקו ממיטב ספרות הילדים המתורגמת והמקורית. בעשור השני למאה, בצד עסקי המולות לילדים, המשיך ביאליק לתרגם סיפורים, לכתוב עוד שירים לילדים, והלחל בכתבת האגדות שכוונו לימים בספרו "ויהי היום".

פרק מעניין לעצמו עוסק בהוצאת "ארי" בברלין (1922), שבה חברו יחד ביאליק עם משפחת זיידמן, להוציא ספרים לגיל הרך. מי שראה לאחרונה במור זיאון ישראל בירושלים את התערוכה הנפלאה של הציירת תום זיידמן-פרויד ואת איוריה ליצירות ביאליק, יבין עד מה קסמה לו לביאליק גישתה החדשנית והאסתטית. אמנם שותפות זו לא ארכה, אך פירותיה הם הקובץ הראשון של שירי ביאליק לילדים — "ספר הדברים", קובץ מעשיות העם המתורגמות עלידי ביאליק — "עשר שיחות לילדים", ו"מסע הדג", עיבוד של שיר סיפורי דמיוני שנעשה בידי תום זיידמן-פרויד ותורגם בידי ביאליק. מובן, שאת כל הספרים איירה תום זיידמן-פרויד.

גישתו האסתטית של ביאליק לספר העברי ולצורתו החיצונית, ובמיוחד לספר הילדים, בולטת בפרק "המשורר וצייריו" (עמ' 118). תום זיידמן-פרויד היתה בין הבולטים שבציירים, כמות כנחום גוטמן שאייר הן את אגדות "ויהי היום" (1934) והן את "שירים ופזמונות

1. משווה אופק לבית מן השיר הגנוז "בכר" כי ים", שהוא סאטירה עוקצנית המכוונת אל "אבירי הציונות המדינית"¹⁷, ועניינה רחוק מאד משיר הילדים. הדימוי ל"ענקים" זהה אמנם בשני השירים, אך ייתכן שהשיבוש שנפל בהעתקתו של אופק — "עם רם" — במקום הכתוב במקור: "עם רב" (שירים, מהדורה מד-עית, עמ' 341) — גרם להשוואה זו.
2. בפרק זה נפל שיבוש ענייני: בדבריו על השיר "הדג בחכה" (עמ' 150), שם אופק את דברי הדג ("נפלת בפח! רק עצל בן עצל / עליך יפסח!") בפי הדייג, המדבר רק בסוף השיר¹⁸. אין זו "קריאתו של הדייג המנצה, המלאה צהלת משובה", אלא דברי הדג אל "בן-התולע" שבפתיון.
3. כמו כן אין דיוק בהגדרת הז'אנר של השיר "עציץ פרחים"¹⁹ (עמ' 151). זהו שיר "לירי-תיאורי" ולא "לירי-וידויי", שכן הדובר הוא המשורר עצמו המתאר בגוף שלישי את העציץ, ולא ה"אני" הלירי שבשיר, שהוא ה"מתוודה" בשיר "לירי-וידויי".
4. גם בפרק י"ח הדן בקריטריונים של השירים על פי שלושה-עשר העיקרים של צ'וקובסקי, נפלו שיבושים קטנים, מהם שגיאות דפוס שראוי לתקן במהדורה הבאה כגון (עמ' 156): "ארבעים וארבעה מתוך 79 שירי הספר (86%) כתובים במשקל טרוכאי מדויק", וצריך כמובן להיות 56%. וכן בעמ' 157: "רגל בת שלוש הברות שהאמצעית בהן מותאמת" — וצריך להיות מוטעמת. אך אלו הם פכים קטנים שניתן לתקנם, ואינם גורמים מן העבודה הכבירה שהושקעה בספר כולו.
5. (המשך בעמוד 51)
1. אוריאל אופק, גומות ח"י (פועלו של ביאליק בספרות הילדים), דברי ירושלים—תל-אביב, תשמ"ד, 208 עמ'.
2. פ' לחובר, ביאליק חייו ויצירתו, מוסד ביאליק על-יד דביר, חלקים א—ג.
3. יעקב פיכמן, שירת ביאליק, ירושלים, מוסד ביאליק, תש"ו.
4. אברהם אברונין, מחקרים בלשון ביאליק ויל"ג, ועד הלשון העברית ומוסד ביאליק, תשל"ג.
5. מרדכי בן-יחזקאל, ספר "ויהי היום" מאת ביאליק, כנסת ספר ו', תל-אביב, דביר תש"א, עמ' 29—63.
6. ראה לעיל הערה מס' 2. כרך ב', עמ' 426.
7. כל שירי ח"י ביאליק, דביר, תל-אביב תש"ז, עמ' א—ד.
8. שם, עמ' סא—סב.
9. שם, עמ' נב—נד.
10. שם, עמ' לא—לב.
11. שם, עמ' מא—מד.
12. נחום גוטמן — אהוד בן עזר, בין חולות וכחול שמים, יבנה 1981.
13. בתוך הגן, סיפורים לילדים, מתורגמים ומעובדים בידי חיים נחמן ביאליק. כינס: אוריאל אופק, דביר, ירושלים—תל-אביב, תשמ"ג, 213 עמ'.
14. ח"י ביאליק, שירים ופזמונות לילדים, דביר תשי"א, עמ' סז—סח.
15. ביאליק, שירים, מהדורה מדעית (תר"ן—תרנ"ח), ערך והוסיף מבוא דן מירון, דביר תשמ"ג, עמ' 333.
16. שירים ופזמונות לילדים, עמ' כח.
17. שירים, מהדורה מדעית, עמ' 339, במבוא לשיר.
18. ראה ניתוח מלא לשיר זה במאמרי "ההומור נימים בשירת הילדים של ביאליק", ספרות ילדים ונוער לט—מ, ניסן תשמ"ד, עמ' 37—39.
19. שירים ופזמונות לילדים, עמ' כג.

יוצרים ויצירותיהם

לכתוב לקטנים¹

מאת חיה שנהב

קטנים כסיפורי אהבה, ועל הפחד מפני הזיוף.

כי נדמה לי, ואני מדברת כמובן על עצמי, שכל סיפור לילדים קטנים, או שיר, הם ביסודם סיפור אהבה. זה יכול להיות שיר אהבה לחיפושית קטנה, או לנמלה, או לכפתור בחולצה, או לרמזור חולה. שיר אהבה לילד שקוראים לו שאול או דינה, לריח הנפלא של הילד או לגומות הקטנות בכפות ידיו שלו. זה יכול להיות שיר אהבה למלים, או לצלילים, לקצב, לפראות שיש בשפה ובחיים, לפראות שיש בצלילים, להשתוללות, לתענוג שיש באמירת מלים בקול רם. זה יכול להיות שיר אהבה למספרים — אחת, שתיים, שלוש, — ליופי שיש בארגון ובסדר, וליופי שיש בערבוביה ובאיסדר, ליופי שיש בצחוק ובפינוק. זה יכול להיות סיפור אהבה לגירפה שיכולה להיות גבוהה כל כך ובכל זאת עדינה. כל אחד מדברים אלו יכול ליהפך לסיפור אהבה של מבוגר לילד, כי אחד הדברים הקרובים והמקרבים, האינטימיים והנפלאים זה לספר סיפור לילד קטן. וכמו כל סיר פור אהבה הדבר מורכב, ואין לו רק כיוון

חשבתי שלדבר על ספרים לילדים קטנים וקטנים במקצת דומה כמו לדבר על אהבה. מה כבר אפשר להגיד? כל דבר שאומרים הלא הוא תפל, רדוד ורחוק מהעניין. אפשר לאהוב ואפשר לספר סיר פור או לשיר שיר אהבה. סיפור אחד. וכך, דרכם אפשר להבין ולזכור את סיפור האהבה. סיפור הנסיך הקטן, ופנ הדוב, ואנה קרנינה, וד"ר זיווג. ואי אפשר לשכוח את הגיבורים ואת המאורעות ואי אפשר לשכוח את הנסיך ואת השושנה. טוב, אמרתי לעצמי, אז אספר סיפור על כתיבה. אבל אז נתקפתי פחד אחר, פחד של זיוף. מה יהיה אם אני לא אספר את הסיפור הנכון. והלא כמעט ודאי שלא אספר את הסיפור הנכון. כי לספר את הסיפור הנכון ובדרך הנכונה זה קשה, קשה עד שנדמה שזה כמעט בלתי אפשרי.

ואז חשבתי שאנסה לדבר קצת על שני הדברים האלה: על הסיפורים לילדים

1. קטעים מהרצאה שהושמעה ביום עיון המיוחד לעוסקים בספרות ילדים בנושא: ספרים לתינוקות ולפעוטות מגיל שנה עד שלוש שנים.

מה שאומרים נאמר פשוט פשוט פשוט, כל כך פשוט עד שהוא כמעט חסר משקל ומרחף, עד שהוא כאילו בכלל לא נאמר, ובכל זאת הוא מכיל עולם שלם.

וצריך להיזהר שלא לזייף בדיבורים, בשיחות, במורכבות האופי, במבחור המי- לים, ברמת המילים, בצירופים, במנגינה, בעיקר במנגינה, באיזון שבין צחוק ורצי- נות, ביחסים העדינים שבין המרכיבים האלו, ובאהבה.

הלא עומדת תמונה שרוצים להעביר. תמונה ריחנית כמעט, שיש לה צורה וצבע וממדים והיא גם תמונה נפשית. ואת התמונה הזאת מנסים להעתיק. ובגלל שקשה כל כך להעתיק — קל כל כך לוותר. ואז מכסים, מוסיפים קווים מיותרים, מוסיפים קישוטים ואיפור.

כי התמונה חמקמקה. פעם אחת היא נראית כדבר הפשוט ביותר, שיש לו קווים פשוטים ועשויה מחומרים פשו- טים, והיא קרובה ובהירה וצלולה וכל כך מוחשית עד שנדמה כי צריך רק להושיט יד ולאסוף אותה, לקחת אותה ולהניח אותה על השולחן. אבל אז היא משתנה והופכת להיות סודית ולא נת- פסת ולא מובנת ובכלל לא מובן איך אפשר, ואם אפשר, להשיג אותה ולתאר אותה. ואז בעדינות ובזהירות, ביאוש ובעקשנות, שוב ושוב מנסים ובעיקר מנ- סים לתפוס את המשפט הראשון ואת המלה הראשונה, כי הם החשובים ביותר, כי הם בונים את המנגינה. וכל הזמן שואלים: מה בעצם התכוונתי, מה בעצם רציתי? ואם מצליחים להגיגד משהו קטן, חלק קטן, כמיטב היכולת, במעט מלים, במלים קטנטנות, הרי שזה נס וסוד, ולגמרי לא ברור מי השתתף בנס הזה.

אחד, והוא יותר סוד ויותר תעלומה, והוא מלא תמהון, ונראה אחרת מכל זווית וזווית, והוא מברר וחוקר, ומעמיד חלק קטן, כמיטב היכולת, במעט מילים, יותר שאלות מתשובות, ויש בו מתח ועלילה וצחוק ועצב, והוא חושני, צבעוני ומלא חיוניות, מגלה את העולם סביבנו ומתייחס אלינו.

נדמה לי שאין סיפור או שיר שעובר בחינות קפדניות כל כך, חוזרות ומקיפות, כמו סיפור לילדים קטנים. כשאנחנו "הר דולים" קוראים, אנחנו קוראים במעגל סגור. משהו מתרחש בשתיקה בינינו ובין המילים והספר. כל הדיאלוגים, המונו- לוגים, הצעקות, הצחוק והבכי — בשתיקה. אבל כאן — הכל בקול רם. ספר שאנחנו המבוגרים קוראים, אנחנו מחזירים לכר- נית או לספריה. אבל בספר של קטנים קוראים יום יום, ערב ערב, שוב ושוב. לסיפור יש כמעט נוכחות פיזית בחדר ובבית ובמשפחה. אפילו לחומר של הס- פרי, לריח שלו, לציורים, לצבעים, לצורת המילים על הנייר. מישהו קורא בקול רם, מישהו מקשיב, והמלים כמעט ניצבות בחדר.

מעט מעט מילים, אבל תמונה שלמה. מילים שקל לזכור אותן בעל פה. בקריאה ללא קול אנחנו סלחניים. אבל בקריאה בקול רם כל זיוף נשמע כאילו הוא נאמר ברמקול. קשה להוציא את המלים מהפה, קשה להכניס אותן לאוזן, והקירות של החדר, הרהיטים, הזבובים, השטיח וה- צעצועים — מרגישים רע.

וצריך להיות זהיר, זהיר בכתובה וק- שוב כל הזמן לעולם הסגור והמיוחד שנוצר ויוצר כל משפט, כל סיפור וכל שיר. ובכתובה לקטנים במיוחד. כי הלא

ומה שמרגישים זה שבעצם כדאי רק
לשתוק.

וכך כותבת מרים ילך-שטקליס:
... "נדמה לי שאין כלל צורך לעשות
שירים. השירים עושים את עצמם. ואיך
הם עושים זאת? אני לא יודעת זהו
סודם הם".

וכאשר מפצירים בה היא הולכת ופונה
אל הירח ושואלת אותו: "ירח, מה
דעתך, איך עושים שירים?"

והירח צוחק מאד מאד ואומר לה:
... "מירה, מירה, גם את שואלת שא-
לות כאלה?"

ואחרי שהיא מתנצלת הוא ממשיך
ואומר: "מוטב שלא נדבר על כך".
ואחר כך הוא ממשיך ואומר: "אחרי
שאלה כזו טוב לשתות כוס תה חם
וחרף ולקרוא שני פרקים בתהילים".

וכך כותב עגנון:
"נטל הסופר את הכתב והשקיף עליו
פעם ושתי פעמים והחליף תיבה בתיבה
ומליצה במליצה, שפעמים מתגלים לסו-
פר בלשונם ולפעמים במראה בלבד. וצריך
הוא הסופר להתייגע הרבה עד שמוצא
את המלים הראויות להם. ולבסוף כש-
הוא סבור שמצא את המלים הראויות
מראים לו מלים אחרות נאות מהן.
ואילולי שמרחמים עליו מן השמים לא
היה לדבר סוף. אם הוא שוטה סבור
שמצא את המלה הנכונה, ואם חכם הוא
יודע שלא נתגלו המלים הנכונות האלה
בתורה נביאים ובכתובים, ויותר שסופר
מושל בלשון הקודש נפשו עליו תשתוחח,
שמה פנס חס ושלוש בתיבה אחת".

נדמה לי כי הסיפור הנכון והשיר הנ-
כון חכמים יותר מהסופר וחכמים יותר
מדיבור עליהם. או אולי הסיפור והשיר

הם הם חכמת הסופר. כמו שהתינוק
והלידה חכמים יותר מידיעת התינוק
ומידיעת האם ומידיעת המיילד ורופא
התינוקות. נסיון לתת כללים והסברים
מוגבל בהכרח, מכיוון שהוא פרוק למר-
כיבים אומנם מתוך כוונה טובה וכוונה.
אבל צריך להיזהר שלא לראות בזה הר-
אות או שיטה להרכבה. כי מהיצירה
זה רחוק ובה זה לא נוגע. נדמה לי
שכדאי לתת לשירים ולסיפורים ללכת
בדרכם הם. שיר אחד שישלסל כמו זמיר
ואחד שיצרצר כמו צרצר ואחר שיקרקר
כמו עורב. גם זה טוב וגם זה טוב. שיר
אחד טוב לו לדבר בחרוזים ואולי במילים
מיוחדות, ולאחר — טוב לדבר בשפה
עניינית ויבשה כמו מילון. כל שיר וכל
סיפור מדבר בקול שלו ובמנגינה שלו ואם
הם נכונים — הם נכונים. וצריך להיזהר
משיטה ומתבניות ומאופנה כדי שלא
נקבל תמונות מכניות משוכללות.

"אמרו עליו על דוד המלך: בשעה
שסיים ספר תהלים זחה דעתו עליו. אמר
לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם,
יש בריה שבראת בעולמך שאומרת שי-
רות ותשבחות יותר ממני?"

באותה שעה נדמנה לו צפרדע אחת.
אמרה לו: דוד, אל תזוח דעתך עליך,
שאני אומרת שירות ותשבחות יותר
ממך".

ועכשיו סיפור קטן:
הזמינו אותי להיפגש עם ילדי-הגן במ-
קום שאני גרה בו, בעין-כרם. והנה אחרי
שיחה וקריאה שאלו אותי הילדים, בין
יתר השאלות כמובן, גם איך אני כותבת.
ועלה בדעתי לספר להם על מקרה אחד
שאני זוכרת ברור מאד, וחשבתי שהילדים
יוכלו להבין אותו, כי הלא אנחנו מכי-

רים את אותם המקומות וממש יכולתי להצביע על הדברים.

סיפרתי להם איך נסעתי באוטובוס מספר שבע-עשרה מהעיר לעין-כרם. ישבתי ליד החלון וראיתי את המדרון התלול ואת העמק. זה היה קרוב לט"ו בשבט והעמק היה מלא שקדיות פורחות, כי בעין-כרם יש הרבה שקדיות. והנה על השקד של משפחת שושני ראיתי חתול. חתול שחור, עומד על העץ. ומסביב לעץ, על האדמה עומדים הרבה חתולים במעגל ומביטים למעלה אל החתול שעומד על העץ. ומעבר לחתולים עומד ילד ומביט בהם. ואני גבוהה יותר, באוטובוס מביטה בהם ומרגישה שאני מוכרחה, ממש מוכרחה לתפוס משהו בתמונה הזאת, או אם נחזור להתחלה — לשיר שיר אהבה. וזה נמשך לא רגע ולא שניים וכתבתי שיר ודקלמתי לילדים בגן את השיר:

"חתול אחד שחור, שמה,
עלה על עץ שקד פורח,
גם בשביל להריח את הפרחים,
גם בשביל להראות לחתולים אחרים
איך מריחים,
וגם בשביל שיצלמו אותו שם,
כי הוא רצה לשלוח תמונה
לחברה שלו, החתולה הלבנה."

ואז נמשכה השיחה בין הילדים ובין ילד אחד שאל שוב: "כן, אבל איך את כותבת? את מעתיקה מספרים אחרים?" והילדים האחרים תקנו אותו: "לא, לא, היא ממציאה".

ואני מאשרת: "כן, אני ממציאה".
ואז ילדה אחת שואלת: "ומישהו עוזר לך?"

והילדים כולם מסתכלים בי ואני משיבה: "לא".

כי באמת מי עוזר לי?
ואז אני רואה שילד אחד לא יכול לגבור על התרגשותו והוי צועק:

"כן, כן, יש מישהו שכן עוזר לך".

ואני שואלת: "מי?"

והוא משיב: "החתול".

ועכשו אני יודעת מי עוזר לי לכתוב — החתול. ופתאום נעשה לי ברור הקשר שבין שלוש המלים — ממציאה, מוצאת ומציאות.

ואסיים בתיאור סיפור קטן:
לפעמים פוגשת אותי אמא ועל ידה ילד או ילדה. ואם היא מכירה אותי היא תופסת את הילד, מצביעה עלי ואומרת בהתרגשות: "אתה רואה, היא כתבה את מיץ פטל". והילד, אני רואה, מתבייש. וגם אני מתביישת. ואני גם רואה שהילד לא מבין: מה לאשה הזאת, או ל"דודה הזאת" כמו שהאם לפעמים אומרת, ולספר שלו, לסיפור שלו, לספר שיש בביתו. ואני חושבת שהוא צודק. ואני מרגישה שאני כמעט מקלקלת משהו, בכל מלה, בכל תנועה שלי. וכל מה שאני רוצה בעצם לעשות באותו רגע זה — לעשות קסמים. להיות קוסמת. להוציא יונים מהכובע או עכברים מהכיס — ולהיעלם.
אבל אני לא קוסמת.

דמויות

ימימה אבידרט שרנוביץ

ביום העצמאות תשמ"ד (7 במאי 1984) הוענק לסופרת ימימה אבידרט שרנוביץ פרס ישראל בספרות ילדים.

ימימה אבידרט שרנוביץ הינה גם כלת פרס זאב לספרות ילדים המוענק על-ידי משרד החינוך והתרבות והקרן להנצחת שמו של אהרן זאב, ליד הוועד למען החייל. המנהל הכללי של משרד החינוך והתרבות, אליעזר שמואלי, ומערכת רבעונו שמחים בשמחת כלת הפרס ומאחלים לה המשך של יצירה פוריה.

נימוקי ועדת השופטים

ועדת השופטים ממליצה להעניק לימימה אבידרט שרנוביץ את פרס ישראל על שירות חיים בספרות ילדים. בהיותה חלוצה של ספרות הילדים המודרנית בארץ וכמה מיצירותיה הפכו לנכס קלאסי בישראל. היא אחת הסופרות הראשונות, ששאבה את נושאי סיפוריה מחיי היומיום של הטף והנוער בארץ-ישראל. ספרה "שמונה בעקבות אחד" (1945) הוא ספר הרפתקאות של חבורה, ראשון מסוגו בספרות הילדים העברית; גיבוריו הם ילדים מושרשים בהווי הארץ; יחסיהם ומנהגיהם פשוטים ועשויים להיות מקור הזדהות של הקוראים הצעירים. ספרי המתח הראשונים שלה שבאו בעקבות ספר זה, ממשכיכים להצטיין במבנה הטבעי של העלילה, על רקע נופי הארץ והווי מקומי, תוך שילוב ההרפתקאות ובניית דמויות חיות.

נושאי ספריה לגיל הרך, שנשאבו אף הם מחיי היומיום של הטף, עוסקים בסביבתם הקרובה של הילדים וביחסים המוכרים שביניהם: הם ספוגים אהבה לחי ולצומח, מאנישים את הצעצועים ואת העצמים המלווים את הילדים. הסיפורים מציגים באופטימיות רבה את הנושאים הכואבים, שהילד נתקל בהם בתקופת ילדותו: מוחלה, פרידה, מלחמות, מוות, אויב ועוד, עם זאת יוצרים דרמטיות ומתח — עד לסופם הטוב.

הסופרת משתמשת בספריה ככלי להעברת מסר חינוכי לקהל קוראיה ולהקניית ערכים אנושיים חברתיים ולאומיים, אך בדרך טבעית וכחלק מהדיאלוג עם קוראיה. כך, למשל, מותמקדות חלק מיצירותיה בבעיות קליטת העלייה, הירידה מהארץ, עזרת ילדים בתקופת מצור ומלחמה, סיוע לזולת,

יהדות התמוצות — כל אלה תוך רקימות עלילה חיה, בלשית כמעט, ריאליזם ואקטואליזם מאד. לשונה של ימימה עניינית ונטולת מליצות. סגנונה רענן, קולח ובהיר, ובכך תרמה, החל משנות השלושים, לקריאה חופשית של ילדים ונוער בספרות עברית מקורית. הסגנון המודרני של הלשון משלב בתוכו דימויים מסביבתו הקרובה של הילד הישראלי, ביטויים יומיומיים, אך אין הוא גולש לשפת רחוב בלתי-תקנית. היא משבצת בסיפוריה עץ ופרח, כלב וחתול, על רקע ערים ומושבות ונופיהן, בסגנון שוטף ומציאותי, וכך היא יוצרת את ההזדהות המלאה של הקורא עם גיבורי הספר. כל אלה מצטרפים לשירות חיים שבעבורו ראוייה ימימה אבידריטשורנוביץ לפרס ישראל.

פרופ' אדיר כהן

ירדנה הדס

פרופ' יהודה פרידלנדר, יו"ר

✧ ✧ ✧

המנהל הכללי של משרד החינוך והתרבות אליעזר שמואלי שולח את ברכתו

למר לוי קיפניס

חתן פרס ישראל לספרות ילדים

ליום ההולדת ה-90

יהי רצון ותזכה

לאריכות ימים ולבריאות

טובה ולהמשך פעילות יוצרנית.

"ביצירתו העשירה ביותר של לוי קיפניס מגולמות כל תולדות ספרות הילדים בארץ-ישראל מראשית שנות העשרים. אלפי שירים וסיפורים מהיגיון וחידות, מהתלות ופרקי לימוד כתב קיפניס לילדים. הוא ערך סדרות של ספרי-לימוד, ליווה בסיפוריו כל מאורע לאומי, כל חג ומועד. הפיץ בשפות רבות את יצירותיו בקהילות היהודיות שבגולה ותרם לעברית ממיטב ספרות הילדים בעולם. כל חייו היו קודש לטיפוחה ופיתוחה של ספרות הילדים העברית".

(נימוקי השופטים להענקת פרס ישראל לספרות ילדים תשל"ח)

אברהם אבן-שושן ז"ל¹

1906 — 1984

את מותו של המנוח מבכים רבים רבים, בארצנו ובתפוצות, כי הרי האיש היה רב פעלים בתחומים שונים ומגוונים:

כואבים את מותו מאות תלמידים שהעמיד בבית-המדרש למורים ע"ש ילין שבו שימש מורה ומנהל. חבריו באקדמיה ללשון העברית וחוקרי הלשון העברית ברחבי תבל איבדו אחד מעמודי התווך של הבלשנות העברית. עשרות אלפי תלמידים בבתי-ספר, שלידיהם מסר את "מילון בית-הספר" יעלו את שמו של אבן-שושן מדי יום ביומו.

אנו באים להוסיף על דברי ההספד הרבים שהושמעו עם פטירתו ולהדגיש את תרומתו המגוונת של אבן-שושן לתחום ספרות הילדים העברית, בראש וראשונה מן הראוי לציין את חלקו ב"עתוננו", עיתון לילד ולנוער שייסד אבן-שושן בתרצ"ב (1932) והיה מעורב בו. העיתון הופיע במשך חמש שנים ומסגרתו הורחבה ל"עתוננו לילדים קטנים" ו"עתוננו לילד ולנוער", ואף הוחלף מדו-שבועון לשבועון.

היום אין רבותא בהופעת עתון לילדים, אך בשנות השלושים הלבטים היו מרובים ודרושים היו מאמצים רבים כדי לקיים בטאון מסוג זה, אבן-שושן במסירותו ובדמיו (תרתי משמע) קיים את "עתוננו".

תרומתו האחרת בתחום ספרות הילדים, היתה בפרסום חוברות מדע לשם פופולריזציה של תחומי מדע שונים בקרב הילדים. הסידרה "עולם ומלואו" היתה מקיפה, ואביא דוגמאות: כובשי הסטרטורפרה, אל הכוכבים במסלותם, נתיבות בימים, צניחה, טלגרף, איך נוצרו לשונות אדם וכדומה.

בהיותו מחנך ידע להעריך את ההומור בחינוך ופירסם: ספר הבדיחה לילדים (תרצ"ד); חבריה עליזה — בבית, בבית-הספר, בין הבריות, מבחר בדיחות מחיי הילדים בחוג המשפחה (1975).

1. ראה אוריאל אופק, "עולם צעיר", ערך אבן-שושן, מסדה 1970, עמ' 22.

2. ראה ג' ברגסון, "שלושה דורות בספרות הילדים העברית, "יסוד" 1966, עמ' 81—82.

תחום נוסף שטיפח הוא מחזות לילדים שהובאו בסדרה "הבה נציגה" מחזות ומשחקים מקוריים מעובדים ומתורגמים בחתימת אבי יובל (שם בנו).
 אבן-שושן לא זלזל בקטנות, גם בהיותו בלשן בעל שם עולמי עדיין עסק בפרפראות לילדים: בבדיחות, תשבצים, מקראי חג. כל אלה הנעימו את הקריאה של הילד והעשירו את עולמו.
 דומה שאין צורך לעשות למען הנצחת שמו של המנוח, לגביו "חבל על דאבדון ולא משתכחין" אינה פרוזה, כי הרי נראה לי, שאין בית עברי ש"המילון החדש" של אברהם אבן-שושן אינו נמצא על מדף הספרים.

בים המלווים את הספר, אלה לקוחים בחלקם מתוך כתבי-עת ישנים ומתוך ספרי ביאליק שאינם מצויים כיום תחת יד הקורא, והם ממחישים ומחיים את דברי המחבר.

ספר זה, שהוא מחקר ביבליוגרפי שקדני ומקיף, המסכם את פועלו של ביאליק לילדים, יהיה מעתה חלק בלתי נפרד מן המחקר הביאליקאי, ויתפוס את מקומו הראוי בחקר ספרות הילדים העברית.

לאה חובב

(המשך מעמוד 43)

הנספח המסכם את "פעילותו של ביאליק בספרות הילדים — לוח תאריכים", הוא בלי ספק מאיר עינים ומעמיד בהב"ט וברדיקנות כל פעולה וכל יצירה ותיאורה. יש בו בבחינת הצגת "היער" בשלמותו אחר שהקורא טייל בין "הע-צים" הרבים שבספר והתבשם מריחם. אף המפתח הניתן בסוף הספר הוא כלי עזר לקורא ומיקל על מציאת פרטים שונים. אף ראוי לציין את האיורים הר-

במבט ראשון

א. אוטובוס גדול כמו כל העולם¹

הספר תורגם מגרמנית. במקורו הופיע הספר ב-1976. (המתרגם אנונימי משום מה). שם הספר הוא תרגום מדויק של המקור, וכוונתו הדידקטית שקופה, כלומר: האירועים באוטובוס הגדול כל-כך מסובכים ורבי-גוניים עד כי נדמה שמשקפים הם את הנעשה בעולם כולו.

אך יש פה הפרזה. הנכון הוא, שיחסי-ילדים בתחומים מסויימים, ביניהם לבין עצמם, ובעיקר בתחום החברתי, דומים לאלה שמחוץ לאוטובוס, אבל עדיין אין זה "העולם" כולו.

הסיפור — סיפור הרפתקה קצר, סך הכל יממה. קבוצת ילדים יוצאת לטיול ומן הרגע הראשון חווים הם תוויה של הרפתקאות, שכדרך בלתי-צפויות. ההרפתקאות הן מן הסוג שאפשר להגדירן מציאותיות — "זה יכול היה לקרות".

כל שקרה, כל פרט בפני עצמו סביר. אך הכל ביחד, באותה יממה, לאותה קבוצת ילדים בריזמנית — סביר פחות. ואף-על-פי-כן ייסחף הצעיר — ומדובר בספר המיועד לגיל הרובינזונדה — עם האירועים, יימתח לקראת הסוף וירצה לדעת כיצד נפתרו הבעיות. הקורא שלנו יועבר לעולם אחר מבחינה גיאוגרפית-אקלימית: הוא יעקב אחרי אירועים על רקע נוף ואקלים בלתי-ידועים לו: חורף, שלג, שלגונים מסוכנים, מדבר-שלג וכדו'. אך מבחינת יחסי-אנוש בחברת ילדים ירגיש-טוב ויחוש כי סדנא דערעא חד הוא: ילד יוצא דופן, שתלטן, מתרברב, שאפתן, שאין מאחורי אלה גיבוי, ואין לו כיסוי ליהירותו. מאבק על מנהיגות, תבונה של קטנים דווקא, בחירות דימוקרטיות, פורצי-גדר הנורמות המקובלות.

הספר גדוש אירועים: מכשולים המחייבים להפעיל תבונה והרבה כוח סבל. הדמויות בספר כולן חיוביות, כולם מוכנים לעזור, כולם מתגייסים למען הגשת סיוע לאולת ופועלים ביעילות במהירות הדרושה, האחד יוצא-דופן נענש על מעשיו החריגים ומתחרט. בקיצור: עולם שכולו לבן, הן פיסית — מעטה לבן של שלג מכסה את הכל — והאנשים הפועלים בו מתמזגים יפה בלבן — הם טהורים ונקיים במעשיהם.

1. מריו סימס, אוטובוס גדול כמו כל העולם, הוצאת אחיאסף 1984.

אבא של גידי קיבל עונש²

ב.

המחבר מעלה בספרו בעיות חברתיות חריפות העולות בחיינו, בהווה, והן סמוכות להסתבכות אביו של גידי במעשה פלילי.
הספר חשוב מכמה בחינות:

1. עצם העלאת הנושא בצורת סיפור — ולא באמצעות מאמר פובליציסטי או כרוניקה עיתונאית — מקלה על הקורא הצעיר להתוודע אל הנושא ולראות את הפרובלימטיקה של אדם שנכשל במעשיו מפאת היגררותו לדבר עבירה בלחץ אווירה סביבתית. אבא של גידי אינו פושע, ואף-על-פי-כן נתפס למעשה פלילי שמביאהו לבית-הכלא.

2. ישיבתו של האב בבית-הכלא אינה מעיקה על בני-המשפחה בלבד — וממילא על הילדים — הנוגעים לעניין במישרין. המועקה חורגת מן התחום המצומצם משום שהחברה מסביב נבוכה ואינה יודעת כיצד לנהוג במשפחה שנפגעה. הדבר נותן אותותיו ביתר חומרה בסביבת הילדים והצעירים בבית-הספר שבשכונה.

3. הסיפור מזמן לידי המורה-המחנך גירוי חזק לשוחח עם הניכיו על נושא העולה מתוך הסיטואציה; שאיפה מוגזמת להשיגים חומריים שלא בדרך הישר; הצורך בריסון עצמי והתגברות על פיתויים לשאפתנות בגלל הרצון לחקות את הזולת.

4. הסיפור משקף ודאי — לפחות חלקית — את הרקבון שפשה בקרב שכבות מסויימות באוכלוסיה ומביאה לפשעים חמורים. זוהי הזדמנות נאותה לטפל בנושא טיפול פרופילקטי, כי הרי אין זה סוד שבת-הכלא דחוסים ומשפחות האסירים סובלים סבל רב.

הסיפור כתוב בפשטות, בשפה קולחת, והוא סיפור דידקטי בהחלט חיובי.

ג. מבעד למשקפיים שלי³

בספר 37 פרקים קצרים, ויש קצרים מאוד, שבהם משתקף הווי-החיים בקיבוץ, ואלה מוצגים דרך המשקיים המיוחדים של המחבר.
ומה הייחוד במשקפיים שלו? — הומור.

המחבר מביא לפני הקורא פרטים המתרחשים בחיי יום-יום.

לא הפילוסופיה של הקיבוץ ולא האידיאולוגיה של התנועה מעסיקות אותו, אלא הדברים הקטנים, שעומדים במרכז התבוננותו.

והכל ברוח טובה והומוריסטית מתוך פרספקטיבה של העבר, כי רוב הדברים שמדובר בהם כבר אינם קיימים והם שייכים להסטוריה.

המכיר את הווי הקיבוץ ורוצה לצחוק, או לפחות לחייך תוך קריאת ספר, ילך אל המשקפיים של יצחק יהלום.

2. כתב: שאול רוזנפרד, צייר: גיורא רוטמן, הוצאת שוקן 1983, מנוקד, 70 עמ' + 3 הסברי מונחים + 16 עמודים הסברים והנחיה לקורא המבוגר — ההורה.

3. כתב: יצחק יהלום, רישומים: יצחק לבלנג, ספרית פועלים 1983, 110 עמ'.

"חלונות בערב"¹

מאת לאה חובב

לספרי הילדים של רבקה אליצור ז"ל נוסף עתה ספר חדש שלוקט מן העיזבון. הספר "חלונות בערב" כולל תשעה עשר שירים המתאימים בחלקם לגיל הגן, וחלק מהם הולם את הגיל הבינוני.

כמו בספריה הקודמים, "שלום לך אורחת", "נחמד מכל ימים", "סוד כמוס לדובי" ואחרים, אף בספר זה באה לידי ביטוי גישתה לילד שיש בה הבנה עמוקה לנפשו ולעולמו. עולם הילד עולה מבין השיטין הן בעקיפין והן במישרין. היא נותנת בשיריה ביטוי לרגשותיו בחיי היומיום, ביטוי פשוט ואמיתי המעוצב באופן אמנותי, ביטוי שיביא כל ילד להזדהות עם גבור השיר. והרי כמה דוגמאות.

אחד הנושאים הרווחים בשירת הילדים והמשקפים את המציאות הקיימת הוא **לידת אח או אחות** במשפחה. רבקה אליצור כבר נתנה ביטוי לנושא זה בספרה "שלום לך אורחת" בשיר "האח החדש" (עמ' 103—105), וחזרה והעלתה את הנושא בספר זה בשיר "אחות קטנה". ההבדל בין שני השירים בולט. בשיר "האח החדש" מותחת המשוררת ביקורת על ההורים שלא הכינו את בנם לבואו של האח הקטן, והילד הדובר בשיר אינו מבין כלל מהו תינוק. ואילו כאן, בשיר "אחות קטנה", בולט המיקוד בתגובותיה של ילדה בוגרת המגלה יחס אמביוואלנטי לתינוקת, מנסה להרגיעה, אך עם זאת מקנאה בה :

מנ המיטה אותך הרימה	אבל, אולי, אחות, לך רע ?
ומלטפת מרגיעה ...	כי את זרה,
אותי בכלל אינה רואה ...	לא מכירה,
שתקת סוף סוף	את חדשה פה בדירה...
וטוב לך כך,	אז, שתדעי לך, אחותי,
כאילו אמא רק שלך !!	לא לבדך את, את אתי !
אז שתדעי לך, אחותי —	— — —
אמא אוהבת גם אותי !	הנה, תראי, נכנסת אמא,

1. רבקה אליצור, "חלונות בערב", המחלקה לחינוך ותרבות תורניים בגולה של ההסתדרות הציונית העולמית, ירושלים, 1983. ציירה ועיצבה : בינה גבירץ.
2. רבקה אליצור, "שלום לך אורחת", הוצ' מורשת, תל-אביב. ציורים : בינה גבירץ.
3. "נחמד מכל ימים", הוצ' המחלקה לחינוך ותרבות תורניים בגולה, תשל"ז, ציורים : בינה גבירץ.
4. רבקה אליצור, "סוד כמוס לדובי", הוצ' מסדה 1973, ציורים : אלונה פרנקל.

נושא אחר האופייני לילד ובא לידי ביטוי בספרות הילדים הוא רצונו של הילד להיות "גדול". בשני שירים עולה נושא זה בספר. בשיר "איזה צחוק" יש נימה הומוריסטית ומתואר חגי התינוק האוכל לבד, "מחזיק בכף בשתי ידיים / ומאכיל... את הלחיים". גם לנושא זה נתנה רבקה אליצור ביטוי בספר "שלום לך אורחת" בשיר "לבד לבד" (עמ' 95).

השיר האחר, "האיש ובן השנתיים", משלב נושא זה בנושא זהירות בדרכים, אותו העלתה המשוררת בספרה "סוד כמוס לדובי" ("האיש האדום והאיש הירוק"). אין כאן שוב נימה דידקטית אלא הומור דק והתייחסות לקטן הרואה עצמו גדול ואינו "מפחד" לעבור את הכביש בלי רמזור. המשוררת "פותרת" את בעיית הסכנה שבחציית הכביש על-ידי היפוך התפקידים:

... אמרתי לו: "בחור גדול,	הביט פעוט לתוך עיני,	הנה עברנו את הכביש,
עזור נא לי, תן לי יד,	הושיט ידו, חייד אלי	הילד העביר האיש!
כי לעבור איני יכול;	"אל תפחד, איש, תן לי יד,	ואז החזיר לי את ידי
אני פוחד; אעבור אתך!"	נעבור בכביש לאט לאט."	ושוב הלכתי לבדי.

תפישת העולם של הילד, רצונו להכיר את הסובב אותו ויחסו לבעלי-חיים, באים אף הם לידי ביטוי בכמה שירים. עולם הטבע אינו מתואר לשמו, אלא מנקודת תצפית של ילד קטן. בשיר "אמרי, צפור", עולות שאלותיו של הילד הקטן הסקרן, התמה לשמע ציוץ הצפור "המודיעה: / הגיע יום!" התפישה האגוצנטרית בולטת בשיר, בו הדובר אינו מפריד בין "האני" ובין העולם, והוא לומד גזירה שווה: מה הוא מתעורר על-ידי אמא, אף את החממה מעירים: "אמרי קטנטונת חכמה, / איך העירות את החממה? / מי לך גילה, / מי לך אמר: / עבר הלילה, די נגמר..."/.

הילד הקורא בשירים אלה או מאזין להם, ילמד על בעלי-חיים לא מפי דובר מבוגר המבקש ללמדו, אלא מפי הילד הדובר בשיר ומתבונן בטבע. כך בשיר "כמה טוב לו לצב!" ש"אינו צריך לצחצח שיניו / ולפשוט את בגדיו", ובשיר "הנמלה ואני", בו מתוארת חריצותה ופעלתנותה של הנמלה בניגוד לילד המתבונן בה: "רק אני בבטלה, / מתבונן לי בנמלה". הטבע המנוגד לעולם האנושי משתקף בשיר בדרך הומוריסטית שבה מסותרת ביקורת מעודנת.

השקפת עולמה של רבקה אליצור, השקפת עולם דתית ולאומית באה לידי ביטוי במספר שירים, כגון בשיר "שבת לאוטובוסים", המתאר את המנוחה הכללית העוטפת אדם ומכונה. הילד המאניש את הסובב אותו מייחס גם לדומם תכונות אנימיסטיות, ובעיניו טבעי הדבר שגם "אוטובוסים נוס-נמים" בשבת. הבעה עקיפה לנושא הדתי משתלבת בנושא חדש מול ישן בשיר הפותח את הקובץ: "שולחן עגול". פער הדורות מבצבץ מן השיר באמצעות היחס לשולחן הישן, ה"צולע, החורק ומתנועע". אך השולחן המשפחתי מסמל את הברכה השורה עליו, תרתי משמע, ועל כן אין ממהרים לסלקו. המסורת והישן דוחים את החדש — בהסכמת

הדור הצעיר ולא בניגוד לו. ההרמוניה המשפחתית חוזרת לשרור סביב שולחן המשפחה המאחד את הכל. ביקורת על החדש המודרני והמרעיש מעלה המשוררת בשיר "היה לנו קומקום זקן". אף כאן מלווה התיאור בהומור דק ובהאנשה ההולמת את תפישת הילד. עם זאת, היא מביעה את השקפתה היא, בה מועדף הישן על פני החדש:

בשקט, בענוה רתח,

לא התאונן ולא צרח,

קיבל עליו באהבה —

עד שנשרף בלהבה.

הקומקום החדש שבא במקום הישן הוא אמנם "נוצץ, מבריק ומצוחצח", אך "מחריש אזניים", ועם בואו "השלוחה כבר הסתלקה". ניתן לילד לתפוש את השיר כפשוטו, אך חבוי בו הסמל לניגוד שבין חדש וישן.

משפחת אליצור ידועה באהבתה לארץ ישראל השלימה. הקורא את השיר "בביתי בעפרה", יבין כיצד השקפת עולמה של האם עברה אל צאצאיה. הדובר בשיר הוא הילד המזהה סביבו את עולם האבות ורואה בעיניו את המקומות עליהם מסופר בתורה, ואת האבות השומעים את הבטחת הארץ להם ולזרעם:

בביתי בעפרה / סיפורי התורה / על ההר מול עיני / ועל כל סיבותי.

הר חצור ובית-אל המשתקפים מסביב מזכירים לדובר את חלום יעקב ואת דברי ה' אליו: "אל תירא, יעקב, כי אתך אלוקיך, / הארץ לך, רק לך ולזרעך". הנער הקטן בשיר דומה לשמואל'יק גיבור "ספיח" של ביאליק, הרואה סביבו את המאורעות המסופרים בתורה, אולם שם פועל הדמיון של הילד, שמקום וזמן מעורבים במחשבותיו והגולה וארץ-ישראל אחד הם בעיניו. ואילו כאן, המציאות של ארץ התנ"ך היא ממשית והילד אינו מדמיון אלא מתרפק באהבה על המקומות הנגלים לעיניו.

השירים בספר זה כתובים בלשון פשוטה ובהירה שאינה מתיילדת, במקצב קולח ובחריזה צמודה ומסורגת, ומעשירים את ספרות הילדים הן בעריפויות שבהם, והן בשמשם ביטוי לילד ולעולמו. יפה עשתה המשפחה וההוצאה שלא הניחו לעזבונה של המשורר, שהלכה לעולמה לא מכבר, להעלות אבק, וזיכו בו את הרבים. אף הציורים של בינה גבירץ ממחישים את האמור בשירים ומוסיפים חיוניות וצבע.

אורות בחשיכה¹

מאת מרים רות

שה נוכחות וקרבה. נגיעות קלות ועדינות ולטיפות מתלוות מעת לעת לזמר החרירי שי. נוכחות עוזרת לגשר בין יום ללילה. שיר-ערש הוא שיר פרידה מהיום, שיר פרידה מפעילות סוערת, שיר פרידה מ-אהובים ויקרים. השיר חוזר ערב ערב. הצלילים הרכים מאגדים ויוצרים טקס של יחדיו, אשר חוזר ערב ערב, ומבטיח המשך של קיום משותף. השעה היא שעת משבר: העולם משתנה מאור לחושך, סביבת החיים המוארת והמוכרת טובלת בצללים מטושטשים וזרים. הצלילים הש-קטים, הלחן האיטי מרגיעים את הגוף ומרסנים את התנועה המתמדת האופ-יינית למצבי עירנות של היום. אט אט קולטים קצב לילי של נשימה ארוכה ועמוקה, נרגעים ונרדמים.

אין תחליף לשיר-ערש. לשוא עמלו להמציא מכשירים טכניים שיעזרו להר-דים את הילד. שירי ערש מוקלטים על קסטות ותקליטים — חסרים את הגורם העיקרי: את הקירבה האנושית. המציאו גם בובות מתוחכמות ש"עובדות על קפיץ" מרקדות ומזמרות לנגד עיני הילד גם הן אינן עומדות במבחן וקסמן פג במהרה.

הספר מכיל אוסף עשיר ומגוון של שירי ערש. מפעל חשוב הוא של עורכי הקובץ, שאספו, רשמו והנציחו אוצרות נשכחים של שיר-ערש במילים ובתווים, והצילו תרבות שוקעת, שמצווה להצילה. השבח למאיירת ולבית ההוצאה, שיצ-קו את התוכן החשוב בצורה חגיגית על ידי עיצוב מעולה ועל ידי ציורים יפים המאירים את האווירה הלילית.

ההרמוניה שלמה בין מילים, לחנים ותמונות. האינטימיות בין המבוגר המר-דים לבין הילד משתלטים על הכל: צלילי הלחן טווים כורי-שינה על עיניים ואלה נעצמות. התמונה הלילית דוממת, שקטה ושלווה. האוסף יעזור לשמר תר-בות עתיקת-ימים ויחזק את האמונה בחשיבותו של מפגש חם, אוהב ואינטימי בין המרזים והנרדמים.

שיר-ערש — אור בחשיכה

הלחן נובע מגורנו ומלבו של אדם קרוב ואהוב. השירה השקטה והשלווה ממחי-

* "שיר לאלף עריסות", ערכו: "אסתר לנואל וגיל אלדמע, ציירה: אראלה, הוצאת הקיבוץ והמאוחד, תשמ"ד.

ספר "לאלף עריסות"

האוסף העשיר מחולק לחמישה שערים:

שער ראשון: "נומי, נומי, ילדתי" —

מכיל שירים לקטנים — שירי-פרידה

מבובה ומדובבון, מאילות ומציפורים והס-

תגלות לעולם הלילי. **שער שני:** "שכב

בני" — שירים מלטפים ומרגיעים, אך

גם טרדות היום בוקעים מהלב. האם

מלטפת, מפיסת ברוך ובאהבה ובאוירת

היחד האינטימית היא משתפת את הבן

בצרותיה. הקו נמשך **לשער השלישי** "אלף

עריסות", **ולשער הרביעי** "העירה שלי",

— שירי ערש עממיים בעברית וביידיש.

שירים אלה עברו את מבחן הדורות

ואופיים העממי משקף ברור את הקווים

המאפיינים שירי הערש ובוודאי שימשו

כהשראה למשוררים רבים. אביא דוגמא

אחת שתבהיר את הנאמר עד כה: "יום

ילדי" (עמ' 112).

יום ילדי, זהב פרווים,

יום, מלאך שלי,

אוצרי יפה-עיניים,

נומה עוללי.

השיר מתחיל בוידוי אהבה מלטף ומר-

גייע. הבית השני טובע בדמעות:

על ידך אמך יושבת,

שרה ובוכה,

את אשר אני חושבת,

פעם עוד תדע.

השער האחרון: "פרש כנפיד, הערב"

מסתיים בשירה של תרצה אתר. שיר

הסיום הולם את הספר היפה הזה:

הלילה איננו רק חשך על דרך,

לפעמים הוא שירים נגון והד.

(עמ' 134).

כל מכונה — תהיה משוכללת אשר
תהיה — איננה יכולה לבוא במקום
מפגש אנושי חם.

כלשוננו של אנדרסן: "אצל הצפור המ-

לאכותית הכל קבוע מראש. כזאת וכזאת

נשמע ולא שום דבר אחר". ובלשון אחר

"הדיג המסכן, ששמע בזמנו את הזמיר

האמיתי, אמר: 'הצליל אינו גרוע כל'

כך — דומה מאד לצפור — ובכל זאת

כמו חסר משהו".

ועוד: "הצפור החרישה. לא היה מי

שיכוננה ומבלי שיכוננוה, לא יכלה ל-

שיר".

הזמיר החי אומר: "כאשר שרתי בפ-

עם הראשונה — העליתי דמעה בעיניך

— זאת לא אשכח לעולם — אלה הם

העדיים המשמחים את לב השר... אשיר

לעת ערב... ושירתי תוכל לנסוך עליך,

גם חדוה, גם הרהורים. על המאושרים

אשיר ועל הסובלים; על הטובים אשיר

ועל הרעים האורבים לך פה סביב...".

שירי הערש בוקעים מהלב ומספרים

על טובים ורעים, על מאושרים וסובלים

— לא חשוב מה שרים, חשוב מי השר

וכיצד הוא ממחיש את נוכחותו האוהבת.

ילד בן 5 אמר לאמו: "אמא — חשך

— אני לא רואה אותך". והוסיף: "אמא!

תדברי או תשירי — אז אראה שאת פה

על ידי!"

שירים היוצאים מהלב — מוצאים דרך

אל הלב ומאירים בחשיכה.

1. "כל אגדות אנדרסן", עברית: אהרן אמיר,

הוצאת מסדה 1972, עמ' 159.

2. שם.

3. שם, עמ' 163.

4. שם, עמ' 164.

האיורים של אראלה מאירים את דפי הספר.

גזירות הנייר הן אמנות עממית יהודית עתיקה. הן הולמות את שירי-הערש הלייזים ומעמיקות את אוירתם הריגושית. צהוב, כתום ושחור, פעם על רקע לבן ופעם על רקע שחור, מזמנים טיול לילי רווי רמזים. הטיול מתחיל ומסתיים עם שביל-החלב הנובע כנהר לבן מעטיני פרה לבנה בשמים ושחורים ומכוכבים כשחר-מש הירח מנמנם, מהרהר ומחריש בפינה. עיטורי העמודים משמשים כמסגרת ורמז, ויוצרים איזון בין הטקסט השירי, הת-

יים והתמונה (ראה עמ' 38—39; עמ' 64—65; ועוד). כך התמונות הגדולות המשתרעות על עמוד שלם מול שיר ותווים. (כמו עמ' 78—79) הספר עטוי ברגישות ובאהבה.

הספר מיועד לכל המשפחה: הורים יקראו בו ויזמזמו לחנים ויזכרו ניגונים נשכחים. נערים ונערות יקראו, ינגנו יב-חרו וילמדו שירים; והקטנים — ייהנו לשמוע שירי-ערש, מפי הוריהם, שצצו ועלו בזכרונם. זה ספר לאלף אלפי ערי-סות והילדים יגלו ש"הלילה איננו רק חושך... הוא גם שירים וניגון והד.

(המשך מעמוד 31)

- שם יהודי נשמע" — שם עם ישראל.
- עשה בעצמך, עשה מאמץ ואז תוכל להתגבר על מכשולים.
- לכולם יש מקום אחד — ארץ ישראל. ועל כולם לעלות ארצה (קבוץ גלויות).
- מאמץ ההצלה שווה לילד וזקן.
- גבורה — היא עשייה ולא תמיד ענין של כוח פיזי. כאן הגבורה היא מעשה העלייה.

אותם הערכים החינוכיים אנחנו מוצאים בתרגום לאידיש. נוסף להם ערך **יזכור** לקהילות השונות שנעלמו בפרעות ובשואה.

שרה אלקין

היא פונה אל המבוגרים, הזוכרים את החיים היהודיים העשירים בעבר. ואת מה ששמעו על מסורת הגבורה בארץ-ישראל לפני החורבן וההרס. אולי בגלל הפרש הזמנים בין הכתיבה לתרגום, השיר בתרגום האידי איבד מ-חיוניות הציורית הישראלית וקיבל הרבה מהתוהה הגלותית.

הערכים החינוכיים

- שיר המחנך לציונות ואחדות העם. עם ישראל הוא אחד — לא משנה היכן הוא נמצא. "בכל מקום בו

שבוע הספריה בבית-ספר¹

מאת נאווה שמה

על שבוע שיוקדש כולו לפעילויות סביב הספריה הוחלט בבית-ספר שרת בירושלים. מורי בית-הספר והמורה הספרנית חיפשו דרך בלתי שיגרתית לעידוד הקריאה והחליטו למקד את תשומת-לב התלמידים, ההורים והמורים, במשך שבוע, לספריה ופעולותיה. מטרות "השבוע" היו לקרב את הילדים אל עולם הספרים, להבין את תהליך כתיבת והוצאת ספרים לאור, לעורר את הסקרנות וע"י כך לגרות את רצון הקריאה.

לשבוע הספריאדה קדמו פעולות שונות:

פעולה להעשרת הספריה: תקופה מסויימת לפני הפעולה, נתבקשו תלמידי בית-הספר לתרום ספרים לספריה מספריותיהם הפרטיות או ספרים חדשים. ביום הורים נערכה מכירת עוגות שנאפו ע"י המשפחות והפדיון היה קודש לקניית ספרים. בית-הספר קושט בכרזות ועליהן שמות ספרים ומחבריהם, "פלקט פעיל" שעליו רשמו הילדים את השערותיהם לגבי "הספריאדה", כרזות ועליהן פתגמים ואימרות לעידוד קריאה כגון: קראת ספר, נהנית — המלץ לחברך! ספר טוב סיור מחכים — לי, מסע למרחקים! ומודעות נוספות המכריזות על שבוע הספריאדה. הילדים נתבקשו להעלות הצעות לפעילויות במשך השבוע ואכן העלו הצעות רבות ומגוונות, ביניהן:

המלצות על ספרים, חיבור סוף לסיפורים קצרים, קריאת סיפורים בנושאים שונים, המחזות סיפור מתוך ספר ידוע, הכנת רביעיות קלפים לפי ספרים, הכנת פרסומות לספר מומלץ, קריאה מונחית בכיתות, בניית משחקים סביב הספרים שיקראו בקריאה מונחית, חיבור שירים וסיסמאות לספריאדה, הכנת כרזות לעידוד קריאה ועוד.

1. קטעים מתוך עבודת סיכום במסגרת ההשתלמות במכללה ע"ש דוד ילין.

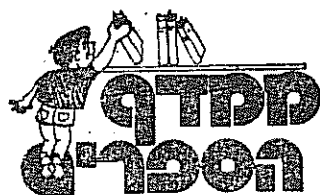
המטרות שלשמן נערך השבוע הן :

- א. עידוד הילדים לקריאה.
- ב. הגברת הפעילות בספריה במסגרת כתתית.
- ג. העשרת הספריה.

בשבוע הספריאדה נתלו פלקטים נוספים וביניהם פלקט תודה למשפחות שתרמו ספרים. כמו כן הוכנו תוויות מיוחדות למשפחות שהעלו תרומתן. ביום הראשון לפתיחת השבוע נערך מפקד בוקר לכל ביה"ס. מועצת התלמידים הכריזה על פתיחת שבוע הספריאדה, הסבירה את מהותו ומטרותיו ופירטה את הפעילויות למשך השבוע. פלקט עם לוח תוכניות לכל השבוע עפ"י הימים והכיתות השונות נתלה בלוח המודעות.

פעילויות כלליות במשך השבוע היו כדלקמן :

1. בכל הכיתות הונהגה בתחילת היום קריאה דמומה לכרבע שעה.
 2. קריאה קולית של המורה, עד שעה ביום, מתוך ספר מסויים או קטעים נבחרים.
 3. פעילות כיתתית בתוך הספרייה, גם המורים המקצועיים נתבקשו להכין שיעור בספריית העיון, בסיוע הספרנית כמובן.
 4. השמעת הקלטות של סיפורים וקטעי סיפורים.
 5. תלמידי בית-הספר נפגשו עם סופרים בבית-הספר או בבית-הסופר, תוכנו פגישות עם הסופרים : ישראל אלירז, יעל רובין, גלילה רוזנר, משה בן-שאול, נירה קרן ופנחס אמיטי.
 6. הובאו מספר סדרות של ספרים לקריאה מונחית.
 7. כיתות א-ב ביקרו במאורגן בספרייה, קיבלו הסברים על בחירת ספרים והשאלתם, ונערכה שעת סיפור כאשר ספרניות צעירות תלמידות הכתות ז' קראו סיפורים לתלמידים הצעירים.
 8. תוכנן ביקור לכיתות הבינוניות והגבוהות בחוצאת ספרים "כתר".
 9. נערכו פעילויות יצירתיות כגון : הכנת הצגה מתוך ספר מסויים שהכיתה בחרה. הכנת משחקים בנושא שחק אותה, הסוד שלי וכו' המבוססים על אירועים ודמויות מתוך ספרים. הכנת מסע פירסומת — מודעות וסיסמאות לעידוד הקריאה. הכנת דמויות מתוך ספרים — בחומרים שונים. תערוכת תמונות, חומר תיעודי, ספרים נוספים בנושא או בתקופה שעוסק בה הספר.
- בכל הכיתות נעשו פעילויות נוספות שביב נושא הספרייה בהתאם לגיל. רוב הפעילויות נתקיימו בלא שהפריעו למהלך התקין של הלימודים ובהשתתפות פעילה של הורים. וכל צוות המורים.
- הפעילויות השונות יצרו מוטיבציה לקריאה וסקרנות בקרב התלמידים. הורגשה עלייה והתעוררות בהשאלת הספרים, בקריאה ובביקורים בספרייה.
- בשיחת סיכום שהתקיימה ביקשו הילדים להפוך שבוע זה לחלק ממסורת האירועים הנערכים בבית-הספר.

לכיתות הנמוכות

הטקסט והאיור שבספר יוצרים יחידה שלמה ומהנה. אדון ורדינון החליט שהוא צריך לשאוף אויר צח על כן הוא יוצא עם חתולו קספר על גבי האופניים לטיול אל מחוץ לעיר. בדרך הם עוברים תלאות והרפתקאות שונות.

קבוצת ילדים שיחקה בחצר ומצאה חתול. כל הסיפור עוסק בבחירת שם לחתול, שם שיהלום את אופיו. כשסוף סוף נמצא השם המתאים, בורח החתלתול ולא נמצא עד היום. מול כל דף טקסט יש דף איור. האיורים עדינים ורכים בצורתם ובצבעיהם.

סיפור דמיוני על חגיגת יום הולדת אליה הגיעו אורחים משונים ומוזרים מעולמות אחרים. דני הכין כרטיסי הזמנה ליום הולדתו והרוח פיזר את ההזמנות שהגיעו לאורחים לא מוכרים. החגיגה, בכל זאת יפה ומהנה וכל אחד מביא מתנה. כתוב בחרוזים ובריתמוס קולח.

ילדה הנמצאת לבדה בבית, הוריה נמצאים בעבודה, מטלפ' נת אל סבתה. הסבתא משוחחת עימה, מספרת לה סיפורים ומדריכה אותה בעצות שונות. הספר מצביע על פתרון לבעיית הבדידות והעצב ע"י השיחה הטלפונית. הסיפור כתוב בשפה פשוטה וקולחת.

קספר החתול, כתבה וי-
ציירה: ג'ואן מקנלי, תר-
גמה: נעמה טל, הוצאת
כתה, 33 עמ', מנוקד.

תולי, כתבה: סמדר שיר,
ציירה: לילית בנימיני
אריאל, דביר 1983, 42
עמ', מנוקד.

יום הולדת מפתיע, כת-
בה: נירה רוסי, ציירה:
טובה בלמן, כתרי-לי
1983, מנוקד.

הלו סבתא, זו אני מדברת,
כתבה: ימימה אבידר-
טשרנוביץ, צייר: יפתח
אלון, כתרי-לי, 1984,
מנוקד.

ספר נוסף של דינה דזטלובסקי עם בובותיה. הבובות הן גיבורות הסיפור. הבובה תמי שותלת שתיל ומטפלת בו, הוא גדל לעץ, עובר את פגעי החורף וכל המשפחה נהנית ממצילו. סיפור חינוכי על עבודה, השקעה ושכרה בצידה.

קובץ סיפורים ריאליסטיים על ילדים ובעלי-חיים. בעלי החיים מוכנסים לבית וזוכים לטיפולם המסור של הגיבורים, לפעמים בניגוד לרצון ההורים.

סיפורים על הארנבת של עומר, כלב חדש, גוזל פצוע הלומד לעוף וחוזר לטבע ומועדון צבים שעל גבם רושמים הילדים שמות.

ששת ימי הבריאה מפורטים בספר לפי סדרם, כל יום והיסור דות שנבראו בו. כל שיר עוסק במושג מסוים ומנסה להבהיר "רקיע" וכו'. המושגים הם "תוהו ובוהו" "חושך", "אור", "רקיע" וכו'. בכל שיר מובלעים מושגים רבים, חלקים קשים לילדים הצעירים.

השירים כתובים בלשון עשירה, קולחת וקצבית. ראויים לציון מיוחד הם האיורים, בשלל צבעיהם.

הספר מטפל באמצעי התקשורת: ביצירת קשר בין הבריות ע"י מכתבים ובעזרת הטלפון, כאשר אלה עוזרים לשפר את מצב הרוח ולהוציא מן הבדידות.

גיבורי הספר הם בעלי-חיים: דובון ונמרון החיים יחדיו. הדובון יוצא לדייג ושולח עם הארנבת הדוורית מכתב לנמרון הנשאר בבית.

אוסף סיפורים קצרים ושירים לילדים פרי-עטם של טובי סופרינו לילדים. הנושאים בספר: במשפחה, סדר ונקיון, זהירות, גדולה וזהות, בעלי-חיים וסיפורי ערש. הסיפורים כולם ריאליסטיים והנושאים קרובים לילד הרך. חלק מהסיפורים והשירים הופיעו בעבר בעיתוני ילדים ובמקראות ובציגם שירים וסיפורים חדשים.

עשרים שירים בני ארבע שורות כל אחד, לפעוטות בלשון קלה, בחרוזים, שירים הניתנים לזכירה בקלות. מזכירים את שיריהם של פניה וספורטה. ציוריה של אורה איתן המלווים כל שיר עדינים ונאים.

העץ של המי, כתבה: דינה דזטלובסקי, צילם: אברהם חי, ספרית פוע-לים 1983, 39 עמ', מנוקד.

ללכת גב של צב, כתבה: לאה נאור, צייר: יונתן נרשטיין, עם עובד 1983, מנוקד.

ששת ימי הבריאה, כתבה וציירה: נורית יובל, שר-קן לילדים 1983, 32 עמ', מנוקד.

מכתב לחבר נמר, כתב: שלמה טנאי, עם עובד 1983, 47 עמ', מנוקד.

מעשה ב... (קובץ סי-פורים לגיל הרך) ליקטה: ירדנה הדס, צייר: דני קרמן, עמית תש"ד, 95 עמ'.

גדי קטן רוצה חבר, כת-בה: חיה שנהב, ציירה: אורה איתן, מסדה 1983, מנוקד.

זקן וזקנה בודדים משתוקקים לחתול. הזקן יוצא לחפש חתול ומוצא גבעה מכוסה בחתולים "מאות חתולים, אלפי חתולים, מליונים, בליונים, טריליונים של חתולים". זה הפזמון החוזר בספר. כל חתול מוצא חן בעיניו ובמקום אחד הוא מביא את כולם בויכוח ובריב בין החתולים על היפה ביותר, נעלמים כולם נשאר חתול אחד רזה ועלוב שלאחר טיפול — הוא היפה בעולם. יש נימה הומוריסטית בהגזמה של מספר החתולים ומסר חבוי — שלי הוא היפה ביותר. האיורים יפים ומוסיפים הומור לטקסט.

סיפור על מפתח של ארון צעצועים אשר נמאס לו להיות תקוע באותו מקום והוא הולך לחפש מקומות חדשים ומנסה לפתוח מנעולים שונים ולבסוף מחליד בערימת האשפה ו"חוזר הביתה". כמו בסיפורים רבים אחרים מי שרוצה לברוח מעצמו אינו מצליח. עיקרון הספר האנשת המופתה והשלכת רעיונות בני אדם עליו.

מבחר משירי אלתרמן לילדים שרובם כבר כונסו בספרו "לילדים" וחלקם בספר "פזמונים ושירי זמר ב'". מצורפים גם תרגומיו לצ'וקסבקי. האיורים הצבעוניים והעדינים של אבנר כץ תורמים ליצירה וכן המבחר שרובו מקור משל המשורר, טוב לילד. דבריה של רינה קלינוב על המשורר המופיעים בסוף הספר כתובים בחן רב.

אוסף של סיפורים קצרים על בעלי-חיים ליליים שהגורם לסיפורם הוא הצמח מלכת-הלילה הפורחת לילה אחד בלבד. כל סיפור מביא מידע על אחד מבעלי-החיים ומלווה בתמונה צבעונית מצולמת. זהו ספר מידע מעניין וכתוב בלשון קלה להבנה.

ילד בן תשע נוסע לבד מתל-אביב לאילת לביקור אצל אחיו שהוא פקח בשמורת האלמוגים באילת. סיפור המסגרת מוביל לשיעור טבע מפורט על דג ים-סוף ואלמוגיו, על דג ארסי וקיפודיים שגיבורינו לומד בדרך הקשה שמוטב לא לשבת עליהם. הספר מעניין לא רק לחובבי טבע, ומוסר מידע רב בנושא.

מליון חתולים, כתבה וציירה: ונדה גוג, תירגמה: חיה שנהב, הקיבו המ' אוחד תשמ"ד, מנוקד.

המפתח שיצא לטייילר, כתב: דוד שהם, ציירה: הלה חבקין, כתר 1984, 20 עמ', מנוקד.

איזה פלא, כתב: נתן אלתרמן, צייר: אבנר כץ, הקיבוץ המאוחד תשמ"ד, 63 עמ', מנוקד.

מלכת הלילה וירידה, כתב וצילם: פנחס אמיתי, שוקן לילדים 1984, 22 עמ'.

הרפתקה בים סוף, כתב: יעקב דפני, שוקן לילדים 1984, 32 עמ', מנוקד.

לכיתות הבינוניות

שני סיפורים מראשית המאה, המבוססים על מעשים שאירעו בארץ. הסיפור הראשון הוא סיפור חיפוש אחר אוצר במערות מדבר יהודה, בחיפוש משתתפים, יהודים, ערבים וטורקים. הסיפור מתאר את הרפתקאותיהם במדבר.

הסיפור השני הוא סיפור אהבה של נערה יהודיה אנגליה ונער יהודי מצפת. בסיפור תיאור ארץ ישראל בשנים הראשונות של המאה, עקב מסע חיפוש אחר "אח אבוד" שעושה אבי הנערה.

הסיפורים מעניינים, מוגשים בשפה יפה ושזור בהם מידע רב על אתרים בארץ באותם הימים.

שירים וחרוזים המותאמים לאותיות הא"ב."

השירים קשורים לסיפורי התנ"כ והמדרש כמו סיפור של שמשון ושלש מאות השועלים, חלומות יוסף, שר האופים וסיפורים נוספים מהמדרש. בסיפורים בולטת האהבה לארץ-ישראל, לירושלים ולמקורות המסורתיים. הציורים גדולים וממחישים את הכתוב, ואף-על-פי-כן ספק אם הקורא הנמען ימצא עניין בספר זה.

ספר בעל מבנה מיוחד במינו. אתה הקורא הנך הדמות הראשית. בספר אתה נקלע למערה מתעקלת ואפלולית, נכנס לתוכה מתוך סקרנות וכשאתה יוצא, אתה מגלה כי איבדת את דרכך וגם את זמן ההווה. אתה מתחיל לנדוד לתקופות שונות מן העבר ומן העתיד. לאן ובמי תפגוש תלוי בך, בבחירתך ולאיה עניין ולאיה עמוד תעבור. לעתים ניתנות אפשרויות בחירה. כל בחירה הינה סיפור שונה, התקלות באירועים השונים מתאימים לתקופה בה בחרת. סה"כ 39 אפשרויות של סיפור. ילדים סקרנים ודאי ייהנו.

סידרת מידע, המשיבה על שאלות ילדים הקשורות בנושאים שונים. הספרים בפורמט קטן ובלוויית תמונות צבעוניות ותרשימים. בספרים שאלות, המודגשות באות עבה ונפרדת ולמולן התשובות. התשובות פשוטות, ברורות וקצרות. לעיתים מגיש הספר עצות חשובות למעיין.

**האוצר במערת ההר, כתבה: דורית אורגד, צייר: אבי כץ, כתר 1983, 212 עמ'.
האוצר במערת ההר, כתבה: דורית אורגד, צייר: אבי כץ, כתר 1983, 212 עמ'.**

ספר האותיות, כתב: שמואל יוסף עגנון, צייר: יוני בן-שלום, שוקן ליל-דים תשמ"ד, 47 עמ', מנוקד.

מערת הזמן, אדוארד פ' קרד, תרגמה: רחל באני, צייר: פאול גרינגר, הוצ' טכנוסדר 1982, 115 עמ'.

סידרת: ילדים שואלים, בסידרה: התינוק, מטר-סים, גן החיות, שמש ירח וכוכבים, עם עובד 1983, מנוקד.

קובץ סיפורים מן המיתולוגיה היוונית. הספר מפגיש את הקורא עם אגדות ידועות כגון, פרומתאוס, נרקיס, מלחמת טרויה, אודיסיאוס, ועוד. הקורא פוגש באלי האולימפוס, אהבותיהם, ומלחמותיהם כפי שהם מופיעים במיתולוגיה היוונית בלוויית איורים עדינים ונעימים.

יותם רוצה להיות בלש חוקר כמו אביו השוטר, על כן הוא מחליט לפתוח משרד, מדפיס כרטיסים ומפיצם בין הילדים. ואמנם הילדים באים אליו עם בעיותיהם, יותם שומע וחוקר בעזרת ילדים. חקירתו נושאת פירות והוא מצליח לגלות את הילדים המזיקים.

הספר כתוב בלשון קלה פשוטה ומובנת.

כותר המשנה לספר הוא "שירים מהווי סביבתנו הקרובה של הילד". השירים עוסקים ביחסי חברות, יחס למבוגרים, בעיקר ביקורת עליהם, יחס לטבע, הווי הגן והכיתה.

החרוזים דלים, הסגנון צולע.

הווי כזה א', פגישה עם מורה חדשה, יחסי חברים-חיוביים ושליליים. כל אלה באים לידי ביטוי בסיפור הכתוב בלשון קולחת ומעניינת. הילדים יזדהו עם הווי הכיתה והיחסים הנרקמים בין הוגו וג'וזפין.

הספר מציג תמונה ריאלית של חיי הילד, תמונה שבה הילד הוא הנושא המרכזי, והמבוגרים הם אלו שסביבו.

הספר מציג תמונה ריאלית של חיי הילד, תמונה שבה הילד הוא הנושא המרכזי, והמבוגרים הם אלו שסביבו.

לכיתות הגבוהות

פרקים-רשמים מחייה של נערה יהודיה בפולניה. תחילתו של הספר לפני המלחמה, כשהכל כל-כך טוב יפה ושגרת. אחר-כך הגיטו, ושם מסתיים הסיפור. כל פרק הוא כמעט יחידה בפני עצמה ומתאר היטב אספקט אחר של החיים בגיטו: בדירת המגורים, אקציה, עבודה, פגישות אנשים על רקע היכרות קודמת. הכל מסופר מנקודת-ראותה של הנערה אלכסנדרה. הספר מופנם מאוד ויש בו תחושה של אעקה שנחנקה.

סוס הפלא המעופף, סיפור ועיבוד: נירה הראל, ציירה: לידיה ריבלין, מסדה 1983, 94 עמ', מנוקד.

יותם בלש חוקר, כתבה: גלילה רוז-פדר, ציירה: חנה נבון, כתר 1984, 101 עמ', מנוקד.

מלך בשמונה, כתבה: תמר פיש נחשון, צייר: דני קרמן, עמיחי 1984, מנוקד.

הוגו וג'וזפין, כתבה: מריה גריפה, תרגמה: חמר שלמון-בסי, צייר: הרלד גריפה, מסדה ספר-רית קיפוד 1982, 96 עמ', מנוקד.

מאין את נערה, כתבה: אירנה ליבמן, צייר: יעקב גיטרמן, הקבה"מ תשמ"ג, 73 עמ', מנוקד.

הסופר יוצא מתוך הנחה שהקורא מכיר ויודע את הווי החיים של הבדווי. בספר סיפורי אהבה. אהבה המתרחשת בהווי חיים בו אין מקום לאהבה, בו הנישואים נקבעים ע"י ההורים ובדרך כלל בתוך המשפחה. הספר מתאים יותר כספר עזר ללימוד נושא הבדווים מאשר כספר קריאה.

שלשה עשר פרקים של זכרונות על האנשים המופלאים של העליה הראשונה בשנים 1882—1904. בספר בין השאר סיפור על הרצל הרוצה לקבל את ארץ-ישראל מידי השולטן התורכי תמורת מכונת כתיבה, תיאור ייסוד פתח-תקוה, חדרה וראשון-לציון, בהדגשת הגורם האנושי. הסיפורים מעניינים ומרתקים.

ספר ישן בתרגום חדש וטוב — על חמישה גברים אמיצים וקשוחים וכלב, הנמלטים מריצ'מונד הנצורה בזמן מלחמת האזרחים האמריקאית, מתמקמים באי בודד, האי לינקולן, וחיים שם חיי רובינזונים. הם מצילים ניצול מאי סמוך וניצלים כמה פעמים בזכות איש מסתורין שזהותו נודעת רק עם סיום — הקפיטן נמו.

סיפור על שנותיה הראשונות של המדינה, שנות העליה ההמונית והמעברות. העלילה מתרחשת בין ילדי מושב וילדי מעברה, סיפור אהבתם של יפתח בן המושב וסוזי בת מרוקו מהמעברה. על הזרות שבין התרבויות, המתיחות והקנאה שבין חברי המושב ותושבי המעברה.

סיפורה של משפחה יהודית בקראקוב בשנים 1909—1930: מאבקים במשפחה, עוני, יתמות והתעשרות, יחסים של תנועות פוליטיות: ציונות, בונד, קומוניסטים. הכל על רקע תקופת מלחמת העולם הראשונה ומאבקה של פולין לעצמאות. השילוב בין סיפור תולדות המשפחה והרקע ההיסטורי אינו עולה יפה, אך יש כאן סיפורה של תקופה ודרך להכיר חיי יום של הקהילה היהודית.

מורה בתיכון מנסה תרגיל בפסיכולוגיה קבוצתית כדי להראות לתלמידיו שמץ ממה שעוללו הנאצים בגרמניה. הוא נסחף עם תלמידיו לכיוון מסוכן שלא שיער מראש, תוך אבדן שליטה. הלחץ הקבוצתי הוא חזק והאנשים מוותרים בקלות על חרותם וזכויותיהם כיחידים. הסיפור מבוסס על מעשה שקרה ומהווה לקח חשוב ביותר.

מות סאריה היפה, (סיפור רי אהבה בדויים), כתב: שבתאי לוי (שבו), צייר: אבי כץ. הקבה"מ תשמ"ד. 107 עמ'.

הראשונים, כתב: מרדכי נאור, אייר: סטיבן לאבל, עם עובד 1983, 123 עמ'.

אי התעלומות, כתב: ז'ול רן, תרגמה: עדינה בסוף, 2 כרכים, כתר 1983.

נבעת האיריסים השחורים, כתב: יצחק גוי, צייר: אבנר אברהמי, כתר 1984, 245 עמ'.

ברמי שלי, כתבה: מרים עקביא, דביר תשמ"ד, 280 עמ'.

הגל, כתב: מורטון רו, תרגם: גיא עופר, עם עובד 1981, 112 עמ'.

נ ת ק ב לו ב מ ע ר כ ת — רשימה א'

1. אבידריטשרנוביץ ימימה, **הלו סבתא זו אני מדברת**, צייר : יפתח אלון, בית הוצאה כתר, מנוקד.
2. אוחנה יוסי, **השכונה שלי**, אייר : גיורא כרמי, הוצאת ליטל, מהדורת ספרית מעריב תשמ"ג, 77 עמ'.
3. אורגד דורית, **האוצר במערת ההר — אהבה חרישית**, צייר : אבי כץ, הוצאת כתר 1983, 211 עמ'.
4. אלתרמן נתן, **איזה פלא**, צייר : אבנר כץ, הוצאת הקיבוץ המאוחד תשמ"ד, 63 עמ', מנוקד.
5. בן-עזר אהוד, **בעקבות יהודי המדבר**, צייר : דני קרמן, הוצאת שוקן 1983, 191 עמ'.
6. בורק שרה, **ספר ההנדסה שלי — הנדסה לגיל הרך**, צייר : ה. הכטקופף, הוצאת יבנה 1983, 80 עמ', מנוקד.
7. ביבר יהואש, **סופה דוהרת שוב**, צייר : אסף ברג, ספרית דן-חסכן עם עובד 1984, 94 עמ'.
8. בלסמן רעיה, **ז'נוו, ציירה : יעל ליאור**, סדרת ראשית קריאה, בית הוצאה כתר 1984, 110 עמ', מנוקד.
9. ברגמן דבורה, **רצח בעין כנרת**, דביר 1983, 109 עמ'.
10. גוג ונדה, **מיליון חתולים**, ציירה : ונדה גוג, תרגמה : חיה שנהב, הוצאת הקיבוץ המאוחד תשמ"ד, מנוקד.
11. גולדשמידט פרידה, **למד ומצא — מהכמות למספר**, ציירה : איה שמואלי, הוצאת ספרים "יבנה" תשמ"ג, 80 עמ', מנוקד.
12. גרין אלכסנדר, **מפרשי ארגמן**, צייר : אבי כץ, תרגמה : טליה דאי, בית הוצאה כתר 1984, 182 עמ'.
13. דיטש ג'ין, **בקורו של צב**, בית הוצאה כתר 1983, מנוקד.
14. הדס ירדנה ליקטה, **מעשה ב...**, קובץ סיפורים לגיל הרך, צייר : דני קרמן, הוצאת עמיחי, 96 עמ', מנוקד.
15. הכט בן, **החתול שקפץ מן הסיפור**, תרגמה : בגין לאה, צייר : מישל קישקה, הוצאת כתר-לי, כתר 1983, מנוקד.
16. הראל נירה סיפרה, **סוס הפלא המעופף — סיפורים מן המיתולוגיה היוונית**, ציירה : לידיה ריבלין, מסדה 1983, 94 עמ'.
17. ויליאמס ברברה, **ירמי לא רעב**, ציירה : מרתה אלכסנדר, תרגם : אברהם יבין, הוצאת עם עובד 1983, מנוקד.
18. וינריב מלכה, **גמדי לילה ואני**, איירה : אלס אבן-זהר, הוצאת ספרים יסוד 1982, תשמ"ג.
19. ון-דורן רד, **הזקן והמדבר**, אייר : גרשון שלמה, מנוקד, הוצאת סער.

- ורן ז'יול, **אי התעלומות**, צייר : פרה, תחריטים : ברבן, תרגמה : עדינה בסון, הוצאת כתר 1983, חלק א' וחלק ב'.
- יובל נורית ורביב עמירם, **קלמר הזבובים**, ציירה : נורית יובל, הוצאת כתר 1983, 93 עמ', מנוקד.
- יובל נורית חרזה וציירה, **ששת ימי בריאה**, הוצאת שוקן לילדים, תשמ"ג 1983, 30 עמ', מנוקד.
- ינוש, **מכתב לחבר נמר**, תרגם : שלמה טנאי, הוצאת ספרים עם עובד תשמ"ד, 47 עמ', מנוקד.
- לוי שבתאי (שבו), **מות סאריה היפה**, אייר : אבי כץ, הוצאת הקיבוץ המאוחד תשמ"ד, 107 עמ'.
- ליאנגל מדלין, **קמט בזמן**, ספרית דרך-חסכן, עם-עובד תשמ"ג, 132 עמ'.
- ליבמן אירנה, **מאין את, נערה ?** צייר : יעקב גוטרמן, הוצאת הקיבוץ המאוחד תשמ"ג, 73 עמ'.
- מולד צביה, **לפעמים עצוב לפעמים לא**, אל"ף, הוצאת ספרים בע"מ 1983, מנוקד, 60 עמ'.
- מקניל ג'ואן, **קספר החתול**, בית הוצאה כתר 1983, מנוקד.
- מינקוביץ ואביבי, **סיפורי התנ"ך לילדים**, (1) מבריאת העולם ועד יעקב ובניו במצרים. (2) בני ישראל במצרים ובמדבר עד מות משה, הוצאת יבנה 1983, 91 עמ', מנוקד.
- נאור לאה, **ללטר גב של צב**, אייר : יונתן גרשטיין, הוצאת עם עובד 1983, מנוקד.
- נוי יצחק, **גבעת האיריסים השחורים**, צייר : אבנר אברהמי, בית הוצאה כתר 1984, 245 עמ'.
- נאור לאה, **אנדנדינו**, ציירה : איה שמואלי, הוצאת ספרים יבנה 1983, מנוקד.
- סידרת קסם — ספרים וקלטות**. (1) גולת התרגולות הולכת למכולת, כתבה חיה שנהב. (2) שועל ארנב ותרגול, כתבה : מ. י. שטקליס. (3) אפשר להשיג איר הודעה, כתבה : נ. הראל. (4) האפרות שרצה לברות, כתב : ר. חצור, הוצאת עם עובד תשמ"ד, מנוקד.
- סידרת ספרים, ילדים שואלים**, תרגם : תומי כץ. בסידרה : (1) שמש ירח וכוכבים. (2) גן החיות. (3) מטוסים. (4) התינוק. (5) כוחות טבעיים, מנוקד.
- סידרת ספרים, בחר לך דרך להרפתקה**, איורים : פ. גרינגר, תרגום : רחל באני, הוצאת טכנוסטר בע"מ 1982. בסידרה : (1) הרובוט הפרטי שלך. (2) האוצר האבוד. (3) הקרקס. (4) בית הרוחות. (5) מערת הזמן. (6) מסע בכדור פורח. (7) מסע מתחת לפני הים.
- עגנון שמואל יוסף, **ספר האותיות**, צייר : יוני בן-שלום, הוצאת שוקן לילדים 1983, מנוקד, 46 עמ'.
- עמיר אלי, **תרגול כפרות**, ספרית אפקים, עם עובד 1983, 203 עמ'.

38. פיש — נחשון תמר, **מלך השכונה**, צייר : דני קרמן, הוצאת עמיחי 1984, מנוקד.
 39. פרנקל אלונה, כתבה וציירה, **ספר הבגדים**, מסדה 1983, מנוקד.
 40. פרץ שלום יואל, **הרפתקה בחלל**, צייר : אבנר כץ, הוצאת שוקן 1983, 144 עמ'.
 41. קוהל הרברט, **36 ילדים**, ציירה : עפרה נאמן, אייר : רוברט גורג' גקסון ה-3, תרגמה : שרה זילברברג, מסדה 1983, 222 עמ'.
 42. קוך ארנסטינה, **ללה ואבא שלה**, תרגמה : יעל רבון, ציירה : זיוות שפיר, הוצאת שוקן 1983, 72 עמ', מנוקד.
 43. רוזנפרל שאול, **אבא של גידי קבל עונש**, צייר : גיורא רוטמן, הוצאת שוקן 1983, 93 עמ', מנוקד.
 44. רוסו נירה, **יום הולדת מפתיע**, ציירה : טובה בלמן, כתר-לי, כתר 1983, מנוקד.
 45. שור נתן, **מסע נפוליאון לארץ-ישראל**, ספרית דן-חסכן, עם עובד 1984, 124 עמ'.
 46. שיר סמדר, **תולי**, ציירה : ליאת בנימיני אריאל, דביר תשמ"ג, מנוקד.
 47. שקד צפורה ועזרא קטי, **אמא מה לעשות ?** שעשועי צביעה, הוצאת ספרים "יבנה" בע"מ, תשמ"ג, 32 עמ', מנוקד.
 48. שנהב חיה, **גדי קטן רוצה חבר**, ציירה : אורה איתן, מסדה 1983, מנוקד.
 49. על פי אנדרסן, גרים ואחרים, **עשר אגדות לילדים**, ציירה : תום זיידמן פרויד, הוצאת מוזיאון ישראל, ירושלים 1984, 36 עמ'.
- נ ת ק ב ל ו ב מ ע ר כ ת — רשימה ב'**
1. אביבי ב', **ד"ר מינוקביץ א'**, ד"ר גיר-לייב, **סיפורי התורה לגיל הרך**, ציירה : איה שמואל, סידרת תמונות מספרות, יבנה 1984, תשמ"ד, 80 עמ', מנוקד.
 2. אברהם דליה, **מגבעת לראש**, צייר : אודי דיין, הוצאת אלרועי תשמ"ד, מנוקד.
 3. אלון מרים, **לגעת כמעט בתקרה**, ציירה : אלישבע געש, כתר לי, בית הוצאה כתר, מנוקד.
 4. אמיתי פנחס, **מלכת הלילה וידידיה**, סדרת טבע לילדים — צופית, צייר : רוצילס : פנחס אמיתי, הוצאת שוקן לילדים תשמ"ד, 20 עמ', מנוקד.
 5. ביבר יהואש, **סופה דוהרת שוב**, צייר : אסף ברג, ספרית דן-חסכן, עם עובד תשמ"ד 1984, 94 עמ'.
 6. בלום ענת, **מר דוב**, ציירה : ענת בלום, רב-מכר, הוצאת גמיר 1984, 15 עמ', מנוקד.

7. גורן יעקב, **המלך דוויד**, צייר : יוסי שטרן, בית הוצאה כתר, 208 עמ'.
8. דפני יעקב, **הרפתקה בים סוף**, סדרת טבע לילדים — צופית, הוצאת שוקן לילדים תשמ"ד, 31 עמ', מנוקד.
9. הראל נירה עריכה, **חברים על המדף**, מבחר מן הספרות העולמית לילדים, עריכה גרפית : דני קרמן, עם עובד תשמ"ד.
10. זיו אבנר, **התבגרות**, צילומים : רבקה פריולד, מסדה 1984, 244 עמ'.
11. חיימוביץ דפנה, **לבדי ולא לבדי**, ציירה : ליאת בנימיני אריאל, דביר 1984, 48 עמ', מנוקד.
12. יובל שושנה, **החופש הכי גדול**, צייר : דני קרמן, בית הוצאה כתר, 123 עמ'.
13. כהן שלומית, **המחבוא של הרוח**, צייר : איתן קדמי, עם עובד תשמ"ד, 47 עמ', מנוקד.
14. מורד עזרא, **הדובי של ערן**, איירה : מירי צרויה, הוצאת דפוס לנגבוים, 48 עמ', מנוקד.
15. מורטון רה, **הגל**, תרגם : גיא עופר, עם עובד 1981, 112 עמ'.
16. סימל מרי, **אוטובוס גדול כמו כל העולם**, צייר : אולריק שרם, הוצאת ספרים אחיאסף, 114 עמ', מנוקד.
17. סלברג אינגריד, **סוד וצבע בחיק הטבע**, צייר : אנדרו מילר, נוסח עברי : שלומית רוזינר, הוצאת מסדה 1984, מנוקד.
18. עומר דבורה, **דמעות של אש**, צייר : יעקב גוטרמן, הוצאת הקיבוץ המאוחד תשמ"ד, 263 עמ', מנוקד.
19. עקביא מרים, **כרמי שלי**, הוצאת דביר תשמ"ד, 301 עמ'.
20. פרסקי נתן, **אביבי ברוך**, **בר-מצוה**, הוצאת מסדה 1984, 202 עמ'.
21. קאופמן ג'ו, **אני והעולם**, סדרת תמונות מספרות, יהושע אורנשטיין, יבנה תשמ"ד, 70 עמ', מנוקד.
22. קאמינג רוברט, **לראות ציור** — על אומנות הציור והבנתה, בית הוצאה כתר 1984, 61 עמ', מנוקד.
23. רוזינר שלומית עיבדה, **ספרית קשב**, חרבו של האטר, מפלת סיסרא, תרועה ואש באישון ליל, נקמות בפלשתים, מסדה 1984, ספרונים וקלטת.
24. רוח אלי, **גן החלומות**, סדרת ראשית קריאה, הוצאת כתר 1984, 88 עמ', מנוקד.
25. רון-פדר גלילה, **יותם בלש חוקר**, ציירה : חנה נבון, כתר 1984, 101 עמ', מנוקד.
26. רון-פדר גלילה, **משה דיין** — **הנער מנהלל**, כך א', צייר : אהוד דיין, בית הוצאה כתר תשמ"ד, 186 עמ'.
27. רון-פדר גלילה, **משה דיין** — **הלוחם מן העמק**, כך ב', צייר : אהוד דיין, בית הוצאה כתר תשמ"ד, 168 עמ'.
28. רות מרים, **זא'תי**, איירה : אורה אייל, דביר, הוצאת רשפים, מנוקד.

משוט בעולם

ביקור בגרמניה

ספרה של הסופרת מרים עקביא נעורים בשלכת תורגם להולנדית שוודית וגם לגרמנית. לרגל הופעת הספר בגרמנית ביקרה הגב' עקביא שם ונפגשה עם תלמידים בבתי-ספר שונים. אכן היו לה היסוסים רבים אם להיפגש עם בני העם שהביא שואה עלינו, וכך היא כותבת:

עם סיום מלחמת העולם השנייה חשבת, שרגלי לא תדרוך לעולם על אדמת גרמניה. אך הנה שנים חלפו ואני שיניתי את דעתי. מדוע עשיתי זאת? מפני ששמעתי, שיש בגרמניה אנשים המפיצים שקר וכזב, המסלפים את העובדות ומכחישים את קיומה של השואה. על כן שמחתי שספרי תורגם לגרמנית והחלטתי לנסוע לשם ולהופיע לפניהם כעד-ראייה, כי בעוד שנים לא רבות לא יותר איש, שכמוני זוכר את הזוועות.

ביקורה של הגב' עקביא בגרמניה תרם להגברת המידע על השואה בקרב צעירים שם, נרקמו ביניהם יחסים של כבוד, ומעידים על-כך חילופי מכתבים בין הגב' עקביא לצעירים בגרמניה. להלן קטע מאחד המכתבים.

"...גברת עקביא היקרה, אנו, תלמידי כתה 9/א בגימנסיה עירונית במיכלשטדט מאחלים לך יום הולדת שמח ומקווים, שבקרוב נוכל לקרוא ספרים נוספים מפרי עטך... שוב אנו מודים לך על ביקורך אצלנו ועל נכונותך לשוחח אתנו. בשבילנו היתה זאת הפעם הראשונה שיכולנו לשוחח עם סופר על יצירתו והשיחה הזאת עשתה לנו הרבה... בצורה מיוחדת לך העברת לנו תחושות שבית-ספר אינו מסוגל...".

1. ראה ספרות ילדים ונוער, שנה תשיעית, ג/ל"ה.

המרכז על-שם לוין קיפניס ליד המכללה על-שם לוינסקי, ת"א

יקיים יום-עיון בנושא:

אגדות חז"ל ועיבודן לילדים,

ביום חמישי, כ' חשון תשמ"ה (16.11.84) בשעות 10.00—14.00

במכללה, רחוב שושנה פרסיץ 9 ת"א.

הקהל מוזמן

המדור לספרות ילדים ונוער

קרון בית הנשיא

הכנס השנתי לספרות ילדים

יתקיים ביום שני, ד' דחור"מ סוכו 15.10.84 בגמנסיה הרצליה בתל-אביב

הכנס יוקדש

לחיתני ולכלות פרס ישראל לספרות ילדים

א' שמאלי, נחום גוטמן, מרים ילן-שטקליס, ליון קיפניס,
אנדה אמיר-פינקרפלד, ימימה אבידור-טשרנוביץ.

בכנס ישתתפו: אליעזר שמואלי, מנכ"ל משרד החינוך והתרבות,
ד"ר אוריאל אופק, גרשון ברגסון, ד"ר מאיה אגמון-פרוכטמן,
ד"ר מירי ברוך, ד"ר מנוחה גלבע, ירדנה הדס וד"ר שלמה הראל.

הקהל מוזמן.

התכנסות בשעה 9.00

המשתתפים בחוברת

ד"ר אוריאל אופק — סופר, משורר וחוקר ספרות ילדים.

דלית אורמיאן — עורכת תוכניות ברשות השידור.

שרה אלקין — סמינר למורים "אחות".

גרשון ברגסון — חוקר ספרות ילדים, משרד החינוך והתרבות.

ד"ר מירי ברוך — האוניברסיטה העברית, בית-הספר לחינוך.

ד"ר לאה חובב — חוקרת, סמינר אפרתא.

פרופ' אריה לוי — אוניברסיטת תל-אביב.

מרים רות — סופרת, חוקרת.

הרצליה רו — סופרת וחוקרת.

נאוה שמתה — מורה.

חיה שנהב — סופרת.

SIFRUT YELADIM VANOAR

JOURNAL FOR CHILDREN'S AND YOUTH LITERATURE

September 1984, Vol. XI, No. 1 (41)

ISSN 0334-276X

Editor: G. BERGSON

8 King David St.

Jerusalem, Israel

CONTENTS

Study and Research

Research on Leisure time Reading Habits	Prof. A. Levy & G. Bergson	3
Out of the Dream, Out of the Silence, Out of the Joy	Dr. Uriel Ofek	12
Some Characteristic Examples of Style of M. Yalan's Work -	Dr. Miri Baruch	21
"The Prayer" A comparison, in Hebrew and Yiddish	Sara Elkin	25
Who Knows the Person in the Poem?	Dalit Ormian	32
Mira, My Friend	Herzlia Raz	35

Books for Adults about Children's Books

Bialik's Writings in the Field of Children's Literature	Dr. Leah Hovav	38
Writing for Young People	Haya Shenhav	44

Personalities

Yamima Avidar-Chernovitz	G. B.	48
Levin Kipnis	G. B.	49
The Late Even Shoshan	G. B.	50

Reviews

At First Sight : 1. A Bus as big as the world	2. Gidi's father got punished	
3. Through my spectacles	G. B.	52
Windows at Night	Dr. Leah Hovav	54
Light at Dark	Miriam Roth	57

Methodology

Library Week in the School	Nava Shimch	60
----------------------------	-------------	----

From the Bookshelf

An Annotated List for the Lower Middle and Upper Grades	68
---	----

Around the World

Miriam Akavia in Germany	72
--------------------------	----

ה ת ו כ ן

עיון ומחקר

- מחקר קריאה מהנה של תלמידים בכתות ד"ר, תשמ"ג —
 3 גרשון ברגסון ופרופ' אריה לוי
 12 מן החלום מן הדממה מן השמחה — ד"ר אוריאל אופק . . .
 21 על כמה מאפיינים סגנוניים של יצירות מרים ילן — ד"ר מירי ברוך
 25 ה"תפילה" — בעברית ובאידיש — השוואה — שרה זלקין . . .
 32 מי מכיר את האיש שבשיר ? — דלית אורמיאן
 35 מירה ידידתי — הרצליה רז

גדולים על ספרים לקטנים

- 38 פועלו של ביאליק בספרות הילדים — ד"ר לאה חובב . . .
 על יוצרים ויצירתם
 44 לכתוב לקטנים — חיה שנחב

דמויות

- 48 ימימה אבידר-טשרנוביץ — ג. ברגסון
 49 לוין קיפניס — ג. ברגסון
 50 אבן שושן ז"ל — ג. ברגסון

ביקורת

- במבט ראשון : 1. אוטובוס גדול כמו כל העולם ; 2. אבא של גידי
 52 קיבל עונש ; 3. מבעד למשקפיים שלי — ג. ב.
 54 חלונות בערב — ד"ר לאה חובב
 57 אורות בחשיכה — מרים רות

מיתודה

- 60 שבוע הספריה בבית-הספר — נאוה שמחה
 62 ממדף הספרים
 68 נתקבלו במערכת

משוט בעולם

- 72 מרים עקביא בגרמניה
 74 תוכן באנגלית